

AIDAI

1950
NR. 1

TURINYS

ŠIO NUMERIO GARBĖS LEIDĖJAS:
WATERBURIO LIETUVIŲ PARAPIJA, VADOVAUJAMA
KUN. JUOZO J. VALANTIEJAUS

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1950 METAI SAUSIS-JAN. Nr. 1

ŽODIS SKAITYTOJAMS

Tremtinio dalia šiandien ištiko ne tik lietuvį, bet ir jo kūrybą. Kaip mūsų brolis ir sesuo buvo išblokštas į svečias žemes, į kraštus, apie kuriuos nė sapne nesapnavo, taip ir mūsų spauda, knyga, menas, dainos ir muzika atšiaurių vėtrų buvo sviesti iš savos padangės į tolimas šalis, į visai naujas ir šiurkščias aplinkybes. Ir garbė lietuvių tautai, kad nedėkingose tremties dienose ji aukštai iškėlė lietuviškosios šviesos žiburį, bylodama raštu, giesme, paveikslu ar skulptūra.

Tarp tų šviesulių, kurie išaugo niūrioje tremtyje, yra ir "Aidai". Svetimame krašte jie iškilo į stiprią ir kūrybingą jėgą. Tačiau jų likimas, kaip ir mūsų žmogaus lietuvio: turi keltis iš vietos į vietą, ieškoti prieglaudos, kad galėtų toliau vešėti lietuviškosios kultūros bare. Daugis Vokietijoje ėjusių laikraščių, po šaunių pastangų ir vaisių, nunyko ir mirė, kada lietuviai išsisklaistė po Anglijos, Amerikos ar Australijos miestus, provincijas ar pateko net į miškų glūdumas, toli nuo kultūrinio pasaulio.

Tokia dalia — užgesti ir išnykti — laukė ir šio žurnalo. Tačiau jį į savo rankas paėmė lietuviai Tėvai Pranciškonai Amerikoje, ir jo ateitis tapo saugi. Reikia tikėtis, kad lietuvis skaitytojas įvertins šias mūsų tautinės kultūros pastangas, rems šį žurnalą ir prisidės prie kilnaus žygio: ir juodžiausiame mūsų tautos negande nepasiduoti, kurti ir kovoti.

Niekados mums taip nereikėjo didžios valios — išlikti, kurti ir kovoti. Tūkstančiai metų praėjo, kai lietuvių giminės įsikūrė prie brangiųjų Baltijos krantų ir tenai, kur Nemunas liūliuoja. Ilgoje metų ir amžių bėgmėje mūsų žmonės ir mūsų žemė niekados nebuvo išstatyti tokiai grėsmei, tokiam žiauriam ir naikinančiam pavojui. Tenai, prie Nemuno ir Šešupės krantų, šią valandą ne žmogus lietuvis, bet visa tauta marinama. Iš savo sodybų ir iš savo senolių paveldėjimo, kurį pats Dievas mums į rankas įdavė, nūn išplėšiamas ne tiktai mūsų brolis, ne tik pakilta prieš lietuvių tautą, bet ir prieš pačią jos dvasią ir netgi atminimą, nes luošinamas, išmetamas ne tik patsai žmogus, bet ir visa tai, kas jam brangiausia ir kuo jisai amžiais, guosdamasis ir tvirtėdamas, gyveno: tikėjimas, kalba, papročiai, praeitis, laisvė, kūryba ir meilė. Kadaise rusas liepė mūsų himno žodžius išdraskyti iš V. Kudirkos paminklo akmens. Šią baisią valandą tas pats rusas, tik daug kruvinesnis, stengiasi iš tautų šeimos išdraskyti visą lietuvių giminę, tiekos amžių taikoje gyvenusią tarp savo girių ir prie savo upių, ir mums sudėjusią tiekos didžių dvasios lobių.

Tačiau ir juodžiausioje naktyje, žiauriausiame priešo siautėjime mes prieš save regime vilties žvaigždę, kurią mums rodo mūsų tikėjimas ir patsai mūsų širdžių plakimas. Už šiurpių dabarties rūkų, už šiandieninio išniekinimo, suspaudimo ir naikinimo šviečia ateities dienose jinai: laisva ir kūrybinė Lietuva. Šis tikėjimas ir šisai ateities paveikslas mus lydi ir dieną ir naktį. Visi mes, kurie nūnai esame svečiose žemėse, turime būti šio ateities regėjimo ir tikrenybės sargai budėtojai, kalviai ir kovūnai. Nė vienas mūsų nėra išteisintas, kada marinama mūsų tėvų žemė, kuri mums uždėjo amžinai nenykstantį ženklą: mes esame Lietuvos vaikai, senos ir didžios giminės sūnūs bei dukterys. Ne į mūsų kaktas, bet į mūsų širdis, į pačią mūsų amžinąją sielą yra išdeginta žymė: Tu esi lietuvis! Šisai žodis, brangiausias iš visų, ant mūsų pečių deda pareigą, nuo kurios mūsų negali

ŠVENTIEJI METAI IR JŲ REIKŠMĖ

ZENONAS IVINSKIS

"Didysis Jubiliejus, kuris kitais metais Šventajame Mieste bus švenčiamas, turi pirmiausią tikslą ne vien tik sukviesti krikščionis atgailai už padarytas nuodėmes ir vidujiniam pasitaisymui, bet jis turi paraginti tikinčiuosius į dorybes ir uždegti juos šventam gyvenimui . . . Ir jeigu žmonės šito Eklezijos balso paklausys ir nusikreips nuo žemiškųjų ir praeinančių dalykų į amžinuosius ir nesimainančius, tada, be abejo, prasidės laukiamasis sielų atsinaujinimas. Tik per jį tegali asmeninis ir viešasis gyvenimas prisiderinti prie krikščionybės įsakymų ir jos dvasios . . . Ir jeigu to ir kada nors anksčiau reikėjo, tai šiandien labiausiai reikia viską atnaujinti Evangelijos tiesoje ir jos dvasios stiprybėje".

Šitokiais žodžiais pradėjo popiežius Pijus XII-sis savo bulę. Ja buvo pagarsintas pasauliui per praėjusią Kristaus Dangun Žengimo Šventę (1948.V.26) "Jubilaeum Maximum", iš eilės jau 25-asis jubiliejus.

I. TRUMPA ŠVENTŲJŲ METŲ ISTORIJA

Kada jubiliejus atsirado ir kas jį apskritai "išrado"? Jubiliejai išaugo savaime iš pačios Eklezijos ir jos tikinčiųjų dvasios. Tikintis krikščionis nuo seno buvo ir yra piligrimas. Jau 4-tame amž. krikščionys keliaudavo į Kristaus kančios vietą — Jeruzalę. O į Romą maldininkai vykdavo ne tik pasimelsti prie kankinių relikvijų, ar pamatyti Šv. Petro įpėdinį. Nepaisydami šiandien sunkiai įsivaizduojamų kelio vargų ir nuolat slypinčių pavojų, maldininkai vykdavo tūkstančius kilometrų *atgailos tikslu*. Romoje jie melsdavo savo nuodėmių atleidimo, lankydavo Apaštalų palaidojimo vietas, puldavo šv. Tėvui po kojų. Ir taip ėjo per šimtus metų, ypač iki 8-tojo amžiaus. Bet pirmasis formalus jubiliejus įvyko tik 1300 metais. Tiesiog paties popiežiaus Bonifaco VIII-jo ir jo amžininkų nustebimui, naujo šimtmečio, t. y. Naujų Metų, išvakarėse suplūdo didžiausios minios žmonių prie Šv. Petro. Buvo plačiai pasklydęs garsas, kad galima laimėti atlaidus, kurie atleidžia bausmes už nuodėmes ir sutaiko žmogų su Dievu. Nors popiežius nerado dokumentalinių įrodymų, kad praeityje šimtmečių sąvartoje būtų buvęs švęstas atlaidų jubiliejus, tačiau drauge su kardinolų kolegija nusprendė pagarsinti jubiliejų, kad "nepražūtų žmonėse tiek daug (atsiradusios) tikėjimo dvasios, kad neužgestų toks didelis religinis veržlumas". Tai buvo paskelbta 1300 m. vasario 16 ir 22 dienomis.

Nors nebuvo nei radijo, nei telefono, bet nuostabiai greitai plito žinios. Jas išnešiojo maldininkai po visą ano meto krikščioniškąją Europą. Perdaug tada buvo buvę kariauta tautų su tautomis, miestų su miestais, net didikų šeimų savitarpyje ("Romeo ir Julijos" istorija) . . . Buvo trokštama taikos, susitaikinimo su Dievu. Tad visus 1300-tuosius metus maldininkai keliavo į Romą. (Kronistas Villani labai vaizdingai visa tai aprašo). Ir Dantė buvo atvykęs! Tad 1300 metų jubiliejus dar vadinamas "Dantės Jubiliejumi", juo labiau, kad jis įvairiuose posmuose jį atžymėjo ir savo "Dieviškoje Komedijoje".

Jau seniai yra sugriautas priekaištas, kad Romai šitas žmonių suplaukimas davęs "krūvas aukso". Apskritai didžiausią dalį jubiliejų lankytojų sudarydavo varguomenė. Taip buvo per pirmuosius Šventus Metus, taip buvo ir vėliau. O tų biednų žmonelių skatikai, amžininko Stefanetti liudijimu, buvo paskirti bazilikoms išlaikyti, religinio kulto reikalams.

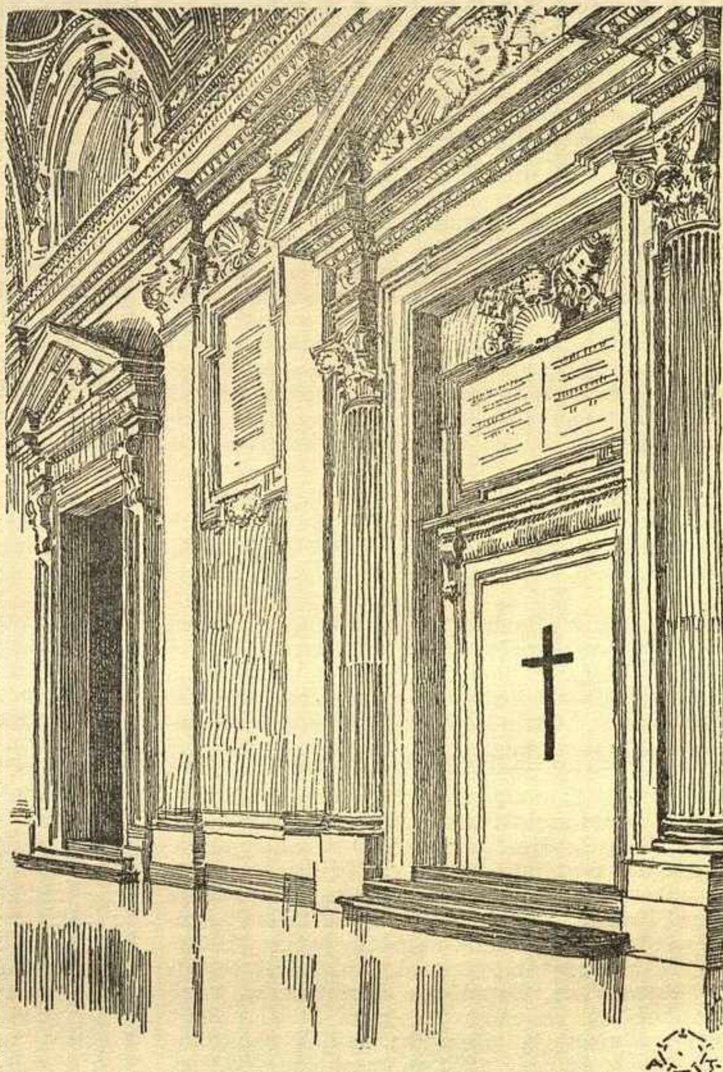
atleisti nei jokis žmogus, įstatymas, net nei pati mirtis. Didieji mūsų žemės sūnūs mus gaivina ir mus puošia, visą tautą kelia, būdami jau ir anapus mūsų būties slenksčio. Taip ir mes: būkime verti jų dvasios ir jų paveldėjimo, ir jų kovos.

Šis yra metas susijuosti strėnas kovai ir visiems budėti žygyje. O tas žygis yra pašauktas ir surikiuotas Lietuvos laisvei ir laimėjimui. Mes esame įvairūs kovotojai: vieni partizano mirtimi tėviškių giriose ir prie mielųjų Neries krantų, kiti vergo tremtinio jungu Sibiro tyruliuose ir šiaurės speiguose, treti savo ilgesiu svečiose padangėse ir savo parama laisvės kovai, ketvirti nenuilstamu darbu mūsų senosios tautos gerovei ir jos dvasinių lobių saugojimu bei išlaikymu, penkti savo žodžiu ir kūrybiniu augimu.

Nė vieno lietuvio šiame žygyje nėra išteisinto ir atleisto. Taip ir šisai žurnalas turi pasiėmęs didesnę, negu kasdieninė, pareigą. Ir jis yra balsas laisvės kovoje ir tautinės-krikščioniškosios kultūros sargas bei statytojas. Į jį savo raštais ir menais šaukiami visi lietuviai, kurie tik gyvena didžiuoju visų mūsų siekimu.

O tasai siekimas yra: laisva ir kuriančioji Lietuva.

A. VAIČIULAITIS

ŠV. DURYS ŠV. PETRO BAZILIKOJE ROMOJE

1350 metų jubiliejus buvo Romoje švęstas, nors popiežius Klemensas VI ir gyveno Avignone. Jubiliejinės iškilmės buvo pravestos per popiežiaus legatą. Šitas jubiliejus yra vadinamas Petrarkos jubiliejumi. Kai Urbonas VI-sis sugrįžo Romon, turėjo būti iškilmingai atžymėta ir laiminga bažnytinės schizmos pabaiga. Atsiminus Kristaus amžių, buvo numatyta švęsti jubiliejų kas 33-ji metai, ir 1383-ji turėjo būti jubiliejiniai metai. Bet dėl neramumų jie buvo iškilmingai atšvęsti tik įpėdinio (Bonifaco IX-jo) 1390 metais.

1400-iems metams prasidedant Šiaurės Italijoje buvo kilęs religinis judėjimas, vad. "Flagellanti Bianchi". Baltai apsirengę maldininkai su kryžiumi traukdavo iš miesto į miestą ir maldaudavo taikos. Su Romos gyventojais jie išprašė naujo jubiliejaus. Bet kai nuo 1390-jų praėjo 33-ji metai, turėjo būti atšvęstas vėl jubiliejus. Tai buvo 1423-ji, laikai Martyno V-jo, kuris buvo susirūpinęs Huso erezijos plitimu, ir nekartą rašė laiškus Vytautui.

Toliau jubiliejai vis būdavo švenčiami kas 25-ri metai. Taip nustatė popiežius Paulius II, motyvuodamas, kad *kiekviena generacija turėtų progos pasinaudoti Dievo teisingumu.* Tad po 1450-jų ("šešių šventųjų") jubiliejaus, sekė pirmasis dvidešimt penkerių metų jubiliejus — 1475. Ir toliau visą laiką per šimtus metų Šventieji Metai buvo taip švenčiami, vis kas 25-ri metai, išskyrus tik 1800 ir 1850.

Aleksandras VI-asis 1500 metams nustatė atitinkamą ritualą, kurio pėdsakai jau buvo ir anksčiau. Tas ritualas, *išlikęs iki pat šiai dienai,*

reiškė, be kitko, specialių jubiliejinių — "Šventųjų Durų" atmūrinimą keturiose Romos bazilikose: 1) Šv. Jono (Laterane), 2) Šv. Petro (Vatikane), 3) Šv. Povilo (pakeliui į Ostiją — "už miesto mūrų") ir 4) Šv. Marijos (Liberianiškoji — Santa Maria Maggiore).

1525 ir 1550 jubiliejai vyko akivaizdoje religinio suskilimo, kuris ypač reiškėsi Vokietijoje ir Anglijoje. Sakoma, kad Romoje nuolat gyveno vienas šventasis. Štai paskelbiamas šventuoju jėzuitų įkūrėjas Ignacas Lojola, labdarybės organizatorius Pilypas Neri, Karolius Boromėjus ir t.t. Nuo Šv. Neri laikų į iš svetur atvykusių maldininkų globą vis labiau imta kreipti dėmesio, ir, pav., per 1575 jubiliejų pats pop. Grigalius XIII-sis rodė didelį nuolankumo ir maldingumo pavyzdį. Jis pats patarnaudavo maldininkams prie stalo. Piligrimams priglausti ir aprūpinti atsirado įvairios brolijos. Pav., tada iš 400,000 maldininkų šv. Pilypo Neri įkurtoji Šv. Trejybės brolija priglaudė 144,000. Tada buvo atvykęs ir Vilniaus vyskupo pagelbininkas kun. Jurgis Radvila (vienintelis lietuvis kardinolas iki šiol).

Įvyko daug atmainų politiniame ir ekonominiame gyvenime. Vis labiau susicementavusios tautinės valstybės ėmė uoliau vesti vadinamąją merkantilistinę politiką, t. y. rūpinosi, kad iš krašto svetur kiek galima mažiau teišplauktų pinigo. Šitokioje sistemoje atsirasdavo kliūčių ir maldininkų kelionėms. Bet jubiliejai vykdavo iškilmingai, ir vis po kokiu nors ženklu. Štai 1625 m. buvo meldžiamasi už taiką; 1675 metų maldininkai žavėjosi nuostabiu Bernini menu. Vėl 400,000 maldininkų! Nors 1775 metų jubiliejus vyko antibažnytinėje dvasioje, plintančioje ypač iš Prancūzijos, tačiau buvo per 300,000 lankytojų. Tik 1800 metais negalėjo įvykti jubiliejaus, nes Roma buvo prancūzų užimta, o pats pop. Pijus V-sis, Napoleono deportuotas, mirė skausme 1799 rudenop. Tik kovo 14 d. (1800) tebuvo Venecijoje išrinktas naujas popiežius. Pijus IX-sis 1850 ir 1875 m. paskelbė atlaidus, bet neatmūrino Šventųjų Durų. 1875-metai yra tačiau įskaitomi į jubiliejinių metų eilę. Tik Leono XII-jo drąsa buvo atšvęstas prieš tai 1825 metų jubiliejus. O Leonas XIII-is ryžosi *atkovoti Bažnyčiai prestižą*, ir, akivaizdoje ano meto siautėjančio antiklerikalizmo, buvo labai iškilmingai atšvęstas garsusis 1900 metų jubiliejus. Populiari žilagalvio senelio asmenybė, turinčio jau 90 metų amžiaus ir einančio Kristaus Vietininko pareigas jau 22 metai, pritraukė daug maldininkų. Tas jubiliejus ir Lietuvoje buvo plačiai pagarsintas bažnyčiose per misijų dienas (Tėvai kapucinai) ir t.t. Žmonių lūpose dar ilgai skambėdavo "jubileušų" metai. Nevienas senosios kartos tautietis Amerikoje dar turi prisiminti, kaip jis klausėsi jubiliejinių metų pamokslų, ėjo išpažinties...

Bažnyčios triumfu tapo 1925 jubiliejus, kurį pravedė pop. Pijus XI-sis. Po I-jo pasaulio karo nuvargusios tautos kreipė labiau savo žvilgsnį į Dievą. Buvo akcentuojamas tautų solidarumas. Tai buvo *pirmasis jubiliejus nepriklausomoje Lietuvoje*. Jis buvo dar labiau už 1900 metų jubiliejų atžymėtas miestelių, pakelių ir šventorių kryžiais, atminimo lentomis ir t.t. Gal būt, jau ne vieną tų religinių ir pamaldumo ženklų raudonoji banga ir sunaikino...

1933-čiais metais sukako 19-ka šimtmečių nuo Išganytojo mirties. Gal būt, dar prisimindamas Urbono VI tradiciją šita nepaprasta proga popiežius paskelbė Šventuosius Metus. Tai buvo paskutinieji Šventieji Metai laisvoje tėvynėje. Šių metų jubiliejaus Lietuvos tikintieji, kęsdami jungą ir būdami užspausti tame baisiame kunkuliuojančiame katile, negalės švęsti. Tačiau jų broliai iš laisvojo pasaulio, lankydami Romos šventoves, labiausiai melsis už juos ir už tėvynės išlaisvinimą.

II. DIDŽIOJO 1950 METŲ JUBILIEJAUS PRASMĖ

Jubiliejaus tikslas yra nusakytas pačioje bulėje. Remdamasis ankstyvesnių popiežių pavyzdžiu ir kardinolų kolegijos patarimu, pop. Pijus XII, kaip ir seniau buvo daroma, nuo Kalėdų (1949.XII.24) skelbia jubiliejinius metus. Iš praeities einančia Šventųjų Metų tradicija, esant *malonės* stovyje reikia aplankyti *keturias* žinomas Romos bazilikas ir sukalbėti ten atitinkamas, bulėje tiksliai įvardintas, maldas. Tuo būdu laimimi visuotiniai atlaidai. Bulė sako: "Tikintieji gali tuos atlaidus gauti kaip sau, taip ir mirusiems, tiek kartų, kiek kartų jie išpildys numatytas sąlygas".

Parinkimas tų keturių bažnyčių, kurių Romoje yra keli šimtai, nėra atsitiktinis. Jis remiasi sena tradicija ir žila senove. Norįs Šventųjų Metų atlaidus gauti maldininkas turi lankyti "bažnyčią motiną" — patriarchalinę bažnyčią, pirmąją pasaulio katedrą, būtent Šv. Jono baziliką Laterane. Paskui seka šventovė, iš kurios nuolat buvo skleidžiamas tikėjimas, šv. Petro bazilika; toliau — už miesto ribų didžiojo tautų apaštalo (šv. Povilo) bazilika; ir pagaliau šv. Panelės visuotinio pagarbinimo vieta — Santa Maria Maggiore. Štai tie keturi pagrindiniai punktai, ant kurių remiasi Amžinojo Miesto jubiliejaus rūmai.

Bet šitie Šventieji Metai neišsisemia vien tik jubliejiniais atlaidais. Iš vienos pusės "reikia Dievo maldauti, kad visi žmonės malda ir atgaila apgailėtų savo nusikaltimus... ir per šitą jubiliejų laimingai pribrandintų visų kitų atvertimą prie Kristaus..." Ir visi tie, "kurie yra išklydę iš tikrojo kelio, dar daugiau — net tie, kurie yra Dievo atsisakę ir jo nekenčia, ir jie turėtų būti apšviesti Dievo Šviesos ir jo didelės malonės paskatinti paklusti Evangelijos nuostatams". Iš kitos pusės popiežius, Šventųjų Metų proga, kalba: "Tegul ateina pagaliau seniai trokštamoji taika į žmonių širdis, į atskiras tautas ir į visą žmoniją. Tegul visi tie, 'kurie persekiojami dėl teisybės' (Mat. 5, 10), palaiko nepalaužiamą drąsą, kuri kankinių kraujuje buvo Eklezijos pa-

puošalas nuo pat pradžios. Tegul tremtiniai, belaisviai ir visi tie, kurie yra toli išgabenti iš savo namų, kaip galima greičiau, sugrįžta į savo mieląją tėvynę. O visi tie, kurie yra suspausti skausmo ir liūdesio, tegul būna pripildyti dieviškosios paguodos".

Popiežius kviečia visus, kas tik gali, atvykti į Romą, nes čia yra "kiekvienam krikščioniui antroji tėvynė". Čia galima aplankyti tas vietas, kur "po kankinimo buvo palaidotas Apaštalų Kunigaikštis, kur yra šventieji kapai (katakombos) nukankintųjų už tikėjimą, kur yra gražiausieji Dievo namai..." Šventasis Tėvas primena, kad maldininkų kelionės neturi virsti malonumų kelionėmis. Jos turi būti pamaldžiai atliktos. Praeitų šimtmečių piligrimai "nesigailėdavo jokių sunkaus kelio vargų, nekartą net pėsti skubėdavo Romon ir čia gailesčio ašaromis naikindavo savo nuodėmes..."

Gegužės 26 d. (per Kristaus Dangun Žengimą) keturiose bazilikose Romoje ir visose pasaulio bažnyčiose pagarsintoji popiežiaus bulė yra, be abejo, pagrindinis šaltinis šių Šventųjų Metų prasmei išaiškinti. Šalia teikiamų visuotinių atlaidų 1950 metų jubiliejus turi reikšti ir tikinčiųjų maldas už tautų atsivertimą, už tautų taiką. Tačiau bulė dar ne viską pasako.

III. ŠV. PETRO KARSTO PASLAPTIES ATIDENGIMAS

Vos puse sakinio bulėje popiežius Pijus XII teužsimena, kad Roma yra ta vieta, kur buvo *palaidotas Šv. Petras*. Ilgai protestantų teologai apie 1927 — 29 metus yra bandę įrodinėti, kad šv. Petras, gal būt, iš viso niekuomet nėsąs buvęs Romoje. Prieš dvidešimt metų tuo klausimu buvo daug prirašyta ir diskutuota. Savo samprotavimams pagrįsti istorikai griebdavosi įvairių argumentų. Šituo būdu buvo norima sudrebinti ir popiežiaus primato kertinį akmenį. Katalikų Bažnyčia laikėsi iš seniai einančios tradicijos, turėjo savo argumentus ir to pakako. Ir popiežiai nesirūpindavo, kad tas klausimas mokslinių tyrinėjimų šviesoje būtų abejojantiems išaiškintas. Tik popiežius Pijus XII-sis ryžosi *drąsiam* žingsniui. Jis *pirmasis* iš šv. Petro įpėdinių liepė ištyrinėti šv. Petro mirties vietos ir jo karsto klausimą. Šiuo svarbiu dalyku dar negalėtume nieko daug pasakyti, nes tos didelės paslapties atidengimą yra sau rezervavęs pats popiežius. Ir, pav., Šv. Metų Komitetas, kuris įvairiais kitais klausimais keliais atvejais teikė informacijų, šiuo klausimu oficialiai nieko nežino ir nieko nesako, bet patvirtina, kad į laikraščių skiltis prasiveržusios žinios yra, tur būt, teisingos.

Po ilgo ir rūpestingo specialios mokslininkų (istorikų, archeologų, epigrafų, numizmatų ir t.t.) komisijos darbo, kur svarbią rolę užėmė katakombų specialisto jėzuito E. Kirschbaumo tyrinėjimai, buvo prieita tokia galutina išvada: šv. Petro koplyčia yra po Konfesijos (Išpažinimo) altoriumi šv. Petro bazilikoje. Ten ir buvo rasti visi akivaizdūs įrodymai apie šv. Petro karstą. Tame požemyje yra aptikta pėdsakai ir senosios bazilikos. Ji bus iškilmingai atidaryta paties popiežiaus per jubiliejų. Joje galį tilpti iki 7-8 tūkstančių žmonių. Ji bus pirmiausiai parodyta tarptautinės spaudos atstovams ir diplomatiniam korpusui.

Apie pačius tyrinėjimus, atliktus profesorių: E. Kirschbaumo, E. Josi, jėzuito A. Ferrua, G. Nicolosi, C. Serafini, Apolloni, spausdinamas Vatikane tomas, kuriame bus penkios atskiros studijos šv. Petro karsto reikalu. Šitaip galutinas šv. Petro karsto paslapties mokslinis atidengimas bus vienas iš didžiausių jubiliejinių Metų įvykių.

IV. ŠVENTŲJŲ METŲ ORGANIZACIJA IR JŲ KALENDORIUS

Rūpestingai ir su dideliu organizaciniu aparatu buvo pradėta ruoštis Šv. Metams. 1948 m. Kalėdomis buvo paskelbta speciali popiežiaus malda Šv. Metams. Apie juos jau savo ankstybesnėse viešose kalbose Pijus XII buvo užsiminęs. Greitai buvo sudarytas Šv. Metų kalendorius. Iš jo matyti, kad bent kartas kas mėnesį pats popiežius Šv. Petro bazilikoje laikys maldininkams mišias. Jis dalyvaus pontifikalinėse pamaldose (pagal graikišką liturgiją), kai bus švenčiama 1200 metų mirties sukaktis Bažnyčios daktaro Jono Damaskiečio. Per Tris Karalius prasidės iškilminga oktava įvairiais ritais Šv. Andriejaus bazilikoje (della Valle). Sausio 18-tą nauja oktava už Eklezijų vienybę ir sausio 20 d. iškilmingas 1700 m. sukakties paminėjimas nuo kankinio popiežiaus šv. Fabijono mirties. Sausio 25 d. iškilmingos pontifikalinės mišios šv. Povilo bazilikoje. Ir toliau beveik kiekvieną mėn. vis numatytos jubiliejinės iškilmės. Iš jų pažymėtina kovo 2 d. pop. Pijaus XII išrinkimas, III.12 jo karūnavimas. Po Didžiosios Savaitės ir didelių velykinių iškilmių šv. Petre, balandžio — gegužės mėn. bus keturių naujų šventųjų pagarsinimai. Jų tarpe yra 12-kos metų mergaitė, palaimintoji Maria Goretti. Rodos, šventąja bus paskelbta ir Prancūzijos karalienė Marija Valois. Tuo klausimu galutinas kalendorius dar nepaskelbtas.

Birželio 8 d. nepaprastos Dievo Kūno iškilmės, Šv. Tėvui dalyvaujant, o trečiąją Sekminių dieną naujo šventojo paskelbimas. Birželio 29 — 30 d. numatytos iškilmingos šv. Petro ir Povilo šventės. Spalių ir lapkričio mėnesių sekmadieniais bus keletas naujų palaimintųjų paskelbimas. Pagaliau per kitas Kalėdas vėl bus Šv. Durų užmūrinimas, t. y. jubiliejaus užbaigimas.

Apie didelius pasiruošimus Šv. Metams jau daug kur rašyta. Visose laisvose valstybėse yra sudaryti tautiniai Šv. Metų komitetai. Jų sudėtis 1949 m. pavasarį buvo skelbta net Lenkijoje, Vengrijoje, Čekijoje, bet iš tų kraštų piligrimų nebus. Prie Šv. Metų centrinio komiteto yra pa-

rodų komitetas su savo poskyriais. Plačiu mastu organizuojamos penkios parodos: 1) "Caritas" paroda (pop. Pijaus XI-jo ir Pijaus XII-jo laikų karitatyviniai darbai), 2) "Katalikų darbo" paroda, vaizduojanti paskutinių 25-rių metų pasaulio katalikų pastangas ir jo darbo vaisius švietimo, muzikos, literatūros, spaudos, sporto, visuomeninio darbo (apskritai katalikų akcijos) srityse; 3) tarptautinė religinio meno paroda, 4) Misinių kraštų meno paroda ir 5) Orientalinio rito Eklezijos meno paroda.

Svarbią vietą užims įvairūs *kongresai*, kurių įvairiomis datomis yra numatyta keliasdešimt. Štai kongresai — katalikų spaudos, bažnytinės muzikos, krikščion. dramos, socialinių mokslų, misininkų, tomistų, krikšč. filosofijos, kalėjimų kapelionų, kun. seminarijų profesorių, tretininkų ir t.t. ir t.t. Svarbią vietą užims pasauliečių apaštalavimo (Katalikų Akcijos) kongresas, "Pax Christi". Lietuvių studentus ateitininkus ir sendraugius turi dominti "Pax Romana" kongresas, kuris rugpiūčio 26—27 d. prasidės Amsterdame ir baigsis Romoje rugpiūčio 27 — rugsėjo 3 d. Numatyta daug įvairių profesinių kongresėlių: katalikų menininkų, katal. vaistininkų, juristų, prekybininkų...

Italų tautinis Šv. Metų Komitetas, kuriam tenka svarbiausias uždavinys, ruošiasi visu įtempimu. Italijos pasienių stotyse bus informacijų biurai. Numatyta, kad "maldininko pažymėjimas" ("tessera") teiks įvairius papiginimus Romos ir Italijos miestų susisiekimo priemonėms ir muziejams. Šitie miestai yra paskelbti *maldininkams* kaip lankytinos vietos, kuriose bus ir papiginimai: Turinas, Milanas, Paduva, Venecija, Genuja, Bolonija, Ravenna, Florencija, Livorno, Siena, Asyžius, Perugia, Rieti, Orvieto, Loreto, Neapolis, Pompėja, Bari, Palermo. Žinoma, visose tose vietose yra rūpestingai ruošiamasi piligrimų antplūdį sutikti. Bet labiausiai ruošiasi pati *Roma*.

Centrinis komitetas yra numatęs savo patalpose 3000 maldininkų vietos, 2500 žmonių bus priglaudžiami kitose jo žinioje esančiose patalpose, apie 5000 įvairiuose vienuolynuose, kurie dabar tam reikalui pritaikomi. Tad iš karto komitetas galės apnakvinti 10,000 asmenų. Bet kasdien per visus metus numatyta bent 20,000 piligrimų. Vasaros mėnesiais, kai tarnautojai gauna atostogas, jų bus dar daugiau. Nors kiekvienam maldininkui tenumatytos 6 dienos (ir dar 1 diena išvykti iš Italijos teritorijos), bet reikia manyti, kad daugelis, susižavėję įdomybėmis, norės pasilikti ir ilgiau. Tad gali būti didelio susikimšimo! Todėl tūkstančiams jaunimo yra atitinkamose vietose numatytas pigus ir sveikas sustojimas palapinėse. Dideli pasiruošimai paliečia naujų namų statybą (prie Šv. Petro aikštės statomi du didžiuliai parodų pastatai!), aprūpinimą maistu, vandeniu. Tie techniški klausimai reikalauja didelio įsitempimo.

Skaičiuojama, kad per Šv. Metus Romon atvyks per vieną milijoną maldininkų iš svetur ir bus apie 2 mil. italų piligrimų. Kiekvienas maldininkas gauna pažymėjimą, maldininko ženklą, maldų ir giesmių knygelę ir vadovą po Romą. Tad galima įsivaizduoti Šv. Metų komiteto darbą! Jis turi numatyti visokius dalykus, pav., net išreikalauti ir papigintą benziną tiems užjūrio maldininkams, kurie persikels per Atlantą su savo mašinomis. Bet visokias informacijas, liečiančias laivų ir geležinkelių susisiekimą bei apgyvendinimą Romoje, jis yra suteikęs tautiniams komitetams. Tad apie tuos techniškus klausimus nebekalbėsime.

Bet daug svarbiau atsakyti, o kaip bus su tais, kurie negalės atvykti į Romą. Šitą reikalą specialiai aiškinausi, nes šv. Tėvo bulėje nieko daug nepasakyta, tik priminta, kad ligoniai arba kiti, kurie *tikrai negali* aplankyti bazilikų, turi atlikti išpažintį ir prieiti komunijos. Tada ir jiems teikiami jubiliejiniai atlaidai. Šitas klausimas dar plačiau yra išdėstytas Actae Apostalicae Sedis (1949.VIII.16, 346). Ten pasakyta, kad bus daug asmenų, kurie dėl *politinių* priežasčių, dėl ligos, dėl senatvės, dėl darbo ir savo šeimų aprūpinimo, tikrai negalės į Romą atvykti. Jie turi atlikti visuotinę išpažintį, prieiti komunijos ir, vyskupui nurodžius, Šv. Metų intencija, sukalbėti atitinkamas maldas. Tada jie gaus minėtus atlaidus.

Mūsų intencijos Šv. Metams yra aiškios. Visų katalikų lietuvių, kurie ypač atvyks iš Amerikos ir iš kitų laisvų kraštų į Romą, maldos turės būti skirtos už tautos išlaisvinimą. Čia reikės melstis už visus tuos tautiečius, kurie, "persekiojami dėl teisybės", ne tik negali būti maldininkais, bet iš viso yra žiauriai varžomi ir trukdomi laisvai išpažinti savo tikėjimą. Tad pavergtosioms tautoms šitie Šventieji Metai turi didelės reikšmės! Aktyviai juose dalyvauti, reiškia rūpintis katalikiškos Lietuvos ateitimi ir jos išsilaikymu!

PAULIUS AUGIUS

Į KALNUS, ŽEMAIČIŲ KALVARIJĄ

KELETAS SAMPROTAVIMŲ APIE LIETUVOS RIBAS

KAZYS PAKŠTAS

1. NAUJI PRADAI VALSTYBIŲ RIBOMS NUSTATYTI

Per pastarąjį šimtmetį kai kuriuose kraštuose bent keletą kartų buvo pravesti tautybių apskaičiavimai. Ginčytinuose klausimuose kiekviena tauta pasirenka sau palankesnę statistiką. Pavyzdžiui, Vilniaus krašte lietuviai remiasi 19-to amžiaus vidurio arba net daug senesniais duomenimis; gudams labiausiai patinka 1875 ir 1897 metų daviniai; lenkai remiasi savo 1931 metų statistika. Prieš 1860 m., kai Lietuvos klausimo beveik nebuvo, svetimi skaičiuotojai nelabai domėjosi lietuvių skaičių dirbtinai mažinti. 1897 m. Rusijos statistika ir 1909 m. apskaičiavimai visomis išgalėmis bandė išpūsti rusų ir gudų skaičių. Lenkų okupacija dar ryškiau pakreipė "statistiką" savo naudai. Gauti daviniai pasirodė tiesiog stebuklingi: be jokios emigracijos nepageidaujamoji tautybė per keletą metų išnykdavo iš daugelio ištisų valsčių, o jos vietą užimdavo "savieji".

Mūsų visi kaimynai mėgsta remtis naujesnėmis statistikomis, to periodo, kai lietuvių tauta kentė didžiausią priespaudą ir tautinės sąmonės naikinimą, kurs ypatingai žiauriu būdu buvo pradėtas Muravjovo 19-to amžiaus antroje pusėje. Kaimynai argumentuoja savo statistikos naujumu, aktualumu. Tačiau jau 1919-1920 m. tarptautinės taikos sutartys nebepripažino galingesniems laimėjimų, įgytų kolonizacijos ar nutautinimo procesu. Norite pavyzdžių? Štai jie: Čekija buvo atstatyta visa, nesudraskyta, nors jau daug šimtų metų jos pakraščius buvo apgyvenę bent trys milijonai vokiečių. Slovakai gavo savo sostinę Bratislavą, nors nuo senų laikų jie ten besudarė tik menkutę mažumą; Rumunija gavo Transylvaniją, nors ten šimtmečius gyvena 1,500,000 vengrų ir 800,000 vokiečių. Suomija gavo Alandų salas ir vakarinius pajūrius, kur jau seniai švedai sudaro stiprią daugumą, viso apie 400,000 žmonių.

O kaipgi dabar? 1946 m. liepos mėn. Potsdamo konferencija pavedė Lenkijai žemes iki Odros, kur gyveno 9 milijonai vokiečių. Odros žemėse lenkai gyveno 11-me ir 12-me amžiuose; dabar jų ten buvo tik Aukštojoje Silezijoj, ir tai labai nedaug. Senų laikų kolonistai vokiečiai turėjo išsikelti labai ūmai, be atlyginimo palikdami savo nejudamą turtą.

Palestina dar ryškesnis ir labai drastiškas pavyzdys. Devyniolika amžių Palestinoje išgyvenę arabai turėjo išsikelti iš savo žemių ir palikti jas žydams, atėjūnams iš Europos. Ir trumpu laiku arabų dauguma Palestinoje pavirto nykia mažuma.

Kaip matome, jau labai įsigali nauji pradai (principai) valstybių riboms nustatyti. Jų tikslas: *atstatyti tautoms senąsias, nesudraskytas tėvynes, kur senesniais amžiais jos yra kompaktiškai gyvenusios, nors dabar svetimas elementas yra tvirtai jų tarpan įsiveržęs stambiomis salomis ir pusiasaliais. Šitas pradas nuo 1919 m. yra jau virtęs tarptautinės teisės praktika.* Jis neduoda gerų vilčių dabartiniams Lietuvos kolonizatoriams ir būsimiems dalintojams, bet jis dar neužtikrina ir Lietuvai priklausomų ribų. Mažosios tautos teisingumo sulaukia tik tuomet, kai jos esti laiminčioje koalicijoj arba turi galingą ir turtingą dėdę už konferencijos stalo. Čekai ir rumunai nebūtų realizavę savo svajonių 1919 m. be galingos Prancūzijos paramos; Izraelio šiandien gal ir nebūtų be Amerikos kapitalo ir Sovietijos ginklų bei kitokios paramos. Bet labai dažnai: "Quod licet Jovi, non licet bovi" . . .

2. GUDAI SAVINASI PUSĘ LIETUVOS

Teko skaityti keletą gudiškų propagandinių brošiūrų, tremty leidžiamų laikraščių ir gerai įsižiūrėti į naujos projektuojamos Gudijos žemėlapį, kurs ryškiau kalba už jų brošiūras. Tas žemėlapiukas būsimos Gudijos ribosna įtraukia pusę Lietuvos, trečdalį Latvijos, pakraščius Lenkijos, Ukrainos ir gal Rusijos, nors apie gudų ir rusų ribas patikrintų žinių šiuo metu pas save neturiu, tad nesiimu tvirtinti jų klaidingumo ar tikslumo. Nuo Latvijos gudai mano atsirėžti visą Latgaliją ir rytinę Ilukštos apskrities pusę; tas kraštas turi apie 600,000 gyventojų, ogi gudų jų tarpe 1943 m. buvo 40,699.

Ribą su Lietuva gudai veda buvusia demarklinija, o prie Merkinės persirita per Nemuną ir užima Liškiavą, Leipalingį, Kapčiamiestį, Seinus, Suvalkus ir Augustavą. Kaip matome, atliktas labai smarkus ir karingas žygis, apvainikuotas nuostabiai dideliais laimėjimais.

Savo brošiūrose gudai savųjų priskaito iki 16 ar net 20 milijonų, o emigracijoj esą jų arti milijono. Dabar pažiūrėkime tikrovei į akis. 1939 m. sausio mėn. Sovietijoj gudais užsirašė tik 5,267,431. Tai bus net su tais, kurie išgabenti į Sibirą. Jeigu rusai savo statistikoje gudams ir nusuko bent kiek, tai vis dėlto labai nedaug nusuko. Nutautėdami rusų naudai, gudai savo skaičiaus beveik nebepadidina. Religijos ir net pasaulėžiūros tapatumas veikia daug didesnės Rusijos naudai. Jei Rusija labai ilgai gudus val-

dytų, tai atrodo, kad Gudijos plotai liktų labai apgraužti. Jiems netgi gresia visai rimtas pavojus visiškai susilieti su rusais, gaunant iš Maskvos gan žiauraus paskatinimo.

1931 m. Lenkijos statistika "Rytų Kresuose" priskaitė 990,000 gudų. Man teko gerokai važinėti toje zonoje ir šiuo klausimu kalbėtis su lenkų, gudų ir lietuvių veikėjais. Teko net nagrinėti Lenkijos seimų rinkimų davinius, gudų veikėjų man pateiktus ir paaiškintus. Priėjau išvados, kad Lenkijos statistika gudų skaičių tyčia sumažino apie tris kartus. Buvusioj Lenkijoj gudų buvo arti trejeto milijonų.

3. GUDAI IR LIETUVIAI BE PASIGYRIMŲ

Pasigirti mėgsta visos tautos, ypač politiniais tikslais. Daugelis politikų iš pavergtų kraštų išpučia į padanges savo tautiečių skaičius manydami, kad tai padės įgyti daugiau svarbos ir gauti paramos kovoje dėl tėvynės laisvės. Tam tikslui ir gudai pasišovė tapti didžiąja tauta: žiūrėkite — mūsų net 20 milijonų! Bet tikrovė yra visai kita.

1941 m. birželio mėn. visoje Sovietijoj gudų galėjo būti tarp 8 ir 9 milijonų, tačiau ne visi jie gyveno sovietinėje Gudijos respublikoje, kuri buvo smarkiai padidėjusi, atkariavus nuo Lenkijos 4,800,000 gyventojų ir prijungus juos prie sovietinės Gudijos. Lenkiškoje Gudijos daly buvo apie 2,150,000 gudų pravoslavų ir apie 800,000 gudų katalikų, ogi kiti — lenkai, žydai, ukrainiečiai, lietuviai ir truputis rusų.

Čia bus įdomu palyginti sovietinės Gudijos ir Lietuvos plotus ir gyventojų skaičių pagal geriausius prieinamus šaltinius:

		Plotas: (kvadr. mylių)	Gyventojai:	Tautybių procentai:
Gudija	1941 m.	88,000	10,525,000	1941 m. neapskaičiuota.
Gudija	1947 m.	81,090	7,600,000	Gudų 80.6%; rusų 11%.
Liet.	1947 m.	25,172	2,700,000	Lietuvių 85%, rusų 9%, gudų 2%.

Po karo Ribbentropo-Molotovo linija buvo pakeista Curzono linija; per tai Gudija nustojo Balstogės vaivadijos su Balstoge ir Lomža, viso apie 10,400 kv. mylių (27,000 kv. km.) su 1,400,000 gyventojų, kurių didelė dauguma buvo lenkai ir truputis gudų. Gan stambi vakarinės Gudijos lenkiška mažuma buvo išvežta Sibiran į vergų stovyklas, o jos likučiai (259,000) persikėlė Lenkijon. Karas Gudijai pridarė didelių nuostolių. Tad vietinių gyventojų dabartinėje Gudijoj liko tik 7,600,000. Gudais save laikančių buvo 6,150,000; pridėjus trejų metų prieauglį — apie 350,000 — 1950 m. gudų skaičius pačioje suvienytoje Gudijoj bus apie 6,500,000. Šiuo skaičium gudams teks pasiremti atstatant savo laisvę. Sibiran ištremtieji gudai, kaip ir lietuviai, daugiausia ten ir mirs.

4. LIETUVOS PLOTAS IR GYVENTOJAI

Tikrus Lietuvos plotų duomenis ir gyventojų skaičius čia pateiksiu, nes mūsų rašytojai ir viešos įstaigos šiuos duomenis nuolat spaudoje iškraipo.

	Lietuvos plotai kvadr. kilometrais:	Lietuvos gyv. 1941
1939 m. kovo gale, netekus Klaipėdos	52,822	2,480,000
1939 m. spalio gale, atgavus Vilnių, prisidėjo	6,880	522,000
1940 m. rudenį, atgavus Šventėnus etc., prisidėjo	2,647	82,600
1945 m. vėl prijungus Klaipėdą	2,848	154,000
Visa Lietuva dabar:	65,197	3,238,600
Lietuva pagal 1920-24 m. sutartis	88,111	apie 4,300,000

Gyventojų skaičius 3,238,600 čia apima ir gyventojų prieauglį iki 1941 m. birželio 15 d., kai Sovietai pradėjo masiškai naikinti lietuvius, bet neapima pabėgėlių iš Lenkijos. Nuo tos dienos, nors Lietuvos plotas buvo gerokai padidėjęs, jos gyventojų skaičius ėjo smarkiai mažyn pagal Rusijos ir Vokietijos masinių likvidacijų planus.

Jei Sovietų skelbiamas lietuvių procentas (85%) Lietuvoje yra (?) tikras, tai lietuvių ten 1947 m. turėjo dar būti apie 2,300,000. Pridėjus trejų metų prieauglį (70,000), Latvijos lietuvius (30,000), spėjamai išlikusią dalį Mažosios Lietuvos lietuvių (apie 40,000) ir tremtinius Vakarų pasauly (75,000), gautume 2, 515,000 lietuvių, neskaitant senosios emigracijos užjūrin. Iš senosios emigracijos palankiausiomis sąlygomis Lietuvon grįžtų vos keletas tūkstančių. Naujos emigracijos irgi ne visi grįš Lietuvon. Fiziniai darbininkai per keletą metų labai gerai prasigyvens ir nebenorės savo jaunų vaikų vežti Europon, kad jie ten dalyvautų naujuose karuose, kuriais Rusija teiksis visuomet apdovanoti Europą, ypač mažesnes valstybes.

5. LIETUVOS GYVENTOJAI 1948 M. GALE

Kaip aukščiau matėme, šiandien Lietuvos plotas apima 65,197 kv. km. arba 25,172 kv. mylias. Primenu, kad standartiniai Amerikos leidiniai paduoda kitokius Lietuvos plotų ir gyventojų skaičius, nes jie tikslumu nepratę rūpintis ir tarptautinių informacijų nemoka rinkti.

Gyventojų Lietuvoje 1948 m. gale buvo skaitoma apie 2,700,000, taigi bent puse milijono mažiau, negu jų buvo 1941 m. Tačiau tikrųjų Lietuvos gyventojų ten esama tik apie 2,500,000, ogi 200,000 ar kiek daugiau sudaro Sovietų armija, policija, valdininkai ir kolonistai. Prieš karą svarbiausios tautinės mažumos buvo žydai, vokiečiai ir lenkai, dabar gi jų vietą užėmė daug pavojingesni rusai (apie 250,000 kartu su senais

jų kolonistais). Gudų vargiai susidaro 2%, lenkų irgi 2%, žydų arti 1% ir 1% kitų mažumų: latvių, totorių ir k. Naujų rusų tarpe yra nemaža Rusijos žydų, bet tikslų procentą sunku jiems nustatyti.

Labai pakitėjo Vilniaus miesto gyventojų tautinė sudėtis. Lietuvos sostinėje gyventojų skaičius sumažėjo iš 210,000 į 160,000. Jų tarpe lietuviams tenka tik reliatyvi dauguma: jų esama 37%; paskiau seka lenkai — 23%; rusai, žydai ir kiti orientalai kartu sudaro apie 40%.

Senieji Vilniaus apylinkių gyventojai užsirašo lietuviais, nors jų tarpe prikolonizuota šiek tiek rusų, kad surusintų kraštą. Gudijos ribose lietuviškai kalbančių yra likę apie 30,000, bet apie jų gyvenimą jokių žinių užsieniuose negaunama.

Kaunas esąs sumažėjęs iš 150,000 gyv. į 110,000 ir šiame skaičiuje esą net 70% lietuvių, kiti gi beveik vieni rusai.

Stambi lenkų dauguma pasitraukė iš Lietuvos į geresnį gyvenimą, į geresnius ūkius buvusiose vokiečių žemėse. Savu noru į blogesnes sąlygas jie, žinoma, nebegrįš. Iš Vilniaus krašto Lenkijon persikėlė 159,000, iš Kaunijos — arti 100,000 išvyko Lenkijon. Tad lenkų klausimo šių dienų Lietuvoje nebėra ir, rodos, nebebus. Tą vietą užima sunkesnis klausimas rusų, visiškai svetimų Lietuvai savo žema kultūra ir keista orientalų galvosena.

6. LIETUVIŲ-GUDŲ ETNOGRAFINĖ RIBA SENOVĖJE

Prieš kokius 900 metų lietuvių sodybos dar siekė Polocko - Minsko - Slonimo liniją. Mūsų ankstyvosios istorijos perijode lietuvių-gudų etnografinė riba bent kiek keitėsi gudų naudai. Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje nuo 13-to amžiaus iki 1566 metų administracinė riba tarp lietuviškų ir gudiškų provincijų beveik sutapdavo su dviejų tautų etnografine riba: tai buvo riba tarp Vilniaus lietuviškų ir Polocko gudiškų žemių. Polocko žemės dažnai apimdavo ir Minsko plačias apylinkes. 1566 m. Lietuvoje bubuvo pravestas racionalesnis administracinis provincijų padalinimas į lietuviškas ir gudiškas. Lietuva buvo padalinta į 9 palatinatus, arba vaivadijas. Trys palatinatai buvo sudaryti iš lietuviškų žemių, o šeši iš gudiškų. Kadangi lietuviškos provincijos buvo tankiau gyvenamos, tai — lenkų istoriko J. Jakubowskio išvedžiojimais — abi tautos anų laikų Lietuvos valstybėje savo skaičiais buvusios beveik lygios.

Lietuvių etnografinė riba rytuose tuomet ėjo Dauguva, apie 30 km. nuo Kuršo sienos beveik iki Drisos miestelio, o iš ten suko į pietus, lietuvių šone palikdama Glubaką, Dolginovą, Malodečną ir Vološiną. Pietuose lietuvių riba su gudais ėjo Nemunu žemyn iki Gaujos žiočių; nuo ten ji ėjo apie 5 - 10 km. pietuose nuo Nemuno, palikdama lietuvių šone abu Nemuno krantu. Nuo Mastų lietuvių riba suko toli į pietus, palikdama Gardiną giliai Lietuvoje ir pasiekdama Narevo ir Bielovežos girias. Įdomu, kad ši riba tarp lietuviškų ir gudiškų palatinatų išsilaikė be atmainų nuo 1566 m. iki 1793 m. O Rusijos valdymo laikais trys Lietuviškos Gubernijos (Kauno, Vilniaus ir Gardino) apėmė pietuose net žymiai didesnius plotus. Štai kodėl lietuviams nelengva dabar atsisakyti per tūkstantį metų rytuose išlaikytų savo administracinių ir kartu etnografinių ribų, nors tų žemių pakraščiai buvo vėlesniais laikais kiek užkolonizuoti gudų ir lenkų arba svetimo valdymo metu nustoję savo lietuviškos kalbos. Daug istorinių žemėlapių, spausdintų toli užsieniuose, Vilniaus ir Trakų palatinatus ryškiai išskiria iš kitų reikšmingu užrašu: *Lithuania Propria, La Vraie Lithuanie,* atseit: *Tikroji Lietuva,* kad atskirtų ją nuo gudiškų provincijų. (Žiūrėti žemėlapį No. 1).

7. ETNOGRAFINĖ LIETUVA NUO 16-to IKI 19-to AMŽIAUS

Prof. K. Būgos toponomastinė teorija, kad lietuvių giminės nuo seniausių laikų iki 6-to amžiaus gyveno nuo žemutinės Vyslos iki aukštutinės Volgos ir Okos, nuo Dauguvos iki Pripeties, šiandien yra jau priimta, rodos, visų specialistų. Tie plotai apima apie 430,000 kv. km. Tai beveik prilygsta prieškarinei Vokietijai ir tik penktadaliu mažiau, kaip dabartinė Prancūzija. Šiuos plotus lietuvių giminėms (Litovskije Plemena) pripažista ir dabartiniai Maskvos universiteto profesoriai M. N. Tichomirov ir S. S. Dmitrijev. Tai aiškiai atžymėta jų žemėlapy, pridėtame prie istorijos vadovėlio: "Istorija SSSR" (tom I. Maskva, 1948 m.). Tą pat man įrodinėjo ir žymus rusų geografas-eruditas Semionov-Tianšanski.

Bet 6-tame amžiuje ir vėliau į lietuvių žemes pradėjo brautis slavai iš pietų, beveik visiškai išstumdami lietuvius iš Dniepro baseino. 6-tame ir 7-tame amžiuose aukštutinio Dniepro ir Pripeties baseinai tapo dabartinių gudų tėvyne, kur tik vietomis išsilaikė lietuviškų vietovardžių. Į šituos kraštus lietuviai ir latviai nereiškia nė mažiausių pretensijų.

13 amž. lietuvių giminės buvo apgyvenusios beveik visą Nemuno baseiną, dabartinę Latviją ir Prūsiją iki žemutinės Vyslos. Tai buvo plotas, apimąs apie 215,000 kv. km., o be Latvijos — apie 150,000 kv. km. Germaniškų tautų karingumas ir slavų veislumas sunaikino ar išstūmė lietuviškas gimines iš Pasargės ir Alnos baseinų ir labai atskiedė lietuvių plotus aukštutinio Nemuno ir Dysnos baseinuose. Tad Tikroji Lietuva 16-tame amžiuje jau turėjo nemažą slavų priemaišą savo rytiniuose ir pietiniuose pakraščiuose, o aplink Tvankstę, arba Karaliaučių, susidarė labai agresingas germaniškas branduolys. 16-to amžiaus antroje pusėje lietuvių etnografiniai plotai susidėjo iš šių provincijų:

Žemėlapis Nr. 1: Regni Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae nova et exacta tabula ad mentem Starovolcij descripta A Ioch. Bapt. Homanno, Norimbergoe. Ištrauka iš kopijos, esančios Britų Muziejuj Londone, Nr. 3367/10. Žemėlapy atžymėtos ribos tarp *Tikrosios Lietuvos ir gudiškų provincijų. Nuo vidurio Nemuno iki Dysnos* tęsiasi padrikas parašas: LITHUANIA PROPRIA, patvirtinąs tą istorikams gerai žinomą faktą, kad Trakų ir Vilniaus palatinatai buvo laikomi tikrąja (t. y. lietuviškąja) Lietuva, tyčia atskiriant ją nuo gudiškosios Lietuvos. Žemėlapis spausdintas Nueremberge apie 1630 m.

Vilniaus palatinatas	44,400 kv. km.
Trakų palatinatas	31,300 kv. km.
Žemaičių seniūnija	23,300 kv. km.
Mažoji Lietuva	15,000 kv. km.
Visa Lietuva	114,000 kv. km.

Mažosios Lietuvos plotas čia mano apskaičiuotas pagal vokiečių geografą C. Hennenbergerį ir apima Karaliaučių, Nordenburgą ir Geldapę.

Visa etnografinė Lietuva (114,000 kv. km.) 16-to amžiaus gale savo plotu vis dėlto buvo mažesnė beveik du kartu už etnografinę Gudiją, kuri šiais laikais apima arti 200,000 kv. km.

17-tame amžiuje prasideda didžiosios nelaimės Lietuvai:

1) *1618* m. Prūsija susijungia su Brandenburgu, ir tuo valstybėje sudaroma labai stipri vokiečių persvara. Palengva, vis labiau ir labiau lietuvių kalba stumiama iš viešųjų įstaigų: bažnyčios, mokyklos ir teismų.

2) 1654-1661 m. Maskvos kariuomenė pirmą kartą istorijoj buvo užėmusi Vilnių, Kauną ir Gardiną ir žiauriausiu būdu plėšė, degino miestus ir kaimus ir stengėsi kuo daugiausia gyventojų išžudyti. Šio karo pasėkoje Lietuva neteko 1667 m. dviejų stambių provincijų: Smolensko ir Starodubo. Šių provincijų gyventojų dalis nesutiko gyventi po žiauriu Rusijos sparnu ir pabėgo Lietuvon. Anų laikų tremtinius priglaudė Lietuva ir net žemėmis apdalino. Tai gerokai sustiprino gudišką mažumą Tikrosios Lietuvos pakraščiuose.

18-tame amžiuje Lietuvą ištiko dar didesnė nelaimė:

3) Ilgus karus (1696-1717 m.) lydėjo visoj etnografinėj Lietuvoje baisus maras (1708 - 1711 m.), kurio metu žuvo bent trečdalis lietuvių. Jų sodybas Mažojoje Lietuvoje užgrobė vokiečiai kolonistai, o iš rytų Lietuvon brovėsi truputis gudų. Liet. tauta buvo baisiai apvogta didžios nelaimės metu: ji neteko gan daug savo žemių, ypač vakaruose. Bet ji turi moralinę teisę šitos vagystės nepripažinti. Lietuva negali prisiimti kaltės už marą, badą ir svetimų kariuomenių sukeltus gaisrus. Kam bent kiek rūpi teisybė — turi apie tai pagalvoti.

8. LIETUVIŲ NUOLAIDOS IR KOMPROMISAI

Prasidėjus pirmam pasauliniam karui, gan greit lietuvių tarpe kilo nepriklausomybės sąjudis ir būsimos valstybės ribų klausimas. Beveik kas metai vyko kurioje nors Europos valstybėje ar Amerikoje lietuvių politiniai seimai ar konferencijos. Bendro susitarimo tarp tų konferencijų, žinoma, nebuvo ir negalėjo būti dėl techniškų susisiekimo kliūčių. Tačiau labai įdomu, kad visos konferencijos reikalavo Lietuvai beveik visų tų žemių, kuriose 13-tame amžiuje lietuvių gimine gyveno. Pavyzdžiui, Amerikos Lietuvių Seimas Chicagoje 1914 m. rugsėjo mėn. (ten dalyvavo ir pora atstovų iš Europos) reikalavo Lietuvai Rytprūsių šiaurinės pusės su Karaliaučium. Kaip šis, taip ir kiti seimai bei konferencijos į Lietuvos ribas įtraukdavo Kauno, Vilniaus, Suvalkų ir Gardino gubernijas ir dar Naugarduko apskritį iš Minsko gubernijos. Tokias ribas rodo ir Lietuvos Misijos Amerikoje memorandumas ir žemėlapis, įteiktas Valstybės Sekretoriui B. Colby 1920 m. bal. 3 d. Pagal šį oficialinės Lietuvos misijos žemėlapį rytinė Lietuvos riba eina nuo Drujos prie Dauguvos pro Kazėnus, Pastavį, Baranavičius, Vyganaščios ežerą, Pružanus, siekia netoli Lietuvių Brastos ir toliau eina Bugo upe truputį žemiau Drogičino, kurs buvo senųjų jotvingių sostinė. Pietuose norėta pasiekti Mindaugo karalystės ribas ir apimti jotvingių žemę. Bet rytuose jau atsisakyta Dysnos ir Vileikos apskričių.

Maskvos derybose su Rusija 1920 m. vasarą teko Lietuvai atsisakyti ir jotvingių žemės su Naugarduku, Slonimu ir Balstoge. 1920 m. liepos 12 d. Maskvoje pasirašyta taika nebuvo prievartos aktas nei vienai, nei antrai pusei. Raudonoji armija buvo išvyta iš Lietuvos, bet Lietuvos mažutė armija nebuvo įžengusi į rusiškas ar gudiškas žemes. Derybose dalyvavo iš abiejų pusių ir tautinės mažumos, kaip žydai ir gudai. Maskvos sutartis 1920 m. ir vėlesnės sutartys su Latvija bei Vakarų Alijantais nustatė Lietuvai minimalines kompromisines ribas, apimančias 88,111 kv. km.

9. KAS BUVO NUMATYTA LIETUVOS-GUDIJOS SIENŲ KLAUSIMU

Per 20 metų Lietuvos spauda dažnai kalbėjo, kad Lenkija yra beveik vienintelis pretendentas į Lietuvos rytines žemes. Šių eilučių autorius Lenkiją laikė kol kas tik laikina valstybe. Gudija jam atrodė beveik pavojingesniu pretendentu į rytinius Lietuvos pakraščius, nes ji arčiau Vilniaus, negu Lenkija, ir dar dėl to, kad Gudijos pretensijas rems galinga Rusija. Todėl jis ir rašė (Baltijos Respublikų Politinė Geografija, 1929 m.):

"Galima kategoriškai tvirtinti, kad Lenkija labai ilgai Vilniaus negalės valdyti"... (155 pusl.).

"Rytų koloso silpnybė tik laikina... Visi daviniai kalba apie po truputį artėjantį karą Rytuose"... (156 pusl.).

Naujos Rusijos sustiprintas nacionalizmas mane seniai domina. Dažnai įsižiūrėdamas į sovietinių respublikų ribas, ieškojau jose kai kurių geopolitinių taisyklių. Ir aš apčiupau tas slepiamas taisykles: ribas tarp "respublikų" ir "autonominių" sričių pravedant, labiausiai pataikauta rusų tautai; po jos seka Stalino Gruzija, kuriai irgi šis tas primesta. Kur etnografinė rusų teritorija susiduria su Ukraina ir Gudija, ten rusų ambicijai duotas kelias. Todėl Gudija negavo savo Smolensko, Ukraina neteko Kubanės ir dar kelių pakraščių. Bet visi rusų vadovėliai ukrainiečius ir gudus laiko lyg ir savotiška rusų tautos dalimi. Todėl, pravedant tų dviejų tautų vakarines ribas 1939-46 m., pastumta jas kiek galima į vakarus, tačiau gan santūriai, kad perdaug neįžeidus lietuvių, lenkų, slovakų, vengrų ir rumunų.

Gudų leidžiama propagandinė literatūra Vakarų Gudijos klausimu 1927 m. ir vėlesniais metais pasisavindavo ne tik Vilnių, bet ir Šventėnus bei Druskininkus. Kadangi gudų yra nepalyginti daugiau komunistų partijoj, negu lietuvių, tai man buvo aišku jau 1929 m., kaip Rusija spręs Vilniaus klausimą. Po 10 metų mano kalkuliacijos virto faktu: dabartinė Lietuva gavo tik trečdalį Vilniaus krašto. Bet jeigu Gudijai nepavyko gauti paties Vilniaus 1939-40 m., palankiausiomis jai sąlygomis, tai ateity ji niekada Vilniaus nebegaus. Nėra ko apie tai nei rašyti, nei svajoti. Atbulai, Vakarų pasauliui sprendžiant ribų klausimą, Gudija neteks kai kurių savo vakarinių pakraščių. Dėl Vilniaus vėl varžysis tik Lietuva ir Lenkija.

10. LIETUVOS RIBOS SVETIMOMIS AKIMIS

Žymus gudų politinis vadas, pasikalbėjime su "Žiburių" korespondentu, 1948 m. pareiškė, kad sienų ginčą tarp Gudijos ir Lietuvos reikia spręsti pagal abiem tautom svetimus davinius ir žemėlapius. Žemėlapių užsieniuose yra visokių; jie dažnai tarp savęs nesutinka. Nuodugnesnių ir savarankiškų etnografinių studijų mūsų kraštuose padarė tik artimesnės tautos: vokiečiai, lenkai ir rusai. Amerika, Britanija, Prancūzija

nėra siuntusios pas mus specialistų studijuoti etnografinių ribų; tad jos tiktai kitus kopijuoja, o labai mažindamos žemėlapius, jos dažnai pridaro stambių techniškų klaidų.

Galima su gudų pasiūlymu sutikti: ieškoti tiesos ne pas save, bet pas kaimynus. Tenka pažymėti, kad bendrieji atlasai daug dažniau pridaro klaidų, negu specialesni, suinteresuoti siauresniu regijonu, o ne visu pasauliu. Juk dar nebuvo tokio specialisto, kuris bent apytiksliai žinotų viso pasaulio, ar bent visos Europos, etnografines ribas. Todėl rinksimės specialistus. Jais juk remsis ir taikos konferencija, jeigu ji bus lygybės ir demokratybės principu sušaukta.

11. ETNOGRAFINĖ LIETUVA VOKIEČIŲ AKIMIS

1917 m. vokiečių militaristų akimis žiūrint, vargiai galėjo nepriklausoma prisikelti maža, silpna Lietuva. Tad etnografinės Lietuvos klausimas jiems buvo vien teorinio mokslo objektas. Vokiečių specialistai tuomet apvažinėjo Lietuvą, rinkdami žinias, ir jų armija išleido "Litauen-Buch: Eine Auslese aus der Zeitung der 10 Armee", 1918 m. Ten yra pridėtas ir etnografinės Lietuvos mažas žemėlapis. Su Latvija riba parodyta beveik tokia, kokia ji dabar yra, tačiau Lietuvai pridėta dar beveik visa Ilukštos apskritis. Lietuvių žemė prieina prie Dauguvos tarp Drujos ir Daugpilio. Mažosios Lietuvos riba palieka Rasytę ir Labguvą Lietuvai, o toliau riba eina per Įsrutį ir Gumbinę, nuo čia pasuka į pietus Ramintos upe, palikdama lietuvių šone Tolminkiemį ir Žydkiemį. Vokiečių armijos specialistai sumažina Mažąją Lietuvą, bet nelabai žiauriai. Kiti vokiečių specialistai lietuviams palieka juk ir Darkiemį su Geldape. Suvalkai paliekami už Lietuvos ribų, bet Seinų apylinkė priskirta lietuviams. Siena su gudais tame žemėlapy eina, palikdama Lietuvai Perluomą (Przelom) ant Nemuno, Pariečę ir toliau eina per Lydą, priartėja prie Nemuno prie Vijos, eina per Jurotiškius, Alšėnus, Krėvą, Smurgainį, Žodiškį, Mykoliškį, Svyrius, Pastavį ir nuo ten suka į Drują prie Dauguvos.

Šis žemėlapis skiria Lietuvai nedaug mažiau, negu 1920 m. sutartis Maskvoje; pagal jį Lietuva nustoja Gardino ir panemunių iki Lydos, Naručio ežero apylinkių ir siauro ruožo rytų pasieny nuo Nemuno iki Naručio. Bet yra ir palankesnių Lietuvai vokiškų žemėlapių. Štai Brockhauso Enciklopedija (Brockhaus Handbuch des Wissens, Leipzig, 1924 m., III dalis, 86 pusl.) Gardiną laiko Lietuvos pasienio miestu, o F. Tetzner (1902 m.) lietuvių ribą nuveda iki Naugarduko.

Tiesa, armijos "Litauen-Buch" kraštą tarp Vilniaus, Smurgainio ir Alšėnų, o taipgi padauguvį nuo Daugpilio ir Drujos iki Vydžių pažymi kaipo mišrų, kur ne vieni lietuviai gyvena.

1941 m. vasarą vokiečiai vėl užėmė visą Lietuvą, Latviją ir Gudiją. Kaipgi dabar jie vaizdavosi Lietuvos ribas?

Pirmiausia vokiečiai nusprendė padidinti savo Rytprūsių provinciją, prijungdami prie jos Suvalkų trikampį su lietuviška Seinų-Punsko apylinke, paskiau aneksuodami ir Gardiną su plačiomis apylinkėmis, kaip Druskininkai ir Marcinkonys. Iš kitų Lietuvos ir Gudijos žemių jie, berods, planavo sudaryti Vokietijos kolonijas arba "autonomines respublikas" pagal žinomą Rusijos kolonijų pavyzdį. Lietuviai ir gudai stengėsi gauti iš vokiečių patogesnes ribas. Pietinėje Lietuvoje, t.y. Gardino ir Lydos ruože vokiečiai atsisakė daryti bet kurių nuolaidų lietuvių ar gudų naudai. Čia vokiečiai turėjo savo kolonizacinių planų ir su vietos gyventojais visai nesiskaitė. Kiek kitaip jie galvojo apie rytinius Lietuvos pakraščius. Lietuvos žmonės, suprantama, buvo labai suinteresuoti nukelti nors ir beteisės Lietuvos administracines ribas iki linijos, nutiestos Maskvoje 1920 m. liepos 12 d. Gudai norėjo dar labiau prisiartinti prie Vilniaus; šia kryptimi gudai ir darė stiprų spaudimą vokiečių administracijoj. Šiaurėje gudams pavyko iš vokiečių išprašyti sau Brėslaujos ir Drujos apylinkes. Taipgi jie gavo kelių valsčių ruožą nuo Pastavio (su Naručio ežeru) iki Malodečno ir Palačionių.

Tačiau vokiečiams atrodė nepatogu vien gudams pataikauti. Kad būtų panašumo į kompromisą — vokiečiai pridėjo Lietuvai Ašmenos apskritį (100,300 g.) ir Svyrių apylinkę (79,800 gyv). Naujose vokiečių nustatytose ribose (be Klaipėdos krašto ir be Seinų-Gardino-Lydos ruožo) Lietuva turėjo 67,000 kv. km. ar truputį daugiau. Rytuose Lietuvai teko Svyrių, Šemetavos, Vyšniavo, Žodiškio, Smurgainių, Krėvos ir Alšėnų miesteliai ir valsčiai. Taigi rytuose vokiečiai 1941 m. skyrė tokias pat ribas, kokias rodo jau aukščiau minėtas Dešimtos Vokiečių Armijos knygos apie Lietuvą žemėlapis (1918 m.). Pirmojo pasaulinio karo metu vokiečiai darė Lietuvos gyventojų statistiką pagal kalbas ir tuomet rado mažiau lietuvių. 1943 m. kovo mėn. vokiečiai pravedė Lietuvoje statistiką pagal žmonių tautinę kilmę, t. y. kuo jie patys save laiko, o ne kaip kalba. Šita statistika buvo vokiečių laikoma gilioje paslapty, ir jau rodėsi, kad jos davinių mes niekad nebesužinosime. Bet štai atvyko Amerikon mano buvęs geografijos mokinys ir asistentas Antanas Bendorius. Jam, kaip geografui, labai rūpėjo vokiečių slaptos žinios apie Lietuvos gyventojų tautinę sudėtį. Jo apsukrumas ir rizikingumas praskynė jam kelią į slaptą vokiečių administracijos kambarį, kur jis spėjo nusirašyti kelių apskričių davinius. Kadangi grėsė kas sekundę didelis pavojus, tai valdininkas ragino jį greit palikti tą kambarį. Todėl jam nebuvo laiko nusirašyti 1943 m. tautybių surašinėjimo visos Lietuvos. Jam pavyko nusirašyti tik Vilniaus krašto rezultatai, o smulkiau, t. y. valsčiais, tik vienos Ašmenos apskrities.

Čia pirmą kartą spaudai pateikiu tuos davinius ir ta proga reiškiu savo pagarbą A. Bendoriui už jo drąsą, juos išgriebiant iš vilko nas-

NYKI DAINA APIE —
KELIONĘ Į NEŽINOMAS ŠALIS

ALFONSAS NYKA NILIŪNAS

Sudeda jai vieškelius plačius, kelionių džiaugsmą
Ir būrius kažkur smilty palikusių pėdų;
Šalia jos paguldo nykų šauksmą
Skambantį kaimais nežinomu aidu.

Įdeda ir liūdesį jai, ir miestelį horizonto menką,
Ir ant lango surinktus vaikystėje lietaus lašus,
Ir į šypseną panašų saulės lanką,
Ir nykštukų suneštus jai pasakų maišus.

Ir paduoda beržui, žaidžiančiam su vėju,
Nešti rudenio laukais ją į nežinomas šalis vienam, —
Ir nežino nieks po to, kur jie išėjo,
T i k š i r d i s p a l i e k a a l k a n a.

rų, ir gražų ačiū už jo paslaugumą juos man atsiunčiant.

Vilniaus krašto gyventojų statistika tautybėmis pagal 1943 m. kovo mėn. surašymo duomenis:

	Lietuvių:	Lenkų:	Gudų:	Rusų:	Žydų:	Visų:
Vilniaus apskr. ir miestas	111,488	164,986	9,566	8,511	15,507	304,058
Trakų ap.	82,232	28,850	1,997	2,884	?	115,993
Šventėnų ap.	71,988	22,186	5,841	7,514	1,956	109,485
Svyrių ap.	15,984	27,726	30,516	3,163	2,383	79,772
Ašmenos ap.	13,321	52,123	29,248	509	5,134	100,335
Eišiškių ap.	29,221	27,171	4,089	211	?	60,692
Viso labo	324,234	323,042	81,257	22,792	24,980	770,345

1943 m. kovo mėn. statistika rodo tik 24,980 žydų, bet prieš vokiečių okupaciją ir masinę žydų likvidaciją minėtose apskrityse jų buvo gal apie 90,000. Nors lenkų Vilniaus krašte parodyta beveik tiek pat, kiek ir lietuvių, bet lenkų sala Vilniaus-Ašmenos srity yra atskirta nuo Lenkijos stiprios lietuvių daugumos Trakų apskrity.

To paties laiko vokiečių statistika Ašmenos apskr. valsčiuose štai ką rodė:

	Lietuvių:	Lenkų:	Gudų:	Rusų:	Žydų:	Visų:
Ašmenos m.	368	3,975	328	183	1,861	6,715
Ašmenos vals.	2,275	1,356	2,814	132	—	6,577
Kučių — (Kucevičių)	3,669	5,409	1,616	64	—	10,848
Salų vals.	996	10,932	2,026	48	502	14,504
Smurgainių m.	218	876	1,754	28	1,629	4,505
Smurgainių v.	1,707	615	7,387	37	—	9,746
Krėvos vals.	1,276	1,703	8,089	55	532	11,655
Alšėnų vals.	1,645	4,732	4,567	26	632	11,602
Graužiškių v.	1,167	9,310	664	45	—	11,186
Visoje apskr.	13,321	52,123	29,248	509	5,134	100,335

Norisi šią 1943 m. statistiką palyginti su senų laikų duomenimis, bet yra didelių sunkumų, nes kiekviena svetima okupacija labai keičia Lietuvos apskričių ribas. Lenkams valdant, Ašmenos apskrity buvo ir stambus lietuviškas Dieveniškio valsčius su apie 11,000 lietuvių. Kai 1861 m. N. Lebedkin rašė savo knygą apie Šiaurės-Vakarų krašto tautinę sudėtį, Ašmenos apskritis buvo beveik du kartu didesnė plotu, labai pratįsus į rytus ir pietų rytus, kur gyveno daugiau gudų, bet mažiau lietuvių ir lenkų. Tuomet joje gyveno 113,142 gyv. krikščionys, žydų mažumos neskaitant. Nors nelygaus ploto, dviejų perijodų Ašmenos apskrities procentinis tautybių palyginimas vis dėlto gali būti įdomus:

	Lietuvių ir slavų:	Lietuvių:	Lenkų:	Gudų:
Lebedkino duomenys	113,142	57,5%	18,3%	24,2%
Vokiečių sur. 1943 m.	94,692	14,1%	55,0%	30,9%

Kaip matome, lietuvių spaudos draudimas ir priespauda apskritai per 80 metų Ašmenos apskrities lietuvišką daugumą perdirbo į lenkišką daugumą. Lenkų daugumai išsikėlus į Lenkiją 1945-46 m., dabar Ašmenos apskrity lipdoma gudiška, o gal net rusiška dauguma, nes ta apskritis buvo prijungta prie Sovietinės Gudijos. Tenka manyti, kad ir Svyrių, Brėslaujos, Lydos ir Gardino kraštuose reiškiasi ta pati tendencija.

(Bus daugiau)

ŽMOGUS IR GIMTINĖ JO ŠALIS

VYDŪNAS

Plačiau apsižvalgant žmoniškame gyvenime, jis įsirodo labai nuostabus. Žmonės gyvena žemės rutulyje, ant jos branduolio, kurs apsiaustas nesulyginamai didesnio už jį oro sluogsnio. Tasai nuolatai pakinta. Bet ir branduolys su savo vandenimi bei ugnimi nuolatai juda. Vanduo upėse bei vandenynuose be sustojimo sravi, garuoja, ir vėl krinta iš oro su lietum ir sniegu. O ugnis iš žemės veržiasi vienur ir kitur laukan. Ir stangioji žemė nuolatai sudreba. Bet žmonės visa tai nelabai aiškiai pastebi.

O vos kas iš jų nujaučia, kaip žemė su savo oru skrenda nesivaizduojančiu greitumu per begalinę erdvę aplink saulę ir su ja aplink kitą, dar tolimesnę saulę. Gale visa to vyksta panašus judesys visokių dangaus rutulių, būtent — žvaigždžių. Begalinėje erdvėje vyksta nuolatinis pakitimas, kurs sukeliamas neįmanomų galių. Išminčiai iš seniausių laikų tvirtindavo, kad visa begalinė erdvė esanti prisunkiama slėpiningos, gyvos, sąmoningos galios.

— : —

Gyvybė dėl tokių priežasčių ir apsireiškia visokiais apstabais (formomis), kur tam yra tinkamų sąlygų, visai nuostabiu būdu. Žemėje žmonėms tai visai gerai žinoma. Nuolatai čia dygsta, auga, gyvena ir pranyksta visokie augmenys, gyviai ir žmonės. Dažnai jie ir naikinami, aštriausiai žmonių. Jie kartais visai baisiai ir vienas kitą žudo. Ką tai reiškia, turėtų būti apmąstyta.

Pavidalas sužalojamas, kartais ir visai sutriuškinamas, bet ar tuo ir gyvybė, kuri juo apsireiškė, nugaluota, lieka daugumui neaišku. Išminčiai visuomet sakydavo, kad gyvybė tokiu būdu neišnyksta, pasilieka tik neryški paprastam žvilgsniui. Ji veikia toliau, gaivina ar slėgia atsikeršydama. Reikia suprast, kad gyvybė nepasidaro iš pavidalo, bet kad ji jį kuriasi, apsireikšt siekdama.

Toliau labai pastebėtina, kad gyvumo gaminiai yra įvairūs pagal kraštą, kuriame jie sukuriami. Vienur auga tam tikros žolės, krūmai, medžiai, veisiasi visokie gyviai, kitur kitokie. Taip yra ir su žmonėmis. Iš to matyti, ką gyvūnam reiškia dygimo ir gimimo vieta žemės rutulyje. Vieniems viena šalis tinka geriau jų gyvėjimui, kitiems kita. Atrodo taip, kad kiekvienos vietos ypatumas atsispindėtų tuo, kas ten gimsta ir tarpsta. Tiesa, galima tai, kas kur nors auga, nukelti į visai kitokias šalis, bet jo tarpimui priešinasi visokie kliudymai. Dar kiek pakenčiami jie yra gyviams, o dar daugiau žmonėms. Vis dėlto gimtinės šalies reikšmė tuo nepašalinama. Bet primintinos yra labai ypatingos tūlų paukščių kelionės. Su laiko pakitimu jie skrenda iš šiaurės kraštų pietuosna ir tada vėl grįžta į gimtinę šalį. Taipgi labai nuostabu yra, kad tūli vandens gyviai pasiryžta labai tolimoms kelionėms, surasti tinkamą vietą tarpti savo perams.

— : —

Kalbant apie gyvybės apraiškas, labai svarbu stebėti jų skirtumus. Rodos, nelabai įdomu yra, kad augmenys gyvi. Daug geriau vertinamas visų gyvių gyvumas, ypačiai gyvulių. Bet jį reikia suprasti, kaip dvejopą. Gyvuliui įmingant, liekasi tiktai gyvas jo kūnas. O nors jis yra gyvesnis kaip augmuo, jame vyksta visai tat, kaip augmenyje. Jis minta iš daiktiško, tiesa, jau *augmenų prisunkto, kvėpuoja orą kaip augmuo* savo lapais, jame sravi nuolatai drėgmė, kaip ir augmenyje. Jame ir susikuria diegai, bręsta jame, atsiskiria nuo jo, glaudžiasi prie žemės ir kartoja savo kilmės kūno ypatumus.

Visa tai vyksta gyvulio kūne ir tada, kai jis miega. Bet gyvuliui atsibundant, gyvasis jo kūnas užplūstamas naujo gyvumo. Tada ir kūnas lyg dar gyvėja. Bet kas juo tada apsireiškia, yra visai dar kita kas, būtent — visokie palinkimai, geiduliai, karščiavimai.

Ir taip aiškėja, kad gyvybė yra laipsniuota.

Daug aiškiau tai įsirodo žmoguje. Jo kūno gyvumo vyksmai yra ir visai tie patys, kaip ir augmenyse. Augšt jo stebėtinas nuotaikos gyvumas, kuris apsireiškia ir iš gyvių, gyvulių. Bet žmogus žino ir savo minčių gyvumą. Žmogaus asmenybė suglaudžia savyje tris gyvumo sritis. O visas tas jis nušviečia savo sąmone. Apie visas jas žino. O tai reiškia, kad jo esmė, būtent dvasia-siela, kuri numanoma kaip sąmonė, yra visai kita kas, kaip kiti asmenybės gyvumo laipsniai.

Visi jie iš žmogaus esmės įgyja aiškesnę gy*vumo išvaizdą. Bet kūnas su visa tuo, kas jame* vyksta, liekasi tiesioginei žmogaus patirčiai lyg už kokios uždangos. Visai maža jis tesužino apie tai, kas čia darosi, jam kvėpuojant, valgant ir virškinant, atsiilsint ir pasidarbuojant.

— : —

Žemesnieji žmogaus asmenybės gyvumo laipsniai laikosi žemės įtakoje. Vietiniai jos ypatumai veikia juos. Todėl kūno ir nuotaikos gyvumas labai priklauso nuo gyvenamo krašto, kad ir dar labiau nuo kūno, iš kurio jis gimė. Žmogui nukilus į svetimą šalį, jam kartais rodosi, kad jis silpnėja. Ir jis ilgstasi Tėvynės.

NAKTIES PILIGRIMAS

JURGIS BALTRUŠAITIS

Į ilgesio karštį besotį paskendęs,
Nakties piligrimas tarp žvaigždžių esmi, —
Aš priimu šaltį joms sielą išrengęs,
Jų liepsną šaukiu aš nuoga širdimi.

Trumpa, tai ryškesnė garbė jųjų sruva,
Vidurnakčiai sodrūs kaitų išvaizdos, —
Širdis gi slaptinga, kaip buvus, kaip buvus,
Klajojantis skausmas toks pat visados.

Ir matos, kad tyrų malda — tik tuštumas,
Kai drebančiom lūpom išbalęs kalbu, —
Ik šiandien, nuo šiandien, — krivulė — kartumas,
Kur kryžius ir kaukolė, glaudūs abu!

Žinau, kad pasauly — du laiptai skirtingi:
Aukštybėse klesti ramybės žiedai,
O klonių keliais tik šešėliuose vinga
Supainioti protai ir klaidūs veidai.

Vis dėlto visame tame veikia dar ir kita kas. Žmogaus esmė nėra erdvės ir laiko dalykas, o visai ne žemės dalelė. Žinomas yra senas Išminties žodis, kad žmogus tapęs gyva siela iš Kūrėjo kvapo, kurį Jis įpūtė į žemės gabalą. Tur būt, manytina, kad Kūrėjo kvapas nėra pragaištas reiškinys. Kaip Kūrėjo gyvumo įrodymas, jis tegali būt, kaip Jis, pastovus amžinai. Kitas senas Išminties žodis skelbia, kad žmogaus esmė yra spindulys iš Amžinosios Šviesos. Todėl jį ir negali būti mirtinga. Sugaišti tegali visi žemiški pavidalai, kurie kuriami, taip ir žmogaus asmuo.

Bet kaip jis suauga, yra labai stebėtina. Tiriant žmogaus gemalo pakitimą, įsirodo, kad jis, prasidėjęs iš menkiausio gyvo krislelio, įgyja pamažu vis tobulesnį pavidalą. Visi žemesnieji gyvi apstabai kartojasi, kol nepasiektas pats žmoniškasis. Tada tik jis atsiskiria nuo motinos kūno. Iš to reikėtų suprasti, kad visi gyviai yra lyg bandymai sukurti žmoniškai esmei tinkamiausią kūną jos apsireiškimui. Daug tikriau ir artimiau ji yra Kūrėjo apraiška.

Tvirtinti, kad žmogus atsigimęs iš bezdžionės, yra labai nepagrįsta. Kūrybos vyksmu žemėje žmoniškoji esmė yra žymiausias veiksnys visame žemiškame gyvenime ir net reikšmingiausioji čia galia. Iš to galima ir pasidaryti išvadą, kodėl šis veiksnys pritaikinamas tam tikrai žemės sričiai ir jos gyvumui, ir taip tada susikuria jam visokie ypatumai ir gabumai. Iš to tada iškyla žmogui, kurs gyventi turi svetimoje šalyje, dar gilesnis Tėvynės, ar gal tiesiog gyvybės ilgesys.

— : —

Skirtingi ir ypatingi žmonių gabumai ir būdai yra lyg gimtinės jų šalies sužadinti ir įgalioti. Bet jie laikosi juose ir tada, kada jie nukyla į svetimus kraštus. Pastebima tai ir prie augmenų ir gyvulių, kad ir šiokie tokie pakitimai pasirodo. Bet žmonėse gali dar kas pasidaryti, kas labai reikšminga. Žmogus gali su savo mąstymu ir protavimu prisigretinti prie svetimos šalies žmonių ypatumų, greičiausiai, jeigu jis pamiršta prigimtą savo kalbą ir įpranta vien svetimąja apsireikšti. Yra tada, lyg jis silpnėtų savo esmėje. Ir tik ypatingomis pastangomis jis gali savo žmoniškume stiprėti. Tiesa, svetimoji šalis iš lengvo vis stipriau paveikia žmogų. Yra net matyta, kad naujos žmonių eilės svetimoje šalyje ir kūno išvaizda vis daugiau prisilygina tos šalies žmonėms, nors kraujas likosi grynas. Iš visa to aiškėja, kad kaip augmenys ir gyviai geriau tarpsta gimtinėje savo šalyje, taip ir žmonės. Tėvynėje jie gali lengviau ir tikriau apreikšti visišką savo žmoniškumą.

Todėl žmogui jo Tėvynė yra kartu jo gyvenimo ir uždavinys. Čia jam skirta taurias savo ypatybes kuo tikriau praskleisti. O jeigu jam sukyla noras toli nukilti, tada gal jį verčia nusimanymas, kad jam čia yra kliudymų pasiskelbti iš esmės. Bet kad žmonės ištremiami iš Tėvynės, tada čia jau kas reiškiasi, kas dar giliau siekia žmogų paveikti.

Būtina numanyt, kad viskas, kas pasaulyje vyksta, nėra tai iš pagrindų atskirų veiksnių: daiktų, gyvūnų, žmonių padariniai. Čia Kūrėjo veiksmo apraiškos. Vokiečių žynys J. W. Goethe prasitarė, kad kurs mato mažybę visumoje, tas visumą ir nuvoksta mažybėje. O išmintingai tikintysis numano, kad visoje Visatoje reiškiasi ir veikia pagrinde viena galinga valia ir galia. Visi vyksmai jos sukeliami. Todėl ir skaudžios tautos patirtys yra prasmingos. Tam išmanyti reikia dėti visas pastangas.

MILŽINŲ DAINA

ANTANAS VAIČIULAITIS

I.

Kai vėtros pakyla ir gaudžia miškai, medžių tankmėje, tarp eglių ir liepų, dainuoja mūsų broliai milžinai.

Po gluosniais sustoję, vieną vakarą jų šauksmo klausės du žmonės, kai dangus buvo raudonas ir ilgesingas.

Jisai tarė:

— Būki sveika, Danute. Aš jau einu, kur skamba girių balsai.

Ji atsakė:

— Keliauki, Mindaugai, ir saugoki mus.

Paskui ji nedrąsiai sukuždėjo:

— Ir sugrįžkit visi, išvarę priešus iš mūsų žemės. O mudu toki laimingi būsime.

— Sugrįšiu. Visi mes sugrįšime, — kalbėjo jisai, žiūrėdamas į liūdnus vakaro gaisus.

Tada jis pasilenkė ir pabučiavo ją. Jis jautė, koki švelnūs buvo jos skruostai ir kaip baukščiai jos širdis dunksėjo, ir kokia gera ir brangi jinai jam buvo.

Skaudžiai jo krūtinė suvaitojo. Betgi jis atsilošė ramus, paspaudė jos ranką ir nuėjo į sambrėškius, į tenai, kur audrotyje ošė raudojo aukštieji miškai.

Danutė žiūrėjo, kaip jisai nyksta tamsoje ir naktyje. Neramūs šniokštė sodo medžiai, ir jos siela buvo liūdna. Jos dvasia dejavo ir šaukėsi nutolstančio žmogaus.

Kol dar buvo regėti atlašus jo stuomuo, jinai tylėjo, lyg vildamosi, kad jisai dar atsisuks, sugrįš ir pasakys jai vieną žodį, gražiausią iš visų, tokį gražų, kokio dar joksai liežuvis nėra prataręs, — ir taip gera, taip šilta jai būtų su tuo meilės žodžiu žengti atgal per savo namų slenkstį.

Mindaugas neatsisuko ir išnyko rūkuose ir tamsoje. Nė jo žingsnių nebuvo jau girdėti.

Tada jos širdis suskaudo, kaip dar niekados nebuvo sopėjus. Danutė prisiglaudė prie gluosnio ir gailiai pravirko.

Niekas čia jos negirdėjo naktyje ir vėjuose — nei tėvai, nei broliai ir nė tasai, kuris nuėjo į žaliąsias girias.

II.

Dienos lėkė greitos, lyg sparnus turėtų. Iš miškų užsukdavo vyrai, bet Mindaugo tarp jų nebuvo. Pasirodydavo stribai šlykštieji arba pravažiuodavo svetimi grobuonys, nešdami šiurpą ir išraudami žmones iš jų sodybų.

Danutė jau ir žolę vejoj po gluosniais prastovėjo, belaukdama. O jisai vis neatėjo, kad jai gerą žodį pasakytų ir kad jinai galėtų dar sykį, tegul jau paskutinį, žvelgti į jo akis ir prisiglausti prie jo peties.

Ji šnabždėjo sau viena, žiūrėdama į miškus:

— Kaip gera man būtų, jeigu dar jį pamatyčiau. Nebūtų tada man taip sunku ir liūdna, jeigu mane jau vežtų į šiaurę ir į mirtį.

Ji tyrinėdavo tamsą, ir kartais jai regėdavos, kad iš prieblandų štai išsineria jisai, aukštas ir atlašus. Antai jis artėja, toks didelis, visa galva prasikišęs iš rūkų, ir nuo jo padvelkia tokia maloni šiluma, toksai geras artumas. Jinai šypsosi, ir taip saldu jai širdyje, ir taip šviesu.

Danutė dar labiau įsistebi į sambrėškius ir tiesia rankas, lyg pasitikdama, lyg trokšdama apkabinti naktį, didelę ir juodą, sykiu su tuo, kuris, tylus kaip migla, artėja prie tėviškės gluosnių.

Suklinka išsigandęs paukštis, ir jinai krūptelia: nieko tenai nėra ir niekas į ją neina. Aplinkui vien tamsi naktis ir gėla.

Ir medžiai neramūs ošia.

III.

Taip prabėgo vasara ir ruduo.

Vieną vakarą, kai Danutė stovėjo, laukdama, po gluosniais, švelni ir balta nukrito pirmoji snaigė, ir sutirpo jos plaukuose.

Atėjo žiema. Balti aplinkui spindėjo laukai, ir žila stūksojo tolumoj Medžionės giria. Paskui kilo pūgos, ir nuo speigų klevai ir jovarai vaitojo, kaip žmonės.

Nuo langų prapūtusi ledo gurgulus, Danutė žiūrėdavo į naktį ir į pusnis. Staugdami, laukuose gaudėsi vėjai, dideli ir galingi.

Jai vaidenos: su tais vėjais pūgoje kaukė žmonės. Kaukė jie lyg vilkai, tūkstančiai ir tūkstančiai jų. Visi jie buvo žiaurūs ir kruvini, o jų balsas buvo toks galingas, kad net kaulų smegenis gėlė.

Danutė viena sau kuždėjo:

— Rodosi, kad visoje žemėje nieko nėra ir nieko negirdėti, kaip tik tas baisus jų rėksmas audroje ir šaltyje.

Jinai dar labiau įsiklausydavo. Aure, toli, kaip kad giliai po ledu žiemą vanduo čiurlena, — pažįstami balsai atsišaukia, toki silpni ir nustelbti vilkų rujos, bet vistiek gyvi ir tikri. Ji žino: tai dainuoja mūsų broliai. Jie dainuoja savo žemę ir aušros žvaigždę, pavasarį ir linksmą artoją savo dirvų vagoje.

Prigludusi prie drėgnų lango staktų, ji dar akyliau įsiklausė. Tenai skyrėsi vienas balsas, mielas ir brangus, gražesnis už kitus. Ji suprato, kad tą žiemos naktį, anoj tolybėj Mindaugas dainavo jai, savo mergaitei ir savo žemei. Jinai žinojo, kad čia buvo meilės, lūkesčio ir visokios aukos daina savo šaliai ir savo žmonėms.

Kada ji taip klausėsi ir kada jos sieloje buvo taip švelnu ir tvirta, atsiliepė jai mama, iš miegų busdama:

— Gultum, dukrele, berymojus lange. Kas gali pasakyti, — gal tuojau visai neturēsim kur galvos priglausti.

Danutē regējo motinos sielą. Mergaitei plēšte plēšē širdį. Ji, žilagalvē, čia gimē, maža bēgiojo ir vaikus išaugino — ir štai, pakirdusi nakčia, dūsauja iš rūpesčio, ar jos neišraus iš šio tēviškēs molio, į kurį ją Dievas pasodino ir kurioje, kaip obelis, įsišaknijo.

— Miegok, mamyte, — Danutē guodē savo motulę. — Gal nieko pikto mums neatsitiks.

— O tu žiburį užgesintum. Dar atsivilks koks šuva.

Duktē užpūtē spinksuolę ir tarē:

— Aš dar pasiklausysiu, mamyte . . .

— O ką tujen girdi, vaikeli?

— Man vis dingojas, kad per pūgą kažkas šaukia ir dainuoja. Gal tai jie dainuoja . . .

Motina ilgai klausēsi, kol atsidūsējo ir prabilo:

— Niekas ten nedainuoja, dukrele. Tik vējai staugia aplink sąsparas.

Danutē gi klausēsi ir girdējo: pūgoje dainavo jos broliai. Tie drąsūs miškų vyrai tenai šaukē.

Taip besiklausant, pro ją, nei balti debesēliai, skriejo mielos svajonēs. Ji regējo vasaras ir šienapiūtes, ir tą liepos mēnesio naktį, tokią šiltą ir žiedų kvepējimo pilną, kada garsiai dobiluose šaukē griežlē ir kada juodu, grįždamu iš gegužinēs, sustojo po anais beržais. Tai tenai juodu pirmą kartą pasibučiavo ir sakēsi niekados, niekados nesiskirsią. Ir tada žemēje buvo taip gera, ir platu, ir laisva.

Jai dar vaidenos, kad per vasaros laukus atžygiuoja jie, šaunūs vyrai, o per pievas ir miškus, kaip kokia vandenų vilnis, atliūliuoja jų daina. Tie skardūs žodžiai šaukē ją: artyn ir artyn ją viliojo tokiu nenumaldomu ilgesiu, kad, rodos, pakilsi ir nueisi į jų aidesį. Ji tartum girdējo, kad kažkas jai kužda, nedrąsiai dūzgena prie pat langų ir vis nenutilsta.

Danutē pakēlē galvą, busdama iš savo sapnų: lauke iš tikrųjų beldēsi ir ją vardu vadino.

Ji pašoko ir klausēsi. Aiškus buvo girdēti balsas pro vēją ir naktų tamsybę.

Mergaitē sudrebējo visa iš džiaugsmo. Ji pažino šiuos žodžius, daugel kartų girdētus anų vasarų dienomis, kada liepos žydējo ir, apsunkusios nuo žiedų, bitēs romiai dūzgē namo.

O balsas kartojo:

— Danute, Danute, ašai sugrįžau į tave.

Priemenēj ji atkišo duris ir pravirko. Ji prisiglaudē prie Mindaugo, tyli ir laiminga. Taip gera ir graudu buvo jai.

Kai peržengē namų slenkstį ir susēdo prie senolių židinio, Danutē kalbējo:

— Aš tavęs laukiau dieną ir naktį. Po mūsų gluosniais aš prastovējau duobę, lyg toji dainų mergaitē.

Atsakē jai Mindaugas:

— Girių tankmēje ir savo žygiuose ašai tave regēdavau ir sapne sapnavau. Gulēdamas po ąžuolais, ašai įsižiūrēdavau į dangaus žvaigždę ir tardavau savo širdyje, kad ir tujen regi ją, aukštai bespindinčią.

— O mes galvojom, ar jau bematysim tave gyvą: nei gando, nei žodžio iš tavo šalelēs.

Ir jisai apsakē jai, kaip toli buvęs išsiųstas, kaip po eglių šakomis nakvynę rasdavęs, kaip kovēsi žiaurioj grumtynēj ir kaip priešai, biauresni už pikčiausius žvēris, krito ir žuvo. Nevieną ir jų, brolių drąsiųjų, pakirto mirtis, o stribai šlykštieji brangius jų kūnus, išniekinę, pamesdavo gulēti miestų aikštēse.

Taip jisai kalbējo, kol miegas saldusis sumerkē jo akis.

Danutē sēdējo šalia jo, klausēsi jo alsavimo ir žiūrējo į naktį, ar nepamatys iš pusnių išbrendant svetimos žemēs vyrų plēšikų.

Ji budējo visą naktį, ir jai buvo taip gera.

Kai rytuose ēmē švisti aušra, Danutē pažadino Mindaugą, valgydino jį kuo tik beturēdama ir paskui išleido į girias, lydēdama ligi gluosnių, kurių šakose švilpē vējai neramūs.

Jis nūn dažniau lankydavos ir kartais atsivesdavo savo draugų. Jiems išējus, Danutē mąstydavo, kaip jie gyvena girių gelmēse, ir jai būdavo liūdna ir ilgu, kad ji negali sykiu su jais būti ir pakurti jų židinio ugnies.

IV.

Atējo pavasaris. Pievose žydējo gēlēs, ir iš girių atsiliepē gūdus gegutēs balsas. Medžiai žydējo ir paukščiai savo dainas traukē, o žmonēs verkē, išraunami iš tēviškēs žemēs bei namų ir netekdami gimtinēs dūmo.

Vieną dieną pasklido gandas, kad Medžionēs miškuose buvusios didelēs kautynēs. Daug žuvę ten stribų šlykščiųjų ir žmonių - žvērių, atsivilkusių nesavo žemēs plēštų ir naikintų. Bet ir neviena motina, nubudusi vidury nakties, meldēsi ir dūsavo, kad tik nebūtų kritęs josios sūnus, begindamas savo tēvynę.

Danutē nerimo. Jau daug laiko ji nebuvo mačiusi Mindaugo nē jo draugų. Veltui ji rymojo po gluosniais, kai toli už pievų ir miškų leidosi saulē, didelē ir liūdna. Neišējo broliai iš girių ir nē žodžio neatsiuntē apsakyti, kokia dalia juos ištiko.

Neilgai laukus valdžios žmonēs parnešē žinią:

— Eikite ir pamatykite! Vakar parvežē banditus iš kautynių vietos. Šiandien jie guli išdriki rinkoje.

Ir jie, tie svetimos valdžios vergai, nuējo pilni pagiežos ir patenkinti.

Danutē per naktį bluosto nesudējo. Jai buvo liūdna ir baisu. Ji vis regējo partizanų kūnus, sumestus miesto aikštēje, ir savo mintyje ji bijodavo žvilgtelēti į jų veidus, kad neišvystų to, kuris buvo jai brangiausias.

Vos aušrai prašvitus, ji iškeliavo.

Danutē ējo per laukus, ir jai čiulbējo vyturiai, vasnodami aukštai danguje. Bet ji negirdējo paukščių nē nematē vedrynēlių, žydinčių prie

VIKTORAS PETRAVIČIUS

ŠAUKSMAS PRIE BALTIJOS

SUNKIĄ VALANDĄ

P. STELINGIS

Aš nieko nebjaučiu ir nieko nebenoriu.
Diena praėjo pro mane be ženklo.
Tik žvaigždės danguje, lyg žvakės ant altorių
Sava šviesybe liudija, koksai aš menkas.

Iš didžio išgąsčio man krūpteli širdis.
Aš pamažu vėl pradedu girdėt ir jausti.
Ir mano širdį tartum židinį ugnis
Užlieja skausmas...

Aš nieko nejaučiau ir nieko nenorėjau.
Buvau iš nuobodžio ir alkesio pavargęs.
Dabar tartum gėlė gražiausia sužydėjo
Ant mano lūpų Tavo vardas:

O Viešpatie! Tamsioj nakty neleiski man pražūti.

Tu vėl gali mane pavargusį prikelti
Ir mano didžio skausmo kibirkštis užlieti.
Tiktai, o Viešpatie, ar beįstengsiu melstis
Ir į Tave rankas ištiesti.

tako. Jos dvasia bėgte bėgo į tenai, kur nužudyti gulėjo josios broliai.

Ji pasiekė miestą ir žengė lėčiau. Juo arčiau prie rinkos, juo labiau nerimo ir daužės jos širdis. Bet mergaitė dėjosi drąsi, labai bijodama, kad neišsiduotų savo gėloje.

Aure, ginkluoti tenai vaikščiojo sargybiniai, ir buvo matyti būrelis žmonių išgąstingais veidais.

Danutė prisiartino ir visa apglušo, lyg vėzdu smogta per galvą.

Jos siela aimanavo:

— Dievulėliau tu mano, kaip jie išniekinti ir sužaloti, tie eiklūs ir šviesūs vyrai! Nepažintų jų nė tikra motina, kuri juos gimdydama kentėjo ir šaukė. Kraujais apkrekę ir sužalotais veidais gulite jūs, mūsų žemės vaikeliai.

Danutė pažino Mindaugą. Kai jį išvydo ant bruko akmenų, ji pajuto, lyg visa, nei kokia paukštė, suspurdėjus, išsiverš iš savęs didžiule rauda ir vaitos, sukniubusi prie to, kuris buvo jai brangiausias iš visų. Jos akys žaižaravo ir smilkiniuose buvo tamsu. Galop ji nieko nejautė ir nenutuokė, kur besanti ir ką bedaranti.

Kai ji taip stovėjo apstulbusi ir savo sieloj raudodama, jai pasivaideno, lyg kažkas ją truktelėjo ir pakuždėjo:

— Danute!

Ji krūptelėjo ir apsižvalgė. Balsas buvo toks artimas, švelnus ir tiek sykių girdėtas. Rodos, tas žodis, lyg koks daiktas, dar laikėsi ties ja ore, vos ištrūkęs iš brangių lūpų. Tačiau arti savęs ji nieko nepastebėjo. Tik, kaip dvi geležys, į ją buvo įsmeigtos dvi piktos ir žiaurios akys. Ji suprato: ją stebėjo šnipas — ar ji nepravirks ir ar nesukniubs ant žemės, kad galėtų ją suimti ir jau gyvos nepaleisti.

Ji žiūrėjo į Mindaugą. Jis buvo prisiglaudęs prie kitų, lyg brolis prie brolių, skausmingai atmetęs galvą į šoną, lyg dar kentėtų, lyg kažkur veržtųsi ar užtarimo ieškotų. Gal jis stengės sukrutėti paskutiniąja savo jėga. O jo veidas, iškentėjęs ir sužalotas, vistiek buvo jaunas ir gražus. Danutė būtų nusilenkusi ir pabučiavusi tą šalin nukreiptą galvą, kad ji liautųsi kentėjus. Ji būtų puolusi, prie jo prisiglaudusi ir pasakiusi, tūkstančius sykių pabylojusi, kaip labai jį mylinti. Ji spauste į jo sielą įspaustų savo žodžius, kad jisai, nusikėlęs į dausos kraštą, juos padėtų prie Dievulio kojų su pastaru savo mirties šauksmu ir su visa mūsų žemės aimana.

Jos širdis vaitojo. Bet pro savo raudą ji jautė anas dvi piktas akis, kurios, jei tik būtų galėjusios, kiaurai būtų įsigręžusios į jos sielą ir į jos mintis. Ir kai Danutė savo dvasioj taip aimanavo, kažkur toli suskambo balsas. Ji prikando žadą ir klausėsi. Buvo tai ne vienas, bet tūkstančiai balsų, kurie jai dainavo:

— Mes esame tavo žmonės, tavo žemė ir tavo siela. Mes esame ir giria, ir pieva, ir tėviškės sodai, ir tavo senoliai. Tu ištverki ir ateiki į mus. Tu ateiki į tenai, kur dainuoja tavo broliai milžinai.

Ji nulenkė galvą, lyg iš arčiau žiūrėtų į žuvusiųjų kūnus. Tačiau, užmerkusi akis, ji nieko nematė.

Danutė meldėsi už jų vėles.

Kada ji, taip melsdamosi, stovėjo, lyg ir pasivaideno jai: štai jie pakyla iš savo kraujų klano, jauni ir stiprūs, paima ją už rankų ir vedasi ją per pievas ir laukus, baltais mūsų šalies vieškeliais. Jie vedasi ją linksmi ir drąsūs, o aplinkui plevena gaivūs vėjai, ir kiekviena gėlė ir kiekvienas paukštis taip dailiai žydi ir dainuoja. Ir jie dainuoja, tik jų balso negirdėti, nes jis keliasi taip aukštai, užu tų debesų klajūnų, ir gieda prie Dievulio sosto, — ir štai galop Jisai palenkia savo ausį ir išgirsta jų giesmės žodžius.

Neatmerkusi akių, Danutė apsisuko ir nuėjo, su savim nusinešdama tą jauną ir gražų jo veidą, su kažkokio neišsakyto skundo gėla perkreiptą į šalį. Ji pasuko į vieškelį, ir jai dingojos, kad, pakilę, ją vis lydi vyrai, gaivūs ir drąsūs, ir kad jų kraujas sravi gyvas ir kaskart galingesnis. Ji praėjo tėviškės namus ir pasiekė Medžionės giria, kur jai ošė pušys ir ąžuolai.

Ji išgirdo dainos balsus, — tos dainos, kurios ji su ilgesiu klausėsi po tėviškės gluosniais.

Kantri ir pasiduodama savo daliai, Danutė nulenkė galvą ir žengė į tenai, kur girių ūksmėje jai šaukė ir dainavo jos broliai milžinai.

DR. VINCAS KUDIRKA — PIRMOJI LIETUVIŠKOS MUZIKOS KREGŽDĖ

(Minint 50 metų mirties sukaktį)

J. ŽILEVIČIUS, L. M.

VINCO JAUNATVĖ

Kai Vincas Kudirka kiek paūgėjo ir pradėjo išeiti į "žmones", jis su savo tėveliais lankydavo šventadieniais bažnyčią. Ten jis girdėdavo lietuvišku žargonu giedant giesmes. Šalia jų skambėjo visa eilė grynai lenkiškų giesmių. Ten jis girdėjo: "Šventas Dieve, šventas macnas, šventas nesmertelnas..." Arba — "Kas nor Panai Marijai šlūžyt ir jos asablyvu milasniku būt" ir panašių. Nors tekstai sužaloti, bet melodija su maža išimtimi pasiliko ta pati iki paskutiniųjų laikų, kai jau buvo parašyti jų lietuviški tekstai.

Kai Vincukas grįždavo namo, jo galvoje skambėjo vargonų melodijos giesmės. Iš prigimties būdamas gabus muzikos garsams, jis stengdavosi jas kartoti. Taip elgdavosi visi muzikai jaunystėje. Tai buvo lyg kokia pradinė muzikos mokykla.

Kiek kitokesnis įspūdis jam likdavo, kada kaime girdėjo jaunimą dainuojant gražia lietuvių kalba. Tad giesmės ir dainos skambėjo jauno Vincuko sieloje, muzikos ištroškusioje. Ypač didelę reikšmę turėjo, gal dar svarbesnę negu kitos to laikotarpio aplinkybės, jojo motina, kuri labai gražiai dainavo, ir "jeigu aš šiandien muzikantas, pataikau šį ar tą nupiešti... tai motinos kaltė" ("Tėvynės Varpai", 1894 m.). O kad Vincuko būta tikrai įmantraus, matome iš to, kad stojęs Pažerių pradinėn mokyklon, vos 10 metų turėdamas, įsižiūrėjo į smuikus, pats sau pasidarė ir pradėjo pirmuosius bandymus smuiko srityje.

GIMNAZISTAS MARIJAMPOLĖJE

1871 metais jį randame Marijampolėje. Jis ten atvyko su savo darbo smuiku, kurio, matyti, nekokio būta, nes ten jam nuperka tikrą smuiką. Jis įsijungė į gimnazijos orkestrą, mokytojo Buinausko (ar Bujanausko?) vadovaujamą. Tas mokytojas — dirigentas, prieš tai buvęs Veiverių mokytojų seminarijoj, buvo neblogai muzikoje prasilavinęs, nes pats buvo sukūręs vieną kitą veikaliuką orkestrui. Ypač vienas buvo gimnazistų mėgiamas, būtent: "Kelionė po Europą" popuri, kur, tarp kitų tautų, buvo ir lietuviška melodija "Sėjau rūtą, sėjau mėtą"... (žr. dr. K. Griniaus atsiminimus). Tur būt, Buinausko sugebėjimas veikė jauną Vincą ta prasme, kad jis greit pašoko į pirmojo smuiko vietą orkestre. Tai garbinga vieta, kuri rodė, kad jis buvo pajėgus pavyzdingai vartoti smuiką, nes pirmiems smuikams kompozitoriai paprastai rašo daug sunkiau nekaip antriems. Todėl į pirmuosius smuikus ir renkami patys pajėgieji. Tas orkestras buvo tais laikais pasižymėjęs, ir kai jis rengdavo koncertus, salė visuomet būdavo perpildyta klausytojų iš plačiosios apylinkės.

Apie tų laikų Vincą kun. T. Žilinskas savo atsiminimuose ("V. Kudirkos Biografija", J. Gabrys) rašo:

Vincas visose mokslo srityse buvo pirmutinių tarpe, bet surasdavo užtektinai laiko ir su kitais muzikos instrumentais susipažinti. Be keleto pučiamųjų, jis ypač mėgo violiončelę ir gana gerai ją valdė. O juk violiončelė yra kur kas sunkesnis instrumentas studijuoti negu smuikas.

Kokie buvo jojo tiesioginiai muzikos mokytojai, neteko sužinoti, bet kai jis grįžo antru kartu iš seminarijos ton pačion gimnazijon, jį specialiai smuiku mokė jo draugas, gimnazistas Dambravičius, griežęs drauge pirmuoju smuiku orkestre. Jis buvo Kačerginės dvarininko sūnus, kur kas daugiau pažengęs smuike.

Apie tų laikų Vincą Kudirką įdomiai pasisako buvęs smuikininkas Juozas Marčiukaitis, Valstiečių Komisoriaus raštinėje valdininkas. Jis laiške, man rašytame, sako, kad buvo susipažinęs su gimnazistais muzikos mėgėjais, kurie ir privačiuose namuose susirinkę mažais būreliais griežddavo. Jų tarpe buvęs ir Vincas, su kuriuo jam tekę smuiku duetus daugel kartų griežti. Pasak Marčiukaičio, Vincas buvęs be galo jautrus muzikoje, turėjęs labai gražų ir malonų toną, kad smuikas tiesiog verkdavęs.

1879 m. Vincas Kudirka iš seminarijos grįžo į Marijampolės gimnaziją. Tada ir dr. K. Grinius įstojo į žemesnę klasę. Šisai savo atsiminimuose ("Nepriklausoma Lietuva", 1949 m. lapkričio 10 d.) apie tų laikų orkestrą suteikia gana aiškų vaizdą. Vincas orkestre turėjęs svarbią rolę. Anuomet gimnazijos direktorius buvęs didelis muzikos mėgėjas A. Abromovičius. Orkestras tuo laikotarpiu buvo pasiekęs aukščiausią laipsnį. Jis buvęs simfoninis iš 19 narių ir griežždavęs vakarais gimnazijos rūmų prieangyje. Lietuvių orkestre buvę tik du: Kudirka ir Vincas Matulaitis, pūtęs trimitą. Drauge su Vincu orkestre buvo Em. Mlynarskis, vėliau pagarsėjęs lenkų muzikos organizatorius, konservatorijos direktorius, filharmonijos steigėjas, ilgus metus vadovavęs Londono Filharmonijai. Tai tas pats Mlynarskis, kuris St. Šimkų išsikvietė į Varšuvą ir davė progos Varšuvos konservatorijoje aukštuosius muzikos mokslus eiti.

Kadangi Kudirka buvo pasižymėjęs smuikininkas gimnazijos mokinių tarpe, tai koncertuose jam tekdavo griežti rinktinėse grupėse, o taip pat ir solo ar duetus smuiku. Vincas buvo su pagarba draugų tarpe minimas dėl jo gabumų ir apskritai dėl pasižymėjimo muzikoje. Dėl jo elegantiškos išvaizdos, dailaus ūgio ir sugebėjimų net gražiai padainuoti maloniu, lyriniu tenoru, mergaitės "iš kailio nerdavosi".

Kai 1881 metais Kudirka baigė gimnaziją, buvo pakeistas gimnazijos direktorius. Kiek pirmėliau buvo iškeltas į Suvalkų gimnaziją dirigentas Buinauskas. Orkestras pradėjo smukti. Matyt, naujas direktorius nebuvo muzikos mėgėjas ir leido orkestrui palaipsniui pranykti. Atrodytų, lyg su Kudirkos pasišalinimu sugriuvo ir orkestras.

KUDIRKA SEINŲ SEMINARIJOJE

1877-79 metais V. Kudirką užtinkame seminarijoje. Ten būdamas turėjo draugais lietuvius, vėliau tapusius žymiais veikėjais, pav., Justiną Pranaitį, kunigą Sederavičių, kunigą Kačergį, kun. Simonaitį, J. Jakštį ir eilę kitų. Ten jie turėjo nemažai knygų lenkų kalba apie Lietuvą ir daug dainų. Susitaupę vis pirkdavos naujų knygų. Taip pat dainuodavo lietuviškas dainas. Prof. J. Pranaitis rašo, kad "Vincas daug skaitęs, padėjęs įrengti klierikų biblioteką, lavindavęsis muzikoje ir t.t." (Kun. A. Milukas "Spaudos Laisvės..." 377 p.). Pagal kun. Jurgilos užrašus, V. Kudirka "labiausiai skaitydavo knygas, rašinėdavo eiles, griežsaid smuiku, komponuodavo muzikos veikalėlius..." Buvęs Seinų seminarijos dainavimo mokytojas kun. Simonas Skinkys man yra pareiškęs, kad 1892—3 m. ten turėjo dar nuo V. Kudirkos ir kun. Petrikos laikų užsilikusį "orkestrėlį" iš smuiko, fleitos, alto ir kontrabaso. Griežsaid laisvalaikiais šokių melodijas, maršus, bet profesūra to nemėgusi. Tą orkestrą, galimas daiktas kur kas didesnį, iš seminaristų buvo organizavęs V. Kudirka.

Atostogų atvykdavo pas dėdę kun. Kolytą į Zapyškį ir ten smuiku griežsaid visokių giesmių ir dainų melodijas.

VARŠUVOS UNIVERSITETE

1881 metais stojęs Varšuvos universitetan studijuoti medicinos, V. Kudirka su muzika nesiskiria. Tuo laiku jis buvo pačiame jaunystės žydėjime ir suėjo į artimus ryšius su lenkais. Taip buvo, iki pasirodė pirmutinis "Aušros" numeris. 1883 m. "Aušra" Kudirką, kaip jau visi žinome, grąžino lietuvybėn. Tai laikotarpis, nuo kurio Kudirka pradeda sąmoningai veikti lietuviškos muzikos srityje ir jąja iš visų jėgų sielojasi. Jis išeina į lietuvišką muziką, būtent tokią, kuri suras savas formas, ypatybes ir plėsis, augdama į grynąją tautinę muziką. Nuo tada Kudirka visas įgytas muzikos žinias, nors jos buvo nedidelės, mėgėjiškos, šalia kitų darbų, paveda lietuviškajai muzikai, nors visos žinios buvo gautos svetimtaučių dvasioje.

Po didelio sielos sukrėtimo, kaip pats pasisako savo "išpažintyje", jis išgyveno didelį sielvartą. Kadangi jam staiga lietuvybė ir viskas, kas lietuviška, pasidarė brangu, jis grįžta mintimis į tą laikotarpį, kur jis klausėsi dainelių ar atostogų metu eidavo į bažnyčią su žmonėmis pagiedoti lietuviškų giesmių, įsijungti į jų sielas, kad dar arčiau pažintų, kas sava, kas grynai lietuviška.

KUDIRKOS VEIKLA MUZIKOJE

Zapyškyje pas dėdę jis susipažino su dideliu muzikos mėgėju, kuris pats nemažai visokių giesmių buvo prirašęs. Tai buvo smuikininkas kun. Barkauskas. Jiedu ištisas valandas griežsaid, sustatydami, nors ir mėgėjiškai, įvairius dainelių ir giesmių duetus. Pasak "Lietuvos Aido" (1938 m.), viena tokių giesmių buvo kažkur surasta. Ji buvusi sukomponuota kun. Barkausko. Jiedu su Kudirka dažnai ją smuikuodavo duetu. Šis kūrinėlis 1936 m. buvo atsiųstas į Vytauto Didžiojo Universiteto Humanitarinio Fakulteto rankraščių skyrių.

Kudirka energingai ėmėsi darbo. Nusižiūrėjęs į svetimtaučius, kurie rinko lietuvių liaudies melodijas ir tekstus mokslo reikalams, griebėsi to darbo ir pats Kudirka. Jam, matyti, nebuvo svetimi Lepnerio, Glogau, Kuršaičio, Bartscho, Tetznerio, Bezzenbergerio ir kitų darbai. Tai vis rimtos studijos apie dainas. Savieji irgi buvo, nors ir ne taip moksliškai, pradėję rinkti. Tai broliai Juškos, A. Janulaitis, kun. A. Burba, A. Milukas, prof. Ed Volteris. Bet tokių maža buvo. Todėl Kudirka, klausydamasis, gėrėjosi mūsų dainomis, semdamasis iš praeities stiprybės, o gražesniąsias ir surašydamas. Tą darbą varė iki mirčiai.

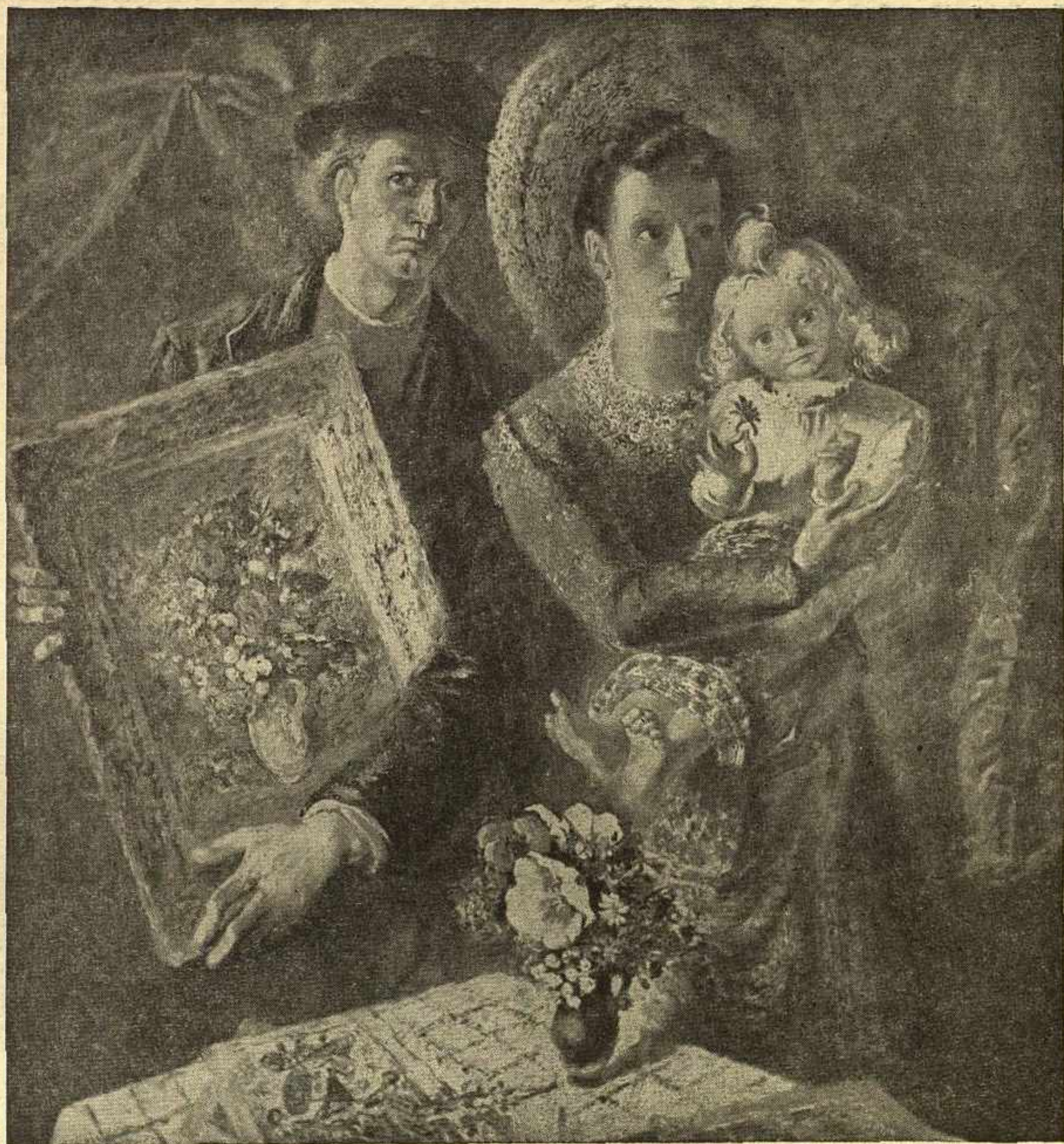
Be anksčiau minėtų studijų, kultyvuotos lietuviškos muzikos reikalams rinkinių beveik nebuvo, išskyrus nevykusius svetimtaučių bandymus. V. Kudirkai šioje srityje neteko nė iš vieno imti pavyzdžių. Reikėjo pačiam juos susikurti.

KUDIRKA PRADEDA SPAUSDINTI GAIDAS VYRŲ CHORUI

Kudirka, būdamas universitete, dalyvavo chore dainuodamas pirmu tenoru. 1886 metais įsteigus garsiąją choro draugiją "Lutnia" Varšuvoje, kur steigėjų tarpe buvo ir vėlesniu laiku pagarsėjęs Lietuvoje archeologas Tadas Daugirdas, Kudirka ir buvo prikalbintas dalyvauti tame chore. Lietuviai jame noromis dalyvaudavo: vieni dėl malonumo, kiti pasimokyti — pastarųjų tarpe randame Stasį Šimkų ir A. Aleksį. Vėliau jiedu buvo Varšuvos Konservatorijos studentai.

Ši "Lutnios" draugija 1889 m. gegužės mėnesį paskelbė harmonizuotų vyrų chorui lietuviškų dainų varžytynes. Kudirka, matyti, buvo gerai su tuo apsipažinęs, nes 1890 metais šeštame "Varpo" numeryje taip rašo:

"Nors konkursas tas buvo apgarsintas beveik visuose lenkiškuose laikraščiuose, taip išsiplatinusiuose tarp lietuvių inteligentų, bet lietuviai, tur būt, apie jį nežinojo — matote — neužtėmijo visi, lyg susitarę. Dėl veikalų stokos konkursą atidėjo pereitų metų lapkričio mėnesiui. Ir tuo žygiu lietuviai... neužtėmijo. Vėl dėl tos pačios priežasties konkursas nepasisekė, ir reikėjo jį atidėti šių metų vasario 1 dienai. Tuo žygiu tapo šis tas prisiųsta, ir konkursas atliktas. Pirmąsias dovanas gavo S. Niedzielski, o antrąsias S. Polinski. Dainos, išrinktos konkurse, bus patal-

VYTAUTAS KASIULIS DAILININKO ŠEIMA

pintos "Varpe", jeigu ne visos, tai bentgi pritikesnės..."

Mažai melodijų buvo konkursan atsiųsta. Daugiausia įvairiais vardais siuntė pats Kudirka, parodyti lenkams, kad esama nemažai melodijų rinkėjų. Tai jis darė tuosyk, kai konkursai buvo du kartu atidėti.

Kai Kudirka sumanė prie "Varpo" priedu duoti chorui gaidų, teko jam išspręsti sunkų dalyką: jis žinojo galįs griežti smuiku, čele, net pianu kiek skambinti, bet chorui gaidas rašyti ir dar spausdinti — pasijuto bejėgis. Jis sugebėjo prie piano atsisėdęs surinkti akordus prie melodijos, kaip kad dabar nemaža mūsų vadinamųjų "kompozitorių" daro, bet pasijuto negalįs teisingai pagal muzikos mokslą to atlikti. Būdamas sąžiningas ir garbingas, jis nedrįso diletantiškai parengti dainas. Todėl ieškojo specialistų. Jo draugas studentas Jonas Staugaitis supažindino jį su Varšuvos konservatorijos profesorium kompozitorium lenku W. Rzepko. Vėliau jis susipažino su kitais lenkų kompozitoriais, kurie "Lutnios" chorui rengdavo dainas. Buvo tai Maszynskis, S. Lapinskis, A. Polinskis, M. Biernackis, S. Niedzielskis. Buvo tais laikais lietuvis Kalvaitis, J. Pranaitis, bet, matyti, Kudirkai geriau patiko svetimtaučiai, jau turį rimtų teoretikų-kompozitorių vardą. Todėl prie dainų padėjo harmonizuotojų pavardes, nesibijodamas parodyti, kad tai ne jo darbas.

Ir štai 1889 m. "Varpo" nr. 1 priede randame pirmą dainą "Ant kalno karklai siūbavo" vyrų chorui. Tiesa, kelioms dainoms nebuvo pažymėtas harmonizuotojo vardas. Sunku pasakyti, kodėl taip buvo, jei prie kitų dainų jis nesivaržydavo svetimtaučio pavardės. Bet, remiantis muzikos taisyklėmis, jos yra visiškai tvarkoje. Kadangi V. Kudirka nebuvo giliau muzikoj specializavęsis, tai nebūtų galima jam priskirti jų harmonizavimo.

Dabar kyla kitas klausimas: kodėl Kudirka tik vyrų chorui dainas spausdino? Lietuvoje tada vis dėlto būtų buvę lengviau jas dainuoti mišrių balsų būreliais po keletą asmenų, negu sudaryti vien tik vyrų grupę keturiais balsais. Į tai galėtų būti tik vienas atsakymas: pats V. Kudirka dalyvavo vyrų choruose, matyti, geriau pažino jų specifinę pusę, ir tos rūšies choras gal jam darė geresnį įspūdį nekaip mišrus.

Kaip buvo žadėjęs "Varpe" spausdinti dainas, taip Kudirka ir darė. Kai pradėjo prie "Varpo" priedu išeidinėti "Varpelis", ten jis ir buvusių konkurse dainų ėmė leisti, pažymėdamas ir tai, kas harmonizavo.

Ilgainiui, kai dainų prisirinko didesnis skaičius, jis Tilžėje išleido dviejų dalių rinkinį pavadindamas — "Kanklės". Jų pirmos dalies leidėju pasirašė (1895 m.) M. Neveskis, o (1899 m.) antrosios dalies tas pats leidėjas žymimas tikruoju vardu — P. Mikolainis. Pirmos laidos pirmo sąsiuvinio buvo išleista 2500 egzempliorių, o antro sąsiuvinio 3000 egz. Viso buvo 42 dainos: pirmoj daly 18 (tame skaičiuje 2 dainos solo su pianu pritarimu), antrojoje — 24 (tame skaičiuje 1 solo su piano pritarimu). Antrame sąsiuvinyje yra dvi dainos ("Oi laksto vanagėlis" ir "O kur tu eisi"), komp. A. Polinskio ne tik harmonizuotos, bet turi variacijų pavidalu išvystytas liaudies melodijas. Tai ilgos ir sunkios dainos chorui. Ir šiandien jas atlikti galėtų tik labai geras vyrų choras, kurių neturime. Kudirka nepamiršo parodyti, kaip reikia liaudies melodijas išplėsti ir auklėti formas.

Apskritai apie "Kankles" tenka pasakyti, kad tai pavyzdingas leidinys ne tik harmonijos atžvilgiu, bet ir melodijos. Vos keletas dalykų yra abejotinos tautinės reikšmės, o visos kitos melodijos grynai lietuviškos, nors tais laikais dar mažai kas tenusivokė apie liaudies melodijos lietuviškas savybes.

Minėtieji gaidų rinkėjai svetimtaučiai pastebėjo mūsų liaudies melodijų skirtingumą, bet konkrečiai nepajėgė tų skirtingumų formuluoti, nekalbant apie harmonijos savotiškumą. Pirmutinis lietuvių spaudoje tuo reikalu pasireiškė M. K. Čiurlionis veikale "Lietuvoje". Moksliškai tai bandė apibūdinti prof. kun. T. Brazys savo studijėlėse. Ypatingai svarbią rolę atliko Tautosakos Archyvas, rinkdamas liaudies melodijas. Ta aplinkybė davė progos galutinai nustatyti tautinį savo melodijos charakterį. Kai spaudai J. Čiurlionytė paruošė "Lietuvių Liaudies Melodijas" su dr. J. Balio pratartimi, daugeliui jaunesnės kartos muzikų profesionalų atsivėrė akys. Pamatę neišsemiamus savos tautos dvasinius turtus, jie ėmėsi darbo. Jau pasireiškė V. Jakubėnas, o ypač toje srityje iškilo prof. K. Banaitis, buvęs Kauno Valst. Konservatorijos direktorius. Jis savo dainų rinkiniuose chorams davė tiesiog naujų aukso aruodų, tuo lyg nutiesdamas naujus kelius tautinėje harmonijoje ir nurodydamas glūdinčias melodijose ypatybes.

Taip yra šiandien. Bet Kudirkos laikais nieko panašaus nebuvo ir niekur jam neteko ieškotis pavyzdžių.

Kaime nugirdęs liaudies melodijų ir nujausdamas, kurios jų lietuviškesnės, V. Kudirka davė lenkų profesoriams jas paruošti chorams. Rengdamas antrą "Kanklių" sąsiuvinį, jisai leidėjui P. Mikolainiui 1898 m. rašė: "Turiu jau pusę medžiagos rankose, o kita pusė išsiuntinėta Varšuvos kompozitoriams harmonizuoti dainų. Jeigu visi viską prisiųs, tai bus 25 numeriai, tarp kurių bus viena daina solo su fortepijono pritarimu ir dvi ilgos dainos su variacijomis. Jeigu daugiau neprisiųstų net niekas nieko, tai ir tą medžiagą, kurią turiu, galima spausdinti — užteks: yra 9 numeriai, tarp kurių anodvi ilgosios dainos ir ta su fortepijono pritarimu". Kokį įspūdį "Kanklės" padarė lietuviams, ganai aiškiai nušviečia komp. Mikas Petrauskas savo referate, kurį skaitė V. Kudirkos 25 metų mirties sukaktuvių proga. Jis taip sako:

"Mano tėvas turėjęs reikalų su knygų nešėjais, — tai buvo dar Labanore, Švenčionių apskrityje — gavo pirmą Kudirkos "Kanklių" sąsiuvinį. Apie kankles kaipo apie instrumentą tuomet jau nusimaniau gerai, nes mano tėvas buvo vargo-

nininkas, truputį kankliuodavo ir kankliavo kartais dvejomis kanklėmis su kun. Aleksandru Burba... Man padarė geriausio įspūdžio tais laikais šios dainos: "Šėriau žirgelį", "Ant kalno malūnėlis", "Ko liūdi, pūtinėl", "Ganiau aveles", "Ei toli už Nemunėlio" ir "Linksmas pavasaris atėjo"... Tie maži Kudirkos kūriniai tiek paveikė mane ir visus mūsų namus, kad dar daugiau ir su didesniu uolumu buvo imtasi lietuviškų dalykų. Mano jau ir prieš tai buvo mažas orkestras, ir gavęs Kudirkos dainas, kai kurias iš jų šiaip taip tuomet instrumentavau. Mūsų orkestras buvo mažas, beveik iš mūsų šeimos narių; mes sau rėždavome geromis valandomis "Kur upelis teka"... Toji Kudirkos įtaka neliko be pasekmių, ir aš, pradėjęs giliau mokytis muzikos, galutinai nusistačiau, dar būdamas Petrapilio konservatorijos studentas, kad reikalinga ieškoti muzikai tikro lietuviško modelio..." ("Lietuva", 1924 m. Nr. 283).

Ten pat M. Petrauskas apie "Lutnios" skelbtą konkursą, kurio dainų dalis buvo "Kanklėse", šitaip rašo: "Kadangi Kudirkos rinktas dainas harmonizavo Varšuvoje, kaip tai W. Rzepko, A. Polinskis, Niedzielskis, P. Maszynskis, S. Lapinskas, M. Biernackis, tai lietuvių dainos buvo verstos ir į lenkų kalbą ir pataikė į lenkų "Lutnios" leidinį, bet jau ne lietuvių melodijų vardu, tik kaip "melodije ludowe". Matyt, kad lenkams jau ir tuomet lietuvio vardas buvo atkarus ir, pasisavinę mūsų melodijas, jie padarė mums daug žalos. 1890 m. lenkų "Lutnia" paskelbė konkursą lietuviškoms melodijoms suharmonizuoti; tuo laiku konkursą laimėjo Polinskis ir Niedzielskis, bet lietuvių vardą ištrynė, ir lenkai mūsų dainas pasisavino. Viena iš tų pasisavintų dainų, kiek pamenu, tai "Tu mano motinėle..." (Taip pat ir "Sėjau rūtą, sėjau mėtą". J. Ž.).

Jau daug metų praėjo nuo Kudirkos "Kanklių" pasirodymo, bet jose esančios dainos ir šiandien dar gyvos, nenusenusios ir įdomios. Tik gaila, kad neturime vyrų chorų, kurie galėtų tas jo dainas pavyzdingai viešumon parodyti. Taip pat gaila, kad tų "Kanklių" labai mažai yra belikę žmonių tarpe. Atrodo, kad jų būta kelių laidų, nes mano turimų "Kanklių" viršeliuose yra mažų skirtumų tarp vienos ir kitos laidos, nors spaudoje niekur apie tai neužtikau.

Kaip ten bebūtų, V. Kudirka savo milžinišku tautiškumo nujautimu padėjo sąmoningus pradus mūsų liaudies dainoms choro srityje.

KUDIRKA RAŠO FORTEPIJONUI

Kudirka, studentaudamas ir dar gimnazijoje būdamas, turėjo daugybę progų lankytis lenkų inteligentų tarpe Jis matė, kaip inteligentai ir jaunimas praleidžia vakarus kultūringai. Ir kai jis pradėjo smarkiai saviškių tarpe veikti, pastebėjo, kad piano literatūros lietuviai visiškai neturi. Tiesa, daugiau pasilavinę muzikoje galėjo griebtis tarptautinių kompozitorių.Bet jei lenkai turėjo daugybę saviškių mėgėjų lengvai muzikai, tai kodėl negalima lietuviams tą pat padaryti? Taip begalvodamas Kudirka, pasitaręs su Petrapilio konservatorijos studentu J. Pranaičiu, pradėjo ruošti pagal savo sugebėjimus lengvo pobūdžio šokių muzikos pianui veikaliukus. Kai kuriuos dalykus, anot Miko Petrausko, jis duodavo taisyti J. Pranaičiui.

J. Pranaičio giminaitis prof. K. V. Banaitis savo laiške man yra rašęs: "Pažymėtina, kad su Juozu Pranaičiu muzikos klausimais tardavosi žymusis Lietuvos varpininkas dr. Vincas Kudirka. Atostogų metu, kai J. Pr-tis parvažiuodavo tėviškėn, dr. Kudirka (gyvenusis Šakiuose arba Naumiestyje) savo muzikinius darbus rodydavęs jam bei duodavęs šį tą pataisyti, techniškai aptvarkyti. Apie tai yra rašęs artimas dr. Kudirkos draugas ir bendradarbis dr. Kazys Grinius (buv. Lietuvos Respublikos prezidentas), o aš girdėjau tai iš paties Juozo Pranaičio".

Kad Kudirka tikrai duodavo savo veikalus kitiems apdoroti, nenorėdamas su klaidomis parodyti, liudija jo paties laiškas, rašytas 1898 m. birželio 29 d. "Nemuno Vilnių" valso leidėjui P. Mikolainiui. Ten jis, tarp kita ko, rašo...: "Valsas "Nemuno Vilnys bus" išspausdintas taip, kaip Tamsta norėjai, t.y. su Nemuno paveikslėliu ir autoriaus veidu... Natas tuoj nusiunčiau į Varšavą geram artistui muzikui peržiūrėti ir, kai tik gausiu atgal, siųsiu į Leipzigą..."

Pirmas Kudirkos veikaliukas pianui — valsas "Varpelis" — buvo išspausdintas 1893 m. Jį išleido P. Mikolainis 300 egz. Tilžėje. Apie tai V. Kudirka pažymėjo "Varpo" 1893 m. nr. 8.

Po to ėjo "Dėdienė, polka visoms dėdienėms" (1894 m.), ir tais pat metais mozurka "Sudiev". Išleista po 300 egz. 1897 m. išėjo "Bum-czikczik" (mozurka) ir polka "Lepūnėlė". 1898 m. pasirodė valsas "Nemuno Vilnys". Išspausdinta 200 egz. Tais pat metais pakartota antra laida "Sudiev". "Nemuno Vilnys" pakartota antra laida 1900 m. Visi šie veikaliukai, išskyrus "Nemuno Vilnis", buvo antrą kartą spausdinti 1905 metais.

"Tėvynės Sargo" 1900 m. pirmam numery yra pažymėti V. Kudirkos išleistų veikalų tarpe dar šie: "Do Kontredansu" z litewskich ludowych motywow (iš lietuviškų liaudies melodijų) ir "Tance Warszawskie" (Varšuvos šokiai), bet jų spausdintų niekur man neteko užtikti. Ten pat šie pažymėti veikalai buvę dar rankraščiuose, bet jie nebuvo išleisti, nes niekur neteko su jais susidurti: 1. "Seselės-Lelijėlės", valsas, 2. "Rambinkalnio karalaitė", polka, 3. "Meilužė", polka, 4. "Staccato", polka, 5. "Vis-a-vis", galopadas ir 6. "Witold", galopadas. Kur tie rankraščiai buvo Nepriklausomos Lietuvos laikais, taip pat neteko sužinoti. Galimas daiktas, visi jie yra žuvę. Tikrai yra žuvę Kudirkos orkestriniai veikalai, jo paties paruošti orkestrui. "Klaipėdos Žinių" priede 1924 m. nr. 241, pasiremdamas Juozo Vokietaičio pasakojimu, buvau taip rašęs:

". . . Paskiau priėjo iki to, kad patsai Kudirka buvo organizavęs styginį kvartetą (Varšuvoje), su kuriuo ruošdavo net viešus koncertus. Taip darbą didinant, V. K. buvo savo orkestrą išplė-

tęs. Kaune jo kūriniai paties buvo paruošti net tokiam sąstatui: pirmas ir antras smuikas, altas, violončelė, kontrabasas, klarnetas, kornetas, baritonas ir būgnelis. Tokiam sąstate buvo Kaune koncertai, o gaidos buvo "Dainos" draugijos archyve, bet karas visa tai sunaikino, palikdamas apie tai tik atsiminimus. Nežinia, ar V. K. orkestruotieji kūriniai buvo tie patys, kurie yra spausdinti fortepionui, ar tai buvo atskiri dalykai. Yra žinių, kad "Dainos" draugijoje buvusios gaidos buvusios jo paties ranka rašytos".

Šakiuose Kudirka buvo organizavęs orkestrą — kvartetą (taip tada tą sąstatą vadino), kuriame jis griežė pirmuoju smuiku. Mat, rengėsi duoti Naumiestyje koncertą, ir buvo jau gerokai prisiruošę, bet jo sveikata neleido to įvykdyti.

Visi čia suminėti šokiai yra kur kas silpnesni tautinių melodijų atžvilgiu už dalykus chorui, išskyrus valsą "Nemuno Vilnys". Šiame kūrinyje, kuris susideda iš 256 taktų, kai kiti tik trečdalį taktų teturi, yra keletas aiškių lietuviškų melodijų, pav.: "Tu mano motinėle", "Siuntė mane motinėlė" ir kitų. Todėl už poros metų to valso buvo spausdinta 300 egz. antrą kartą, kai kiti veikaliukai buvo atmušti antrą kartą tik 1905 m. Nežiūrint, kad ten nebuvo daug tautinių melodijų, jų buvo daug išparduota, nes šviesuomenė, pradėjusi busti, griebė visa, kas buvo lietuviška. Tokios rūšies gaidų leidinių iki tol nebuvo. Jie buvo pirmutinieji. Todėl jie suvaidino nemažesnę rolę tautos žadinime, kaip "Kanklės".

FOLKLORO GARBINTOJAS

Kudirka sakosi, kad Bartscho veikalus plačiai panaudojo savo reikalams. Be to, jis pažymi: "Iš mažens dar atsimenu, kaip mūs kaime šventomis dienomis po pietų susirinkdavo pas vieną ar kitą kaimyną vyrukai ir merginos. Atsirasdavo smuikas (skripka) arba vamzdelis ir, prižiūrint senesniems, eidavo šokiai, dainos, pasakojimai, juokai, o pavakare visi linksmi skirstydavosi namon..." ("Varpas" 1894 m. nr. 6). Kitoje vietoje savo veikalų leidėjui P. Mikolainiui rašo: "Tarp kitų darbų esmi užsiėmęs rinkimu apskritai lietuviškų melodijų ir jau turiu surinkęs beveik 100 dainų. Ketinu to veikalo padaryti 2 knygas: vieną su gaidomis, kitą — su tekstais prie gaidų. Būtų tai nei šio nei to dalykas, ypač, kad randu dainų dar niekur neužrašytų..."

Į Plokščius pas P. Kriaučiūną atvykdavo vasaros metu ir Helsinkio universiteto prof. Mikkola lietuvių kalbos studijuoti. Jo žmona, literatūroj žinoma Maila Talvio vardu, užrašinėjo lietuvių dainas ir melodijas. Jai padėdavo tame darbe ir beviešintis V. Kudirka. Jinai padėjo mūsų dainoms praskambėti ir Suomijoj, o vieną kitą jų yra komponavęs Sibelius.

Apie Suomijoj surengtą koncertą, kur skambėjo lietuvių dainos, Kudirka mini "Varpo" 1895 m. nr. 12. Jis rašo: "Spalinio 10 dieną buvo pirma šiame sezone šventė, kurioj šešios moteriškės dainavo lietuviškas dainas: "Ant kalno karklai siūbavo", "Siuntė mane motinėlė", "Kad tai buvau", "Ant tėvelio dvaro" — suomių kalbos vertime, o "Sėjau rūtą" — lietuviškai. Moteriškės buvo pasirėdžiusios grynai lietuviškais parėdais ir dainavo taip, kaip dainuoja mūsų panemunėse. Kiekvieną dainą klausytojai sutiko neišpasakytu rankų plojimu, o "Sėjau rūtą" reikėjo atkartoti... Lietuvos tautiški moterų parėdai ir lietuviškos dainos visur kitur patinka, o pačioje Lietuvoje — ne; svetimi gėrisi, o patys lietuviai ne... Dabar žmonės gėdisi dainuot pilnas poezijos melodijoje ir žodžiuose senovės lietuviškas dainas, sakydami, kad tokias dainuoti jau "nemada". Užtai gi noriai dainuoja tokias, kurių melodija ir žodžiai, pagal dvasią, panašios į lietuviškas taip, kaip žagrė į klumpę. Negana, kad užmetame lietuviškas dainas, bet dar iš jų tyčiojamės, darkydami jų tikrą poeziją..."

Užtenka to, kas čia pasakyta, kad suprastume, iš kur Kudirka sėmėsi melodijų medžiagą. Nors ir nesąmoningai gal jas atrinkdavo, bet jam vadovavo gilus lietuviškas nujautimas. Tikrai jis stiprybės sėmės iš praeities, apie kurią kalba himne.

HIMNO AUTORIUS

Dabartinis Kudirkos himnas buvo pirmą kartą spausdintas priedu prie "Varpo" 1898 m. nr. 6 kaip "Tautiška giesmė". Šis veikalas tarpe visų jo kūrinių yra vienas svarbiausių ir įdomiausių, drauge ir reikšmingiausias. Jei jis nieko kito nebūtų parašęs, tik tą vieną dalyką, ir tai jo vardas būtų gyvas tautos lūpose, kaip kad yra šiandien. Šis veikalas vainikuoja visą jo veiklą muzikoj. Tenka šia proga pastebėti, kad tasai kūrinys laimėjo tautos sielą ne melodija, bet teksto turiniu. Mes gal nevisi įsigiliname į turinį ir jame glūdinčias gilias mintis, bet kai su juo susipažįsta svetimtaučiai, tiesiog stebisi ir gėrisi jo grožiu. 1934 m. sausio 22 d. Vilniaus "Slowo" lenkų laikraštyje Marjan Benermann, žinomas žurnalistas, rašydamas apie himną, tarp kita ko, sako, kad eilių minties gilumas ten esąs toks didelis, kad vargiai kur kitur begalima būtų tai rasti.

Melodija toli gražu neprilygsta tekstui. Ji daug silpnesnė: kiek tekste sutelkta tautos aspiracija, tiek melodijoje nerandi tautinio charakterio. Tiesa, kai kurie išvingiavimai melodijoje sutampa su kai kuriomis liaudies melodijomis, bet pati pradžia labai nutolusi. Kai Kudirka atostogų metu griežsaid su kun. Barkausku duetus, o dažnai ir prie vargonų per pamaldas, reikia manyti, kad jam buvo žinoma Aušros Vartų giesmės melodija. Ji labai populiari liaudyje ir prasideda žodžiais "Skaisčiausioji, gražiausioji Marija..." Galimas daiktas, jis sąmoningai tos giesmės pradžią pritaikė savo tekstui. Tekste kalbėdamas vien tik apie tautą, simboliškai pavartojo bažnytinę melodiją, kur telkiasi katalikiškos Lietuvos žmonių siela. Jei tai būtų ir atsitiktinumas, vistik jis labai kilnus. Ar tai padaryta sąmoningai ar atsitiktinai, turės žodį tarti istorikai ir muzikologai. Tuo tarpu nieko tikro netenka pasakyti.

Remiantis "Kanklėse" sudėtomis dainomis, kurios buvo svetimtaučių harmonizuotos, tenka

LIETUVIŠKOSIOS ARCHITEKTŪROS KŪRIMAS ATSTATANT LIETUVĄ

DR. INŽ. JURGIS GIMBUTAS

1. TAUTINĖS ARCHITEKTŪROS KLAUSIMAS. 2. SENOSIOS LIETUVIŲ LIAUDIES ARCHITEKTŪROS BRUOŽAI. 3. STATYBA ATEITIES LIETUVOJE. 4. ETNOGRAFINIO PALIKIMO PANAUDOJIMAS KURIANT LIETUVIŠKĄJĄ ARCHITEKTŪRĄ.

Lietuvą turėsime prikelti iš griuvėsių. Jau nepriklausomybės metais nesuspėta ir nepajėgta pakeisti visų senųjų lūšnų žmoniškais namais, o po to sekę karai, okupacijos ir skurdas tą uždavinį keleriopai pasunkins. Tik iš anksto *apgalvotu planingu darbu* galėtume atstatyti išlaisvintos Lietuvos kaimo sodybas ir miestus tokius, kokių reikia kultūringam žmogui civilizuotame pasaulyje. Be to, kiekvienam lietuviui rūpi, kad Lietuvos kraštovaizdis išliktų lietuviškas, charakteringas senajai mūsų tautos kultūrai. Tad nusikalstume, jei ir ateityje leistume Lietuvoje sporadiškai dygti bet kokiems trobesiams svetimu pavyzdžiu. Bet negalima stoti prieš laiko reikalavimus ir aklai pamėgdžioti praeities medinę statybą, eikvojant ir taip jau išretintus Lietuvos miškus. Tad planuojant techniškąjį Lietuvos atstatymą, tenka spręsti *lietuviškosios* architektūros problemą, derinant ją su realiomis *ūkinėmis sąlygomis* ir *civilizacijos reikalavimais.*

1. TAUTINĖS ARCHITEKTŪROS KLAUSIMAS

Istoriniai architektūros *stiliai,* pav., klasikinis, gotika, renesansas, susiformavo ant senesniųjų statybos tradicijų, reiškiantis atitinkamo laikotarpio veiksniams, kaip kultūrinės sąlygos, pasaulėžiūros kitimas ir kt. Tie stiliai paskl̃ido ir modifikavosi už savo kilmės ribų, tapdami tarptautiniu kultūriniu lobiu. Jie prigijo *miestuose* ir turtingųjų dvaruose ar pilyse, palikdami nuošalyje liaudies ir kaimo statybą. Liaudies architektūra plėtojasi visose tautose labai iš lėto, veikiant natūralinėms gamtos sąlygoms (klimatas, turimos statyb. medžiagos) ir pagal tautos charakterį (dvasinis mentalitetas, ūkininkavimo būdas). Praėjusio šimtmečio pabaigoje susiformavo speciali tautotyros (etnografijos) mokslų šaka, vad. *namotyra,* kuri ėmė tirti, aprašinėti, lyginti atskirų tautų senąją liaudies statybą. Pastebėta ne tik *originalumo* įvairių tautų sodybose,

---

manyti, kad ir himnas turėjo būti vieno jo bendradarbių harmonizuotas, nes jis pirmą kartą spaudoje pasirodė tuo pačiu laikotarpiu, kaip ir kitos vyrų chorui dainos. Prieš tai tekstas su žodžiais buvo Kudirkos siųstas klierikams į Seinų seminariją. Apie tai sužinome iš kun. J. Stakausko studijos "Lietuviškoji sąmonė Seinų seminarijoje" ("Tiesos Kelias", 1939 m. 713 — 728 pp.). Ten sakoma: "Vienas klierikas kartą iš Kudirkos buvo gavęs Lietuvos himno tekstą ir gaidų projektą. Himnas buvo klierikų giedamas ir reiškiamos nuomonės dėl teksto ir melodijos pataisų..."

Kaip visuose panašiuose dalykuose, taip ir šią giesmę spaudai ruošdamas, Kudirka elgėsi labai sąžiningai. Kur tik nepasitikėjo savim, ten kreipėsi kitų nuomonės.

Suėmę visa krūvon apie Kudirkos veiklą muzikoje, gauname vaizdą, aiškiai nušviečiantį jo nuopelną tautai. Jis tuosyk atsistojo lietuviškos muzikos dykumose, kur dar nebuvo žengusi kultūringo savo muzikos veikėjo koja. Kudirka tose *dykumose metė pirmąją sėklą, iš kurios sėkmingai* išaugo didelis derlius. Palaipsniui augo savų išmokslintų muzikos kūrėjų skaičius. Kai Lietuva pradėjo nepriklausomą gyvenimą, ji išaugino visą eilę jaunųjų muzikų, kurių tarpe radosi gilių mąstytojų ir aukšto išsilavinimo asmenų. Jie savo dainų lobyne surado savąjį stilių, formą ir harmoniją. Net esama ir modernistų, kurie įsijungė į tarptautinį muzikos garsų pasaulį, kaip V. Bacevičius, Jer. Kačinskas, kurie spėjo pasirodyti net ketvirtatoninėje muzikoje. Vos 50 metų tepraėjo nuo to laiko, kai Vincas Kudirka pradėjo savoje muzikoje dirbti, o jau mūsų tautoje spėjo išaugti tiek stambių pajėgų, su kuriomis pasirodėme ir už savo valstybės ribų. Taip atsitiko todėl, kad V. Kudirka sąžiningai, iš gilumos širdies veikė muzikoje. L. Beethovenas teisingai sako: "Kas iš grynos širdies išplaukia, tas visuomet ras atbalsį kitų širdyse". Todėl ir V. Kudirkos iš grynos širdies plaukę milžiniško pajėgumo muzikos garsai davė taip didelių ir apčiuopiamų vaisių. Jo paties žodžiais vaduodamiesi apie jo muzikos darbus ("vis liks tomis pirmomis kregždėmis, kurios pavasarį apreiškia"), — *drąsiai galime jį pavadinti — pirmąja lietuviškos muzikos pavasario kregždė.*

bet ir reikšmingų *bendrų savybių*. Pav., lietuvių ir latvių, o iš dalies šiaurinių slavų ir skandinavų senieji gyvenamieji namai, klėtys, sodybų planas turi daug ką bendra savo tarpe, bet žymiai skiriasi nuo vakarinių germanų ir Pietų Europos. Kalbant apie įvairias *tautines architektūras* Europoje, paprastai manoma apie etnografinę, t. y. liaudies statybą, kuri kai kur dar išliko mažai tepaveikta civilizacijos bangų iki pat 20-tojo amžiaus pradžios. Visiems žinomi charakteringi šveicarų, Tirolio, Švarcvaldo, Žem. Saksų, o taip pat ir rusų kaimai ir bažnytkaimiai. Didesnieji miestai, greičiau pasiduodami moderniajai technikai ir tarptautiniams architektūros stiliams, kartais senamiesčių kvartaluose ilgiau išlaikė etnografiškai būdingą tautinę architektūrą, kurios šaknys glūdi taip pat kaimo statyboje.

Lietuvoje taip pat turim paveldėję seną lietuvišką kaimo liaudies architektūrą, iki šios dienos gyvą senuosiuose kaimuose ir vienkiemiuose. Bet neturime lietuviško stiliaus miestų, dvarų, pilių, bažnyčių architektūroje. Ir nekarta kildavo balsų mūsų visuomenėje, kad reikėtų sukurti *"lietuvišką stilių"*. Tas noras buvo suprantamas, stebint anarchinę naujosios Lietuvos kaimo (suprantame ir vienkiemius) ir ypač miestų statybą, palenktą tik atskirų asmenų interesams, nepaisant kraštovaizdžio ir krašto ūkio reikalavimų. Tasai visuomenės pageidavimas lietuviams architektams aktualus ir dabar, besiruošiant Lietuvos atstatymui. Nežiūrint to, "lietuviškojo stiliaus" neturime. Tam uždaviniui išspręsti dar nebuvo pribrendusių sąlygų. Tyčiomis, pagal užsakymą, architektas gali suprojektuoti pastatą, bet negali sukurti stiliaus. *Tautinės architektūros stilius*, kaip ir kiekviena tautinės kultūros apraiška, turi būti natūraliai, iš lėto iš gyvenimo išplaukęs, *atremtas į tautos tradicijas, būdą ir išorines krašto sąlygas*, gyvenime bandomas, tobulinamas, kol pagaliau tampa mėgstama, gyvenimiškai suprantama tradicija.

Kaip dvasinė lietuvių tautos kultūra (kalba, tautosaka, papročiai), taip ir materialinė, klestėjo ir užsikonservavo *kaimo liaudyje*. Miestų ir dvarų diduomenė seniai pasidavė svetimų kultūrų įtakoms, nusigręždama nuo savosios.

Tik tvirtai įsirėmus į praeitį ir dabartį, galimas sėkmingas šuolis į ateitį. Senojoje liaudies architektūroje: ūkininko sodyboje, koplytėlėse, kryžiuose, medinėse bažnytėlėse ir tegalime ieškoti ir būsimosios lietuviškosios architektūros pradų. Etnografinės medžiagos pažinimas yra neišsenkanti naujos tautinės architektūros versmė. Ją pažinę, galėtume bandyti spręsti, kas iš to tautinio palikimo yra jau atgyvenęs praeities paminklas ir ką vertėtų gaivinti ateičiai. Apdairus *etnografinio lobio derinys su civilizacijos laimėjimais* galėtų pagimdyti gyvenimišką lietuvišką architektūrą.

2. SENOSIOS LIETUVIŲ LIAUDIES ARCHITEKTŪROS BRUOŽAI

Ligi šiol nei Lietuvos proistorė, nei istorija neatkūrė giliosios senovės lietuvių statybos vaizdo. Tačiau išlikę 19-tojo amžiaus ir išimtinais atvejais 18-to amžiaus trobesiai ir sodybos parodo daug senesnę statyseną, gal būt, siekiančią ne tik šimtmečius, bet ir tūkstantį praeitin. Lietuviškojo kaimo kultūra iki pat 19-to amžiaus pabaigos buvo labai konservatyvi, beveik nepaliesta svetimų įtakų technikos pažangos. Tokiu būdu Lietuvoje iš dalies iki mūsų dienų išsilaikė "medžio amžius". Prof. H. Naumann taip rašė apie *aukštaičių sodžių*: "Jei kaimo sąlygos iš viso gerai išsaugo primityviuosius liaudies kultūros bruožus, tai čia. Europos rytuose (rytų Lietuvoje, J. G.), tiesiogiai išliko suakmenėjusi priešistorinė bendruomenės kultūra". (Hans Naumann, Bauernhaus in Litauen, — Primitive Gemeinschaftskultur, psl. 150, Jena 1921). Toji kultūra atsispindi ir sodiečio sodybos trobesių paskirtyje, jų išdėstyme, naudojimo papročiuose, statybos technikoje. Mažosios Lietuvos pavyzdys patvirtina žinomą dėsnį, kad kaimo liaudies statyba išlaiko savo senoviškąjį etnografinį (tautinį) pobūdį ilgiau už išnykstančią kalbą etnografinio ploto svetimųjų nustelbiamuose pakraščiuose (pietų-vakarų Rytprūsiai, smulkiau žiūr. autoriaus str. "Aidų" žurnalo 1946 m. Nr. 3 ir 4 ir 1948 m. Nr. 18). Tad juo labiau suprantama, kad materialinė liaudies kultūra išlieka giliai senoviška svetimųjų įtakų nepaliestame tautos kamiene, kol jos nepakeičia naujos gyvenimo sąlygos visoje tautoje. 16-17 amžių svetimųjų rašytojų fragmentiniai lietuvių liaudies statybos aprašymai parodo beveik tą patį 19-tojo amžiaus architektūros vaizdą.

Mūsų prielaidą, kad iki šiol išlikusioji senoji lietuvių kaimo liaudies architektūra yra tikrai autentiška ir labai senoviška, patvirtina, be suminėtųjų duomenų, dar ir *palyginimai* su lietuviams giminingų ar šiaip panašiose sąlygose gyvenančių tautų senąja liaudies architektūra. Juo senesni kultūros pažymiai, juo daugiau artimų paralelių randame ištisoje tautų grupėje. Lietuvių liaudies architektūroje kaip tik randame bendrų arba analogiškų bruožų su Šiaurės-Rytų ir iš dalies Vidurio Europos senąja, dabar daugiausia jau išnykusia, liaudies statyba. Dėl to lietuvių liaudies statyba domisi ir svetimtaučiai mokslininkai, lyginamuoju metodu tirdami savąją praeitį (plg. susidomėjimą lietuvių kalba dėl jos senumo). Tačiau dėl gausių paralelių svetur lietuviškoji liaudies architektūra nė kiek nenustoja savo reikšmės mums, kaip mūsų *tautinės kultūros* paminklas. Kas lietuvių buvo savo iš gilios senovės, kas jų amžiais kurta ir išsaugota, tas ir yra lietuviška. Tik 20 amžiaus pradžioje, ypač po pirmo pasaulinio karo, ėmė sparčiai nykti senoji lietuvių kaimo statyba.

Bandydami duoti suglaustą etnografinės lietuvių liaudies architektūros vaizdą, pradėsime nuo bendro žvilgsnio į *kaimą* ir atskirą *sodybą* ir pereisime prie charakteringų trobesių.

Lietuvio sodybai būdingas *laisvas, nešabloniškas* trobesių išdėstymas. Kiekvienam ūkiškam tikslui yra atskiri trobesiai. Ypatingai *žemaičių* kaimų sodybos yra erdviai pasiskleidusios abipus kelio, atokiau viena nuo kitos. *Aukštaičių* kaimai yra gana taisyklingai gatviniai ("ulyčios") kaimai, pagal valakinę reformą. *Suvalkiečių* vienkiemiai yra naujesnės kilmės. Čia nekalbame apie Nepr. Lietuvos žemės reformos sukurtus naujakurių kiemus. Visoje Lietuvoje gyvenamasis namas statomas visai atskirai nuo tvarto, kai Vakarų ir Pietų Europoje žmonės ir gyvuliai telpa po vienu stogu.

Jau prieš 110 metų Haxthausen skyrė du pagrindinius kaimo statybos tipus Rytprūsiuose: lietuviškąjį ir "prūsiškąjį"; lietuviškoji statyba siekusi Heilsbergą ir Pr. Eylau, tad gerokai į pietus nuo Karaliaučiaus. Ir jis pabrėžia būdingąjį liet. statybos bruožą, kad gyvenamieji namai statomi atskirai nuo tvartų (A. v. Haxthausen, Die laendliche Verfassung in den Provinzen Ost-u. Westpreussen, Karaliaučius, 1839). 1908 metais Vokietijos Architektų Sąjunga ir Prof. Pessler sudarė Vokietijos kaimų statybos tipų žemėlapį, kuriame taip pat didžioji Rytprūsių dalis iki į pietus nuo Prėgliaus upės priskirta ten vyravusiam "lietuviškajam tipui". Tas tipas yra beveik toks pat, kaip ir žemaičių kaimas.

Be gyvenamojo namo ir tvarto, lietuviškoji sodyba turi dar kelis atskirus trobesius: klėtį, daržinę, klojimą su jauja, malkinę pirtį. Kiek seniau, 16-17 amž., būta daugiau trobesių: dar kepykla, raugykla, skalbykla. Lietuvis nesugrūsdavo savo sodybos trobesių ankštai vieną prie kito ir nerikiuodavo jų į eilę ar keturkampį, kaip, pav., Vidurio Vokietijoje.

Trobesių sienos suręstos iš gulsčių sienojų. Senoviškesnieji iš apvalių, netašytų, neapipiautų, su iškištinėm sąsparom, t. y., kertėse kražmai suleisti sijų galai. Stogai šiaudiniai: kūliukais arba striegtiniai (paskleistų kūlio šiaudų). Visa *statybos technika* tokia, kokią ją galėjo atlikti pats ūkininkas iš vietinės, savo paruoštos medžiagos, be mašinų, net be piūklo, grąžto ar vinių. Seniausieji trobesiai rodo tik kirvio žymes, vėliau atsiranda grąžtas, pagaliau 18-19 amžiuose iš lėto paplito kaime ir piūklas. Labai įdomios tos, sakytum, primityvios, bet labai išmintingos konstrukcijos, pritaikant sunėrimams natūralias medžio šakas, šaknis, kirviu iškapojant glaudžiai *suderintas* įkarpas, *skyles, kaištelius. Dar* prieš pat pastarąjį karą aukštaičiuose buvo inventarizuoti milžiniški seni klojimai, kuriuose nerasta nė vienos vinies pėdsakų! Ąžuoliniais vageliais prikalti grebėstai prie gegnių, prakirtus ar išgręžus skyles, ar tiesiog karklo vytelėmis pririšami. *Trobesių forma* pasižymi monumentaliu solidumu, ramumu, lygiomis stogo plokštumomis, be išsišokančių bokštelių, priestatų. Jie tik kukliai papuošti išpiaustinėtomis kraštinėmis lentomis, langų rėmais, puošniomis langinėmis. Stogo galai virš čiukurų papuošti *arkleliais, gaidžiais, ragais ir kitais senojo lietuvių* tikėjimo simboliais, vėliau išvirtusiais architektūriniu ornamentu. Tik prieklėtis, namų gonkos *ir durys prabyla turtingu ornamentu ir* išryškintomis architektūrinėmis formomis.

Žvelgiant į trobesių vidų ir jų planą, namotyrininkui įdomiausias ir reikšmingiausias yra *gyvenamasis namas.* Čia sukoncentruotas žmogaus dėmesys, ir visų pirma gyvenamasis namas pasiduodavo kintantiems gyvenimo reikalavimams, augo, taikėsi prie įvairių socialinių aplinkybių. Akylas tyrinėtojas gyvenamojo namo evoliucijoje įžiūrės kultūros sluogsnių, palikusių čia savo pėdsakus. Pagal tai kito patalpų skaičius, jų paskirtis, ugniavietės vieta ir jos įrengimas. Lietuvių gyv. namas, šiek tiek kitoks žemaičiuose ir aukštaičiuose, yra išlaikęs iki mūsų dienų savo būdingą trijų dalių planą: priemenę ir du galus. Įėjimas maždaug vidury iš šono į priemenę, iš kurios vienos durys į gyvenamąjį galą (pirkią, gryčią) ir antrosios į svečių seklyčią arba sandėlį (kamarą). Toksai gyv. namų tipas dar vadinamas *dvigaliu namu.* Senesnysis evoliucijos laipsnis buvęs *viengalis namas:* priemenė ir pirkia. Senesniųjų gyv. namų priemenėje (priesieny, namelyje, prieangyje) dar pasitaiko užtikti atvirą ugniakurą su ant vašo kabinamu katilu. Dažniausiai vietoj tokio ugniakuro jau stovi didelis ir erdvus kaminas, kuriame verdama ir rūkoma.

Aukštaičių pirkios kertėje stovi didelis iš molio plūktas dūminis pečius; dūmams išleisti užstumiama skylė lubose "aukštinis". *Žemaičių* trobos pečiaus pakura išeina į priemenę arba joje pastatytą didžiulį kaminą. Troba lieka be dūmų. Antrajame namų gale yra aukštaičių seklyčia, kamaros, žemaičių — pryšininkė, langinė. Ūkininko šeimynai ir reikalavimams didėjant, abu namų galai padalinami į didesnį patalpų skaičių, ypač Žemaičiuose. Gonkelis, atrodo, bus jau vėlyvesnis gyv. namų priedas.

Įdomus ir retas senosios kultūros palikuonis yra žemaičių *nums* (arba noms). Tai didelis, platus trobesys, kurio viename gale gyvenamoji patalpa, patsai *nums,* su atviru ugniakuru po pakriaute ir su įėjimu iš galo, antrajame — atrodo, vėliau pristatytame — karvių tvartas *numogalis.* Nums jau bent visą šimtmetį nebegyvenamas, jo vos keli bebuvo išlikę pastaruoju laiku ir naudojami, kaip tvartai ar gyvuliams virti. Numo analogiškų gyv. namo paralelių užtinkama Skandinavijoje, Balkanuose ir kt.; jos leidžia *spėti, kad nums yra gyvas naujesniojo dvigalio* gyv. namo prototipo palikuonis. Nums vertas specialių studijų, kurios, gal būt, galėtų įnešti šviesos, sprendžiant Europos gyvenamųjų namų raidos problemas.

Antrasis namotyros ir ypatingai architektūros įdomus lietuvių sodybos pastatas yra *klėtis* (svirnas). Visi prisimename ją nelyginant puošnų sodybos brangakmenį. Ten sukrautos ūkininko gėrybės, aruodai. Ten gyvena ir dainų mergelės, tėvelio dukrelės. Puošniosios kraičių skrynios su raštuotų audeklų rietimais taip pat klėtyje. Tad suprantama, kad kaip tik klėtį *ir iš*puošia lietuvis daugiau už gyvenamą namą, ku-

riame eina pilkoji kasdienybė. Klėties planas yra paprastai pailgas stačiakampis su įėjimu iš galo pro prieklėtį. Tasai *prieklėtis* su 4 kolonėlėmis ir trikampiu stogo frontu yra darnus architektūrinis kūrinys, analogiškas klasiškosios *graikų* architektūros fasadiniam ansambliui. Klėties planas su prieklėčiu yra tiesiog identiškai panašus į Trojos laikų graikų gyvenamojo namo, vad. megarono planą. Taip pat ir *Šiaurės Europos* gyven. namo prototipo planas, žinomas iš retų Skandinavijos pavyzdžių ir namotyros mokslo ištirtas, yra taip pat mūsų klėties planas. Šios dvi klėties architektūros paralelės, graikų megaronas ir senasis Šiaurės Europos gyvenamasis namas, rodo, kad lietuvių iki šiol išlikusi klėtis yra išlaikiusi labai senovišką formą ir tuo būdu yra vertingas architektūros paminklas.

Kaip susieti klėtį su gyvenamojo namo raida, kad dabartinis kaimo gyvenamasis namas yra jau visai kitoks? Gilioje senovėje žemdirbys galėjo susikrauti savo derlių drauge po vienu stogu su žmonėmis, kaip pasitaiko ir dabar. Tačiau ūkiui plečiantis, atsirado atskiri trobesiai derliaus vaisiams susikrauti — klėtys. Pradžioje tos klėtys galėjo būti statomos ano laiko gyvenamojo namo pavyzdžiu. Tačiau su laiku gyven. namas, pagal žinomą dėsnį, greičiau kinta, taikydamasis prie augančių kultūrėjančio žmogaus reikalavimų. Ūkiniai trobesiai ilgiau išlaiko savo senąsias formas. Ir taip galėjo senoji klėtis išlaikyti iki mūsų dienų savo archaišką formą iš tų laikų, kada ji buvo tokia pat, kaip ir gyvenamasis namas. Toji forma senovėje galėjo būti bendra visai indoeuropiečių giminei, apimančiai ir Šiaurės Europą ir graikus. Taip galima aiškintis ir minėtosios klėties analogijos su senovės graikų megaronu ir senovės šiauriečių gyven. namu, prisimenant, kad indoeuropiečių protėvynė galėjo būti sukoncentruota mažesnėje teritorijoje. Klėties archaiškumą parodo ir lyginamosios kalbotyros duomenys: latvių *klēts,* slavų (gudų, rusų) *kliet,* kai kurių Rusijos ugro-finų tautų *kelat* (skolinys?), sen. germanų *kliat* ir kt. Tik šiandien tokia senoviška klėtis retai kur beužtinkama: dar Latvijoj, Estijoj, kai kur Rusijoj, Skandinavijoje, Tiroly. Kitur ji jau visai išnykusi arba ir nebuvusi. Tad lietuvių klėtis yra didelė mūsų senosios kultūros brangenybė, gyvas mūsų tautos autochtoniškumo liudytojas.

Kitoki Lietuvoj žinomi klėties varijantai, kaip šoninis prieklėtis ar svirnai su keliomis patalpomis greta viena kitos, laikytini vėlesnės raidos formomis.

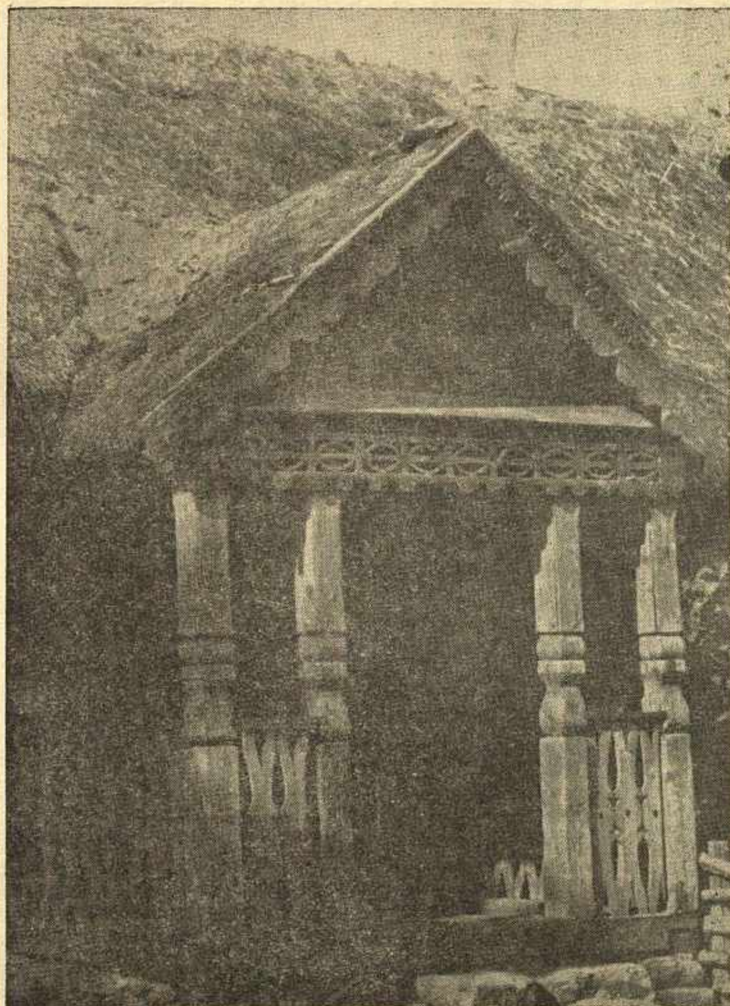
Neatskiriama nuo būdingo lietuviško kaimo yra ir *pirtis.* Ji dar daug kur išlikusi, o neretai ir nauja pastatoma ne tik Aukštaičiuose, bet ir kitur Lietuvoje. Europoje pirtis žinoma iš senovės, tačiau jau mažai kur beišlikusi tokia senoviška, iš medžio surėsta, su palaidų akmenų krosnimi, kaip mūsų sodžiuje. Namotyros literatūroje žinoma prielaida, kad Šiaurės Europos gyven. namo raida esanti susieta su iš baltų perimta pirtimi. Pav., vokietis K. Rahmm ir Vienos univ. prof. A. Haberland rašo, kad senasis suomių gyv. namas *pirtti* esąs kilęs iš lietuvių pirties... Nesiimant čia spręsti, kiek tos prielaidos patikrintos ir teisingos, galima tik teigti, kad ir lietuvių pirtis, kaip ir nums ir klėtis, yra verti mūsų etnografų ir architektų tyrinėjimų. Mūsų pirties architektūra yra taip pat paprasta ir logiška, sakytume, klasiška, kaip ir klėties. Priepirtis, dažnai atviras su kolonėlėmis, kartais su sienomis, yra analogiškas prieklėčiui. Jo paskirtis aiški — apsaugoti įėjimą į pačią pirtį nuo nemalonių klimato veiksnių. Be savo tiesioginės paskirties pertis, maudytis, pirtis turi ir tam tikrą socialinę reikšmę. Čia, lyg kokiam klube, susiėję kaimynai pasipasakoja naujienas, pabendrauja. Ir tautosakoje pirčiai tenka specifinis vaidmuo, su laumėmis ir vaiduokliais. Palyginamoji kitų tautų medžiaga patvirtina, kad tokios pirtys yra labai senas liaudies kultūros paminklas.

Iš lietuvio sodiečio senųjų ūkinių pastatų dar verta ypatingo dėmesio *jauja,* pasikeitus ūkininkavimo būdui, jau bebaigianti nykti (Žemaičiuose dar ir *reja* vadinama). Jei klėtis, nors ir įjungta į kitus trobesius (gyv. namą), ar pirtis galės egzistuoti ir sumodernintame ūkyje, tai tokios jaujos javams džiovinti liks tik praeities paminklas, nes mašinomis kulamų javų nebereikia dirbtinai džiovinti. Konstruktyviniu atžvilgiu jauja yra lyg atskiras trobesiukas su lubomis ir didele dūmine krosnimi, įstatytas po bendruoju stogu į klojimą. Latvijoje ir Estijoje dar praėjusio šimtmečio pabaigoje buvo kartu ir mažažemių gyvenamoji patalpa. Lietuviškoji jauja su klojimu, kur talkon susėję spragilų kūlėjai praleisdavo ilgas žiemos naktis, buvo vieta, kur ne tik dirbama, bet ir dainuojama, pasakojama, linksminamasi, vaidenasi. Tokiu būdu jauja, kaip ir pirtis, įėjo lietuvių liaudies kultūros istorijon ne tik kaip ūkiniai pastatai, bet drauge kaip sociališkai reikšmingos sueigų vietos.

Čia ilgiau nesustosime ties kitais senosios lietuviškos sodybos trobesiais, kaip aukštaičių gurbai su diendaržiais arba žemaičių kūtės su laidarais, tvarkai, klojimai (kitur ir kluonais vadinami), daržinės, rūsiai-sklepai, visokios pašiūrės, malkinės, rūkyklos, piemenų būdos, šieno ar šiaudų bragai ir kt.

Be ūkininko sodybos, lietuviškoji etnografinė architektūra pasireiškia dar medinėse koplyčiose, bažnytėlėse, koplytstulpiuose, kryžiuose. Tuose religinės paskirties pastatuose gavo daugiau pasireikšti turtingoji ir prasmingoji liaudies ornamentika ir ekspresijos kupina skulptūra. Čia daugiau galimybių parodyti individualios kompozicijos. Kryžių ir koplytėlių architektūra yra daugiau originali, lyginant su kitomis tautomis, nekaip sodiečio trobesiai.

Šia schematiška lietuvių liaudies architektūros apžvalga negalėjome atskleisti visapusiško ir detalaus jos paveikslo, tačiau norėjome tik parodyti, kad toji mūsų senosios liaudies kūrybos šaka turi daugybę šakelių ir yra tirštai lapota. Svarbiausioji sąlyga jai pažinti — būti Lietuvo-

LIETUVOS KAIMO GYVENAMOJO NAMO GONKELIS

(IŠ JUOZO LINGIO RINKINIO)

je. Bet nežinodami, kiek ir ar iš viso berasime tėvynėje tos architektūros autentiškų paminklų, naujosios lietuviškosios architektūros kūrėjai tremtyje kiek galėdami išnaudos svetur išblaškytąją mokslinę iliustracinę ir aprašomąją medžiagą, ir atsiremdami į gyvą patyrimą ir atsiminimą, ruošis Lietuvos atstatymui. Kaip vieną pirmųjų tokių bandymų galima paminėti 1946 metais Lietuvių Tremtinių Inžinierių D-jos suruoštą konkursą gyvenamųjų namų Lietuvos miestui ir kaimui tipiniams projektams paruošti. Buvo gauta 45 projektai ir parodyti viešoje parodoje Augsburge, aprašyta su iliustr. "Inžinieriaus Kelio" 1947 m. nr. 7 ir "Žiburių" 1947 m. nr. 4. Pagal konkurso sąlygas kaimo gyvenami namai buvo stengtasi projektuoti "lietuviškoje dvasioje". Ateities darbai ir pasiekti rezultatai leis palyginti ir spręsti, kiek buvo pasisekęs užsibrėžtasai uždavinys to pirmojo konkurso dalyviams.

3. STATYBA ATEITIES LIETUVOJE

Nežinome, kada ir kokiomis pradinėmis sąlygomis atsikurs išlaisvintoji Lietuva. Tačiau principinius atstatymo klausimus galima panagrinėti, remiantis prieškario ir karo meto duomenimis. Daugiausia nulems krašto finansinis pajėgumas, statybinių medžiagų natūralūs ištekliai ir jų pramonė. Jau nuo pirmo pasaulinio karo Lietuva vis daugiau juto miško medžiagos nedateklių. Apie 17%, o ateityje žymiai mažiau, krašto ploto miškų *neleidžia* planuoti *medinės statybos*. Jos reikalauja atsisakyti ir ūkiniai bei techniniai sumetimai. Medis pasidarė brangi cheminė žaliava pramonėje, o primityvioje rąstinėje statyboje medis greit supūva, nebėra pakankamai rentabilingas. Tad ateities Lietuvoje turės būti vartojamos kitokios statybinės medžiagos ir kaimo statyboje, kur iki šiol buvo imamas daugiausia medis net ir sienoms.

Kokia turėtų būti toji pagrindinė statybinė medžiaga? Lengva pasakyti: sumūrinkime Lietuvą, bet sunkiau atsakyti, iš kur imti milžiniškų kapitalų pakankamai plytinių įrengti ir įgalinti kaimą plytas pirkti. Prieš karą Lietuvos plytų pramonė siekė 120 milijonų plytų metinės gamybos, bet tų plytų neužteko nė miestų statybai, ir jos tebuvo per brangios. Lietuvai, kaip ir kitiems kraštams, kur seniau dominavo medinė statyba, reikės vartoti *mišriąsias*, arba dar vadinamas *lengvosiomis*, statybines konstrukcijas. Sienos būtų statomos iš plytų ir izoliacinių šiltųjų medžiagų. Tuo būdu užtenka pusės tiek plytų, kiek jų reikėtų mūrijant vien tik mūrą be izoliacinio šiluminio sluogsnio. Lietuvos klimato sąlygoms tinkamas plytų mūras yra "dviejų plytų" storio, t. y. 50 cm., o panaudojant šilumines izoliacines medžiagas, užtenka "vienos plytos" storio mūro (25 cm.). Šitokią mišriąją statybą panaudojant ir Lietuvos kaime, mums reikėtų apie 500 mil. plytų metinės produkcijos (dr. inž. Ad. Damušio duomenimis "Inžinieriaus Kelias" 1946 m. nr. 5—6). Primintina, kad kaimo statybai plytų transportas yra taip pat brangi kalkuliacijos komponentė.

Šitaip samprotaudama, ir Lietuvos Atstatymo Komisija numatė savo planuose Lietuvos kaimui atstatyti bazuotis mišriąja statyba, šalia to vartojant *molio* statybą tvartams, kur molio pakanka. *Šiluminės izoliacinės plokštės* sienoms nuo peršalimo iš vidaus padengti buvo pradėtos gaminti Lietuvoje jau prieš karą iš šiaudų, durpių, medžio drožlių su cementu, jas supresuojant. 5 cm storio plokštės savo šilumos nelaidumu atstoja vidutiniškai 1 plytos storio (25 cm) mūro sieną. Jų gamybai Lietuvoje būtų palankios sąlygos ir, svarbiausia, jos išeitų ekonomiškesnės už plytinės sienos ekvivalentą. Medis galima būtų vartoti tik vidaus įrengimui ir stogo konstrukcijai, kol iš dalies neišstumtų ir šitų medinių dalių pramoniniu būdu gaminami standartizuoti betono, gelžbetonio ir kitokie gaminiai. Stogai turėtų būti dengiami eternito dengtukais arba molio čerpėmis. *Eternitas* gaminamas iš asbesto ir cemento. Latvijoje buvo gaminamas jau prieš karą ir šiek tiek įvežamas į Lietuvą. Degto molio čerpės Lietuvoje buvo gaminamos ir vartojamos miestų statyboje, bet kaimui jos buvo per brangios. Naujakuriai dengdavo stogus dažniausiai medžio skiedromis ar gontais, arba šiaudais. Mediniai stogai išlaiko nedažyti vos 10-15 metų; šiaudiniai apie 25; eternito ir čerpių — teoretiškai amžinai, praktiškai — kol toks stogas keno nors mechaniškai apardomas. Taikantis prie realiųjų sąlygų, teks Lietuvos kaimui dar ilgesnį laiką dengti stogus šiaudais, kol eternito ir čerpių pramonė pajėgs prieinamomis kainomis patenkinti kaimo pareikalavimą. Kaip šių laikų praktika už mus turtingesnėje Vak. Europoje, pav., Žemut. Saksuose, Olandijoje, rodo, molio ir kalkių skiediniu impregnuoti šiaudiniai stogai laiko daug ilgiau už lietuviškuosius neimpregnuotus.

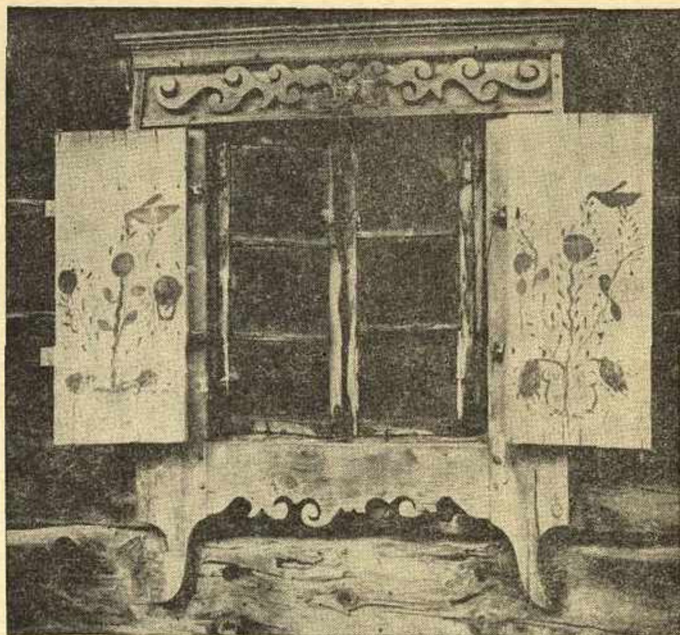
Pastarasis ir ankstesnieji nukrypimai nuo mūsų užsibrėžtosios temos lietuviškosios architektūros klausimais buvo reikalingi tiek, kiek statybinė medžiaga ir konstrukcija lemia architektūros pobūdį. Ypač etnografinė architektūra turi būti natūraliai išaugusi iš naudojamos medžiagos savybių ir savo formomis logiškai atsirėmusi į konstrukciją.

Bandant toliau įžvelgti, kokia turės būti ateities Lietuvos *kaimo architektūra*, reikia pagalvoti, kokios paskirties trobesiai būtų tikslinga statyti ūkininko sodyboje. Visų pirma jau pats sumodernintas ūkis verčia sumažinti sodybos trobesių skaičių, jungiant daugiau artimų funkcijų po bendru stogu. Tokiu būdu sutaupoma medžiagų sienoms ir darbo ūkininkui, bėginėjant iš vieno trobesio į kitą. Tačiau tokios reformos turėtų būti suderintos su lietuvio psichologija ir jo statybos tradicijomis. Lietuvis nemėgsta gyventi po vienu stogu su gyvuliais, tad negalima planuoti sujungti gyv. namų su tvartais. Bet lietuviškojo gyvenamojo namo raida rodo momentų, kada po jo stogu įjungiama ir klėtis, skiriant jai arba visą antrąjį galą, arba tik dalį, kiek pavartojant ir pastogę (aukštą). Dėl to Lietuvos Atstatymo Komisija numato vidutinio didumo ūkiuose du trobesius: vieną gyvenamajam namui su klėtimi, kitą — tvartui su daržine ir klojimu. Šitokie moliniai tvartai su pristatytais "daržingaliais" jau buvo statomi prieš karą Žemaičiuose.

Miestuose turėtų vyrauti masyvioji mūro statyba monumentaliems pastatams ir didiesiems gyven. namams, o vidutinio didumo ir mažieji gyv. namai galėtų būti taip pat statomi sudėtinių konstrukcijų su šiluminėmis izoliacinėmis plokštėmis, arba iš karingo (šilto) betono blokų. Miestuose, o iš dalies ir kaime, turėtų būti vartojamos ekonomiškos standartinės trobesių dalys, gaminamos pramoniniu būdu. Į šio straipsnio rėmus neįeina būsimosios Lietuvos statybos organizavimo ir finansavimo klausimai.

4. ETNOGRAFINIO PALIKIMO VARTOJIMAS ATSTATANT LIETUVĄ

Grįžtame prie grynai architektūrinio uždavinio: atstatant Lietuvą, nepraleisti progos bandyti nenutraukti saitų su mūsų senuoju tautiniu statybos charakteriu ir rasti kelią į moderniąją lietuviškąją architektūrą. Jau pasisakėme, kad lietuviškoji liaudies statyba yra senosios lietuvių kultūros palikimas, iš kurio gali semtis įkvėpimo ir modernusis architektas. Jam teks rasti sumanus sprendimas, kuriant sintezę iš tos etnografinės—tautinės architektūros, kuri dabar virto anachronizmu, ir moderniosios architektūros, patenkinančios kultūringo žmogaus reikalavimus. Architektui yra aiški antroji šio derinio komponentė — naujųjų laikų statyba, bet neturime išsikristalizavusio sprendimo, kas iš mūsų senosios tautinės architektūros tiktų įderinti į moderniąją ateitį, kad gautųsi darnus kūrinys, o ne atsitiktinis mišinys. Tatai būtų visų lietuvių architektų uždavinys. Šiuo atveju galima tik pabandyti nužymėti vieną kitą gairę tam darbui.

LIETUVOS KAIMO GYVENAMOJO NAMO LANGAS (IŠ JUOZO LINGIO RINKINIO)

Visų pirma *sodybos planas*. Jau minėtieji konkretūs užsimojimai jungti gyv. namus su klėtimi ir tvartus su daržinėmis, atrodo, yra priimtini. Tuo būdu gyven. namo gonkelis susijungs su prieklėčiu ir išsaugos šias tradicines lietuvio sodybos puošmenas su jų turtinga architektūra ir ornamentika. Tvartas, ir ateity atskiras nuo gyvenamojo namo, neterš jo aplinkos ir paliks vietos tradiciniam darželiui palangėse. Pagaliau, ir tų vos dviejų trobesių sodyboje galės būti daug įvairių išdėstymo varijantų, keičiant jų padėtį kiemo, kelio, sodo, daržo, šulinio atžvilgiu. Svarbu nesustoti prie vieno šablono, kurio lietuvis nemėgsta.

Gyvenamojo namo planas jau turės daugiau pakisti nuo įprastojo tradicinio. Reikės mažinti bendras plotas, taupant medžiagas. Reikės atsisakyti neekonomiško milžiniško duonkepio ir pečiaus, perkeliant duonos kepimą į kaimo kepyklą, o namus šildyti kuro atžvilgiu taupiomis krosnimis. Reikės įrengti kambarius ir pastogėje, išnaudojant namų kūbatūrą, nors šiaip turėtų likti įprastasis vieno aukšto namas. Architektui liks daug laisvės rasti tokį plano sprendimą, kuris išlaikys ryšį su lietuviui sava namo forma su priemene, gryčia — pirkia ir seklyčia.

Architektūrinės masės, t. y., atskirų trobesio dalių santykiai taip pat galėtų išlikti artimi senajai lietuviškajai architektūrai. Stogas yra apie pusantro karto aukštesnis už sienas. Stogo forma gana įvairi: nuolydžiai 40—45°, galai truputį nusklęsti arba laužtiniai, su čiukurais. Ši forma būtų priimtina ir moderniam eternito ar čerpių stogui, panaudojant čiukurus jau nebe dūmams išleisti, bet pastogės langeliams įrengti.

Sunkiau sprendžiama problema būtų, kiek duotųsi panaudojamos tradicinės *medinės architektūros* detalės ir *ornamentai* būsimojoje mūro statyboje. Bet ir čia galima būtų rasti priimtinų sprendimų. Prisiminkime, kad ir klasikinis graikų stilius ar viduramžių gotika perėmė mūro architektūroje formas iš pirmykščių medinių konstrukcijų. Kaip šiaudinio stogo, taip ir eternitinio kraštus galima sustiprinti vėtrinėmis lentomis, kurių susikirtimas virš čiukuro leistų ir ateityje papuošti stogo galus "žirgeliais". Tai dėkingas motyvas iš senosios prasmingosios ornamentikos. Stogo vėtrinės ir karnyzinės lentos galės būti išpiaustinėtos, kaip ir senovėje, geometriniu raštu. Prienamio (gonko plius prieklėtis) medinės kolonėlės ir tvorelė galės būti ornamentuojami, kaip ir ligi šiol. Langinės ir durys, taip pat medinės, duos progos papuošti namus senoviškais ornamentais. Visa tai galėtų derintis ir su lygiomis gluodytomis (tinkuotomis) sienomis. Seniau ręstinės su matomais sienojais, vėliau apkaltos stačiomis lentomis, lietuviškojo namo sienos jau kartą keitė savo paviršių, dėl to nenukenčiant pastato architektonikai. Tik išorinės pastogės kiek patrumpėjo, pakilo nuo žemės ir pravėrė didesnius langus. Žinoma, būtų perdaug dirbtina ir dėl to negražu aklai perkelti medinių dalių ornamentus mūrinėms dalims ar puošti gluodinį (tinką) audeklų raštais, kaip kad buvo bandyta daryti kai kuriuose Kauno mūriniuose namuose.

Kad lietuviškoji architektūra išliktų gyva, ji negalės sustingti senose ar naujose formose. Jei liaudies statybos formos kito, kad ir labai iš lėto, tai ateities lietuviškoji architektūra nebus tokia, kokia ji buvo. Ji turės kisti su kintančiu lietuvių tautos ir viso pasaulio gyvenimo būdu. Tik *svarbu aklai nesivaikyti svetimųjų kultūros laimėjimų*, neatitrūkti nuo savosios praeities.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

ORTEGA Y GASSET APIE GOETHĘ

Goethės (1749 — 1832) jubiliejus vėl duoda progos pažvelgti į šį rašytoją, kuris Vokietijoje yra virtęs savotišku pusdieviu ir kurio humanizmas nesykį yra statomas krikščionybės vietoje. Frankfurte ir Weimare buvusių iškilmių proga Thomas Mann ir Karl Jaspers labai nevienodai pasisakė Goethės atžvilgiu. Thomas Mann, laikydamasis bendrosios nuomonės, padarė Goethę ateities idealu. Tuo tarpu Karl Jaspers mėgino paraginti vokiečius peržengti Goethę, nes jis nedaug ką turįs šiems laikams pasakyti. Nesileisdami šiuo tarpu į Goethės vertinimą iš esmės, norėtume dabartinio jubiliejaus proga pacituoti pažiūras ispanų filosofo ir sociologo Jose Ortega y Gasset, išdėstytas jo mažoje, bet įdomioje studijoje, pavadintoje "Vidinio Goethės beieškant". Ši studija yra būdinga ir tuo, kad, nors joje Goethės vaizdas, kaip netrukus matysime, yra visai kitoks, negu jį mums perša vokiečių biografai, vis dėlto vokiečiai ją išsivertė ir išsileido (Um einen Goethe von innen bittend, Stuttgart, 1949).

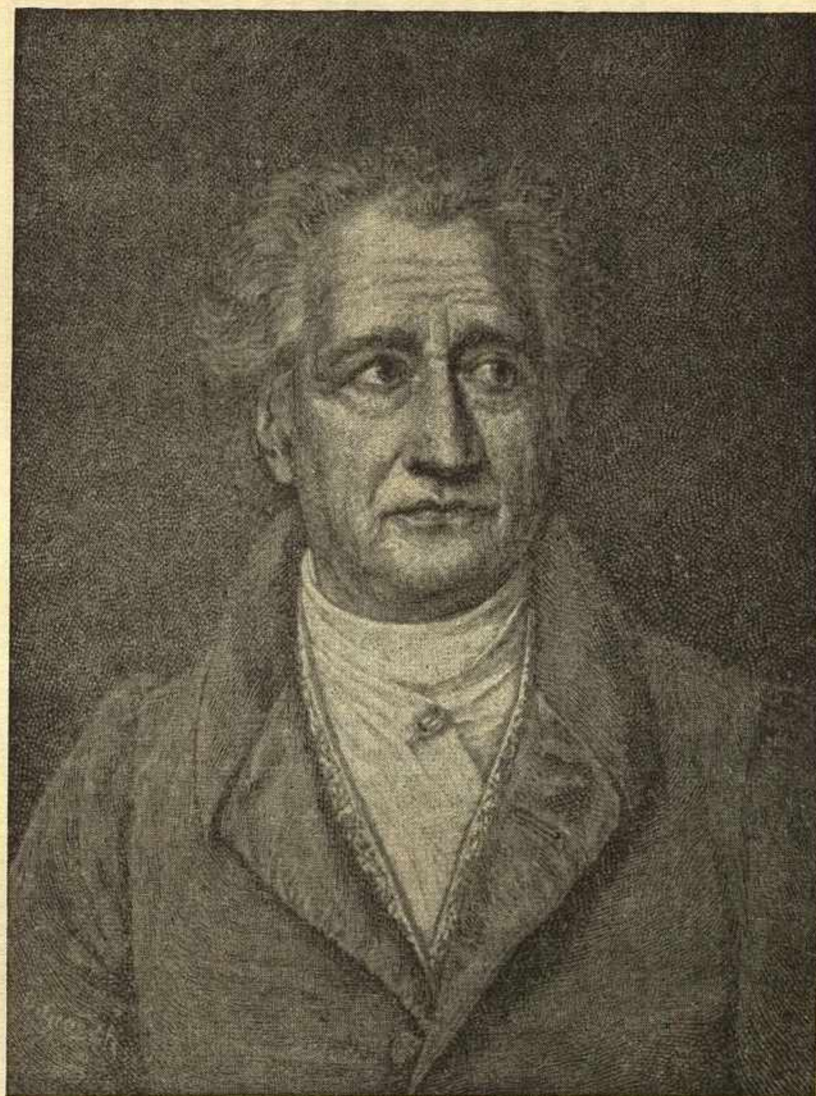
Pastebėjęs, kad "gyvenimas vidinėje savo esmėje yra sudužimas", Ortega vis dėlto teigia, kad "sudužimo jausmas, būdamas gyvenimo tiesa, jau reiškia išsigelbėjimą". Pats Ortega tikįs tiktai "nepasisekėlių mintims". Todėl jo nuomone, "reiktų klasikus pastatyti prieš sudužėlių teismą ir leisti jiems atsakyti į tam tikrus pirmykščius gyvenimo klausimus". Tiktai tuomet paaiškėtų šių rašytojų vertė. Ortega kaip tik savo studijoje Goethę ir stato prieš tokį teismą.

"Kaip Goethė laikytųsi tokiame teisme?" — klausia Ortega. — "Galimas daiktas, sako jis, kad jis būtų pats abejotiniausias iš visų klasikų, nes jis yra klasikas antros eilės; klasikas, kuris savo ruožtu jau gyveno kitais klasikais... Jis mito visos praeities procentais. Jo kūryboje yra ryškus paveldėtų turtų administravimo bruožas. Todėl nei jo veikaluose nei jo gyvenime netrūksta filisteriškų žymių, kurios yra būdingos visiems administratoriams. Jeigu visi kiti klasikai buvo klasikai **gyvenimui**, tai Goethė norėjo būti gyvenimo menininku, **gyvenimo** klasiku. Todėl jis ir turi būti, labiau negu kuris kitas, gyvenimui atsakingas". Tačiau vokiečių biografai šio atsakingumo iš Goethės nereikalauja. "Goethės biografijos buvo rašomos monumentalinės optikos prasme. Atrodo, kad jų autoriai būtų gavę užsakymą sukurti Goethės statulą viešai aikštei arba sustatyti Baedekerį kelionėms po Goethę. Visų jų tikslas yra vesti **aplinkui** Goethę... Todėl aš prašau Goethės iš vidaus... Ne Goethės vidaus, bet vidinio jo gyvenimo, **Goethės dramos**... Goethės statula mums jau įkyrėjo... Parodykite mums Goethę, kuris sudūžta ir pražūsta savoje egzistencijoje; kuris nė vieną akimirką nežino, kas iš jo bus; tąjį Goethę, kuris pats jautėsi kaip magiška austrė, per kurią ritasi stebuklingos bangos". Ortega kaip tik ir imasi nurodyti, kame glūdi ši Goethės drama, šisai savoje egzistencijoje sudužęs ir pražuvęs Goethė.

Goethė, pasak Ortegos, "yra pirmutinis žmogus, kuriame pirmą sykį prašvito mintis, kad žmogaus gyvenimas yra kova su vidiniu ir individualiniu likimu"; kad gyvenimas "yra ne **daiktas**, bet labai ir labai problematinis **uždavinys**". Todėl "Goethė nuolatos rausiasi po savo gyvenimą". Tačiau "jo gyvenimo samprata yra biologinė, augalinė. Jis žiūri į gyvenimą iš viršaus, kaip ir visi praeityje žiūrėjo. Jis mąsto apie gyvenimą, pasigaudamas augalo vaizdo... "Aš bijau, sako Ortega, kad kaip tik dėl šių botaniškų savo polinkių Goethė, kaip mąstytojas, netenka reikšmės dabartinio žmogaus vargams". Augalinis gyvenimo supratimas juk yra statinis ir optimistinis. Augalas su savo aplinka nekovoja: jis prie jos tik prisitaiko. Ką gali tad šitokia prisitaikymo filosofija pasakyti šių dienų žmogui?

Vis dėlto, nepaisant šios optimistinės gyvenimo filosofijos, mes randame Goethėje gilaus pesimizmo. "Viršinės jo gyvenimo aplinkybės, atrodo, buvusios palankios; bent taip mus įtikinėja jo biografai. Jis iš tikro buvo "linksmos prigimties". Iš kur tad tasai dažnas nusivylimas?". Ortega cituoja vieną kitą ano laiko dokumentą, kuriuose kalbama apie Goethės "karčią apatiją, dengiančią tartum koks debesys jo kaktą" (Friederike Bruns); apie "nemalonų bruožą aplinkui jo lūpas" (Leisewitz). Ir Ortega duoda šitokį atsakymą į jo paties anksčiau iškeltą klausimą: "Atkaklus nusiminimas yra aiškus ženklas, kad žmogus gyvena prieš savo pašaukimą". Goethė, pasak Ortegos, "buvo nuolatos savo likimui neištikimas. Iš čia ir kilo jo nuolatinis nusiminimas, jo uždarumas, jo atsitraukimas nuo savos aplinkos, jo kartelio bruožas". Tačiau koks yra šis Goethės pašaukimas?

"Goethės likimas, teigia Ortega, buvo būti rytmečio šaukliu. Jam buvo skirtas vyturėlio likimas. Jis pasirodė žemėje nešinas pasiuntinybe būti vokiečių poetu, išjudinti savo krašto, o per jį ir pasaulio poeziją... Jei stipriai išsunktume Goethės raštus, mums pasiliktų keliolika nuotrupų, kurias savo vaizduotėje galėtume papildyti tartum sulūžusį lanką, kurio vienas galas stiebiasi į dangų. Ir tai kaip tik mums padėtų suprasti tikrąją poetišką jo pasiuntinybę. Tačiau Goethė priima hercogo Karoliaus Augusto pakvietimą. Prašau jus įsivaizduokite Goethės gyvenimą be Weimaro; įsivaizduokite Goethę, pasinėrusį į anuometinės

GOETHE

Vokietijos gyvenimą, kuris tada buvo tikras sąmyšis, kunkuliavimas ir garavimas; įsivaizduokite Goethę, išstatytą visiems vėjams, be medžiaginio — ūkinio ir visuomeninio — tikrumo, be gražiai sutvarkytų stalčių, pilnų aplankų su graviūromis; žodžiu — Goethę, kaip priešginybę anam Goethei, kuris dar tik dvidešimt penkerių metų amžiaus jau buvo pavožtas po stikliniu Weimaro varpu ir kažkokiais burtais užkonservuotas 'slaptuoju patarėju'. Gyvenimas yra žmogaus atsakymas į radikalų netikrumą. Todėl yra labai įtartina, jei žmogų apsupa per didelis tikrumas. **Tikrumo sąmonė žudo gyvenimą.** Iš čia kaip tik ir kyla tasai nuolatos besikartojąs aristokratijos susmukimas. Kokia laimė būtų žmonijai turėti Goethę, kuris, aplinkos spaudžiamas ir gyvendamas prievartoje, būtų šiame netikrume išskleidęs nuostabias jame snaudusias galias.

Tačiau tą momentą, kada šioje karališkoje sieloje pražydo herojinis tikros vokiečių poezijos pavasaris, Weimaras atpiovė Goethę nuo Vokietijos, išrovė jo šaknis iš vokiškosios žemės ir persodino jį į juodžemio stingantį liliputinio dvaro indą. Keletas mėnesių Weimare — Weimare, kaip kurorte — būtų buvę jam sveika. Toji vokiečių literatūra, kurią būtų galėjęs sukurti tik Goethė, yra būdinga audringumo ir saikingumo suderinimu; audringumo jausmų bei fantazijos atžvilgiu, ko stinga visoms kitoms Europos literatūroms; saikingumo išraiškos atžvilgiu, ko perdaug turi Prancūzija ir Italija. Goethė kaip tik jungė savyje šias abi jėgas. Jo jaunystė buvo pakankamai audringa. Reikėjo tad išvystyti ir antrąją pusę. Goethė pats tai žinojo ir todėl ėjo į Weimarą. Bet kodėl šis žmogus Weimare pasiliko, nors jo kojos buvo visada pasiruošusios iš ten bėgti? Dar daugiau: kodėl jis, praėjus dešimčiai metų,

MENAS

APIE V. K. JONYNO PARODĄ PARYŽIUJE

Žvelgiant į bet kurį tremties gyvenimo reiškinį, o juo labiau, jei akis kreipiama į dvasinę gyvenimo sritį, kad įžvalga būtų tikresnė ir pilnesnė, neišvengiamai tenka griebtis retrospekcijos — pasižiūrėti į mūsų Nepriklausomybės laikų gyvenimą, į tą šaltinį, kurio mes buvome auginami ir formuojami ir kurio versme ir šiandien gyvename.

Laiko perspektyva yra per maža, kad būtų galima **neklaidingai** apibrėžti šią epochą nusakančius, jai charakteringus ar net esminius bruožus. Vis dėlto, kad ir iš tokios mažos distancijos, atrodo, galima atsekti kai kuriuos bendrus bruožus, kurie, nors su kai kuriomis išimtimis, yra būdingi mūsų laisvės meto gyvenimui.

Vienas jų: **improvizacinis** mūsų atstatymo darbų charakteris. Jis ne tiek ryškus srityse, kuriose jau per trumpesnį laiką pasiekiami vaisiai — ekonominėje, gal socialinėje, kur mūsų veiklos pastangos ypač paskutiniu metu jau rodė tam tikro pastovumo, gal net tradicijos žymių. Užtat tose gyvenimo srityse, kur rezultatai pasiekiami tik per ilgesnį laiką, pav., mokslo ar dvasinės kultūros baruose, improvizacija buvo jaučiama ir paskutiniais metais. Ši savybė daugiau ar mažiau pastebima bet kokiuose pionieriško pobūdžio darbuose ir kyla iš paties fakto.

Antras: **uždaras, kamerinis** pobūdis viso mūsų kultūrinio gyvenimo. Šis bruožas ypač išryškėja, pasižiūrėjus į jį iš europietiškos plotmės. Mūsuose šis dvasinis, kūrybinis gyvenimas vyko, palyginti, uždarai. Bendrame Europos kultūrinių vertybių kūrimo procese mes užėmėme tuo tarpu, tarytum, suinteresuoto žiūrovo rolę. Ugdėmės, lyginomės ir vertinome savose sienose, vis nedrįsdami išeiti pasilyginimui ir parungtyniavimui europietiškoje plotmėje su europietiškais matais. Turėjome savus dydžius bei matus. Kiekvienas turėjome savo vietą gradacijos laiptuose ir galėjome apytikriai numatyti savo galimybes.

Iš šitos tad uždaros ir aiškios situacijos paskutinių pasaulinių įvykių buvome išsviesti į milžinišką — lyginant su mūsąja — Vakarų erdvę. Trečiajam Reichui galutinai kapituliavus, buvusios Vokietijos erdvė gal labiau nei kada nors pasidarė europejinė. Europejinė — dvasinėje srityje, kur į atsiradusią tuščią erdvę buvo liejami anglosaksų ir romaniškosios — per Prancūziją — kultūros turtai. Mūsų tremtinys, dvasinės srities darbuotojas atsidūrė prieš dilemą: arba — susitraukti į dar mažesnę erdvę nei tėvynėje ir susigūžti į tremties bendruomenės kiautą, arba — išstoti kaip lygus su lygiais į dvasinės kūrybos rungtynes europietiškos apimties erdvėje. Čia ir pasireiškė mūsų tremties intelektualinių pajėgų tragika. Tik labai retas iš mūsų ar tai mokslo ar dvasinės kūrybos srityse stengias sėkmingai atsistoti taip pat ir europejiniam pripažinime.

Vieną iš tokių retų mūsų tautiečių matau menininko Vytauto Kazio **Jonyno** asmenyje. Be visos eilės paskutiniais metais suruoštų savo parodų, grafikas savo darbus buvo išstatęs ir Paryžiuje, Ariel galerijoje. Paroda vyko nuo pernai birželio 24 iki liepos 9 d. Dailininkas joje eksponavo 94 darbus — graviūras ir piešinius. Tematikoje: gamtovaizdžiai, portretai, ekslibrisai, iliustracijos — raižiniai: Donelaičio "Metų", Goethės "Die Leiden des Jungen Werthers", Merimėe "Lokio", piešiniai "Hamletui" ir O. V. Milašiaus scenos veikalui "Miguel Manara".

Paryžiaus visuomenei dailininkas prisistatė savo parodos katalogu, į kurio turinį žiūrovą įvedė savaitraščio "Arts" redakcinės kolegijos narys, meno istorikas bei prancūzų parlamento narys Jacques Lassaigne. Šiame įvade Jacques Lassaigne V. K. Jonyną pristato kaip užbaigtą menininką, kuris jau "nuo pirmųjų savo kūrinių buvo suviliotas medžio — tos nuo nepamenamų laikų pagrindinės medžiagos baltų ir šiauriečių kultūrose", ir kuris žino, "jog kieta disciplina, kurios reikalauja jo darbas — graviūra ir drožinys, atveria plačiausias galimybes drąsiai ir plačiu mostu patraktuoti gamtos didybę bei esminius žmogiškuosius jausmus". Jonynas, esą, "sugeba išgauti iš medžio sunkius tonus, kaip

---

pabėgo, bet vėl sugrįžo? Neilgas jo pabėgimas yra tartum įtikinantis dokumentas, kad jis **turėjo** palikti Karoliaus Augusto dvarą. Beveik diena dienon galime atsekti tąjį suakmenėjimą, kuriuo jį apsupo Weimaras. Žmogus virto sustingusia statula. Statulos juk yra žmonės, kurie negali kvėpuoti ir garuoti, nes jie neturi oro: tai mėnulio gyvūnija. Goethė pradėjo gyventi prieš savo pašaukimą. Saikingumas pasidarė per didelis ir nustelbė jo likimo tikrąją substanciją. Goethė buvo ugnis, reikalaujanti daug kuro. Tuo tarpu Weimare kuro nebuvo, kaip jame nebuvo nė oro. Tai buvo tik geometrinė vietovė; abstrakcijų, beždžioniavimo ir netikrumo hercogija . . . Weimaras padėjo Goethei užkalkėti savo jaunystėje ir pasilikti nuolatiniu pasiruošimu. Savos padėties pasaulyje problema išsyk buvo išspręsta, nereikalaujant iš jos nieko aiškaus. Goethė priprato ant gyvenimo plaukti, pamiršęs, kad jis yra sudužėlis... Weimaras patogiu būdu jį atskyrė nuo pasaulio, atskirdamas sykiu ir nuo jo paties. Goethė labai ieškojo savo likimo, bet šis menkai jam buvo aiškus, nes Goethė, jo ieškodamas, jau iš anksto buvo nusistatęs nuo jo pabėgti. Ir tik kartais netyčiomis, tartum eidamas pro kertę, staiga susidurdavo su savuoju **Aš** tokiu, koks jis buvo. Tada Goethė sušukdavo nuginkluojančiu nuoširdumu: "Žiūrėk, o aš vis dėlto rašytojas!".

Goethė, Ortegos nuomone, yra baisus pavyzdys, kuris rodo, kad žmogus gali turėti tik **vieną** tikrąjį gyvenimą, tą, kuriam jis yra pašauktas. O jeigu žmogaus laisvė jį suvedžioja ir jeigu žmogus, paneigdamas savo neatšaukiamąjį **Aš**, pastato jo vieton savo išrastąjį — nesvarbu kuo remdamasis jis tai darytų, — jis velka tada šmėklišką, nepatenkintą savo buvimą, — buvimą, nuolatos svyruojantį tarp — poezijos ir tikrovės. Tuo tarpu gyvenimas niekados nėra poezija, bet gyvenama ir vykdoma tikrovė. Goethė kaip tik nuo šios tikrovės nutolo, prasilenkė su savo pasiuntinybe ir todėl pasiliko klasikas, taip, bet — tik antros eilės. Jam trūko pirmykštumo, nes jam trūko tikro, nesuklastoto gyvenimo.

V. K. JONYNAS ILIUSTRACIJA IŠ DONELAIČIO METAI

jo krašto piemenų ir žemdirbių gyvenimas; kai jis vaizduoja gimtąją žemę, jo priėjimo prie kūrinio būdas rodo tikro išjautimo apimtį ir patrauklumą".

Paryžiaus spauda šią parodą ypač paminėjo. Nesiimdami analizuoti menininko kūrybos, nušviesti jos stiprių ar silpnų pusių (tai būtų atskiros studijos uždavinys), leiskime kalbėti paryžiškės spaudos atsiliepimams, apsiribodami tik tomis vietomis, kuriose paliečiama kūrinių vertė.

Meno savaitraštyje "Arts" (1949. 7. 1.) nuolatinis šio plačiai skaitomo ne tik Prancūzjioje, bet ir visame pasaulyje, periodinio leidinio meno kritikas Jean Bouret, prisiminęs ankstesniąją (1935 m.) V. K. Jonyno parodą, taria: "Po penkiolikos metų mes matome puikiai subrandintą kūrybą, kur parinktas piešinys bei retas išbaigtumas medžio raižybos manieroje duoda geriausia, ko galima iš raižytojo laukti. Atrodo, tarytum tolimosios Lietuvos atšiauri diena išsiskleidžia dangaus skliaute, kai grafiko kaltas rėžo kietoje medienoje. Viešpatauja giedri atmosfera, kurią naktis be atodairos pridengs juodais rūbais, aksominiais ir šiltais. Graži kūryba įrikiuoja Jonyną į eilę didžiųjų mūsų epochos grafikų".

Teatro, literatūros ir meno savaitraštyje "Opera" (49.7.13) Jean Mosellan, rašydamas apie V. K. Jonyno parodą, pagiria Ariel galeriją už vertingas parodas ir, analizuoda-

mas mūsų menininko kūrinius, teigia: "Potencija, aiškumas, jėga, elegancija, man atrodo, yra dominuoją bruožai... Piešinyje "Žąsys" Jonynas pasirodo kaip preciziškas ir subtilus animalistas, nuostabiai primenąs gražiuosius japonų raižinius".

"Le Monde" (1949.7.8.) meno skiltyje, vertindamas dailininko medžio raižinius, autorius sako: "Gamtovaizdžiuose, liaudiškose scenose ir portretuose medis pasiekia vario subtilumo ir elegancijos. Paveikslai, kuriuos nederėtų praleisti nepamačius".

"Le Parisien Libērē" (1949.7.27) meno kritikas A. - H. Martinie straipsnyje "Paskutinės sezono atošvaistės", apžvelgęs įvairiose galerijose paruoštas Bonnardo, Vuillardo, Marcel Burtino, Benno ir kitų dailininkų kūrinių parodas, sako: "Pagaliau negalima palikti neatžymėtų dviejų užsieniečių, kurių skirtingi talentai lygiai vertingi dėmesio. Pirmiausia, lietuvis grafikas V. K. Jonynas... Jo naujoji paroda Ariel galerijoje kaip graviūroje nacionaliniais siužetais, taip ir iliustracijoje rodo išsiskleidimą jo kaip grafiko savybių... Retai medžio raižinys išreiškė tiek apimties ir išjautimo". (Antras menininkas buvo švedas Borge Sornum).

"France Illustration" (1949.7.30) Maurice Serullaz straipsnelį "Galerijose pasižvalgius" skiria patiems paskutiniams Pablo Picasso darbams ir V. K. Jonyno kūrybai. Vertindamas V. K. Jonyno parodą, kurią aptaria pirmoje eilėje, jis, be kitko, pabrėžia labai vaisingą Jonyno meninį aktyvumą ir sako: "Užtikrintai valdydamas techniką ir ją jungdamas su aštriu piešiniu, jis tampa žymiu menininku."

"L'Aube" (1949.7.6) apie mūsų dailininką rašo: "Jonynas sugebėjo išgauti iš medžio viską, kas grafikai yra iš viso teįmanoma. Jo kūryba kalba rimtimi ir turiningumu, kurie komponuoja galingą ir labai jaudinančią giesmę jo lietuviškosios tėvynės garbei".

Vietos stoka neleidžia pateikti kitų pasisakymų. Mes tenkinamės konstatuodami labai palankius atsiliepimus: Nouvelles Litteraires (49. 6.30), Ce Matin Le Pays (49.6.30), Une Semaine de Paris (49.7.6.), Paris-Montmartre (spalių - lapkričio Nr.), Daily Mail (49.6.30, Paryžiaus laida), bei Point de Vue (49.6.30.).

Paryžiaus paroda yra pats vėliausias menininko išstojimas Europos arenoje. Norint atženklinti visus tremties metais jo padarytus žingsnius, reikėtų pasekti dailininko atskiras ar bendras su kitais parodas Freiburge, Tuebingene, Kitzingene, Baden-Badene, Frankfurte, Konstancoj, Brusselyje ir Romoj.

Grafikas V. K. Jonynas Kalėdų švenčių metu minėjo dviejų dešimtmečių kūrybinio darbo sukaktį. Džiaugiamės kartu su juo ir linkime nepalaužta energija ir nuolatiniu pasisekimu žengti ir toliau žmogaus — menininko įsiprasminimo kelyje.

Baigiant, po tiekos pastebėjimų, tebūnie leista pridėti dar vieną pastabą — labai bendro pobūdžio. Mūsų tremties gyvenimas pereina į emigracinę fazę, kurioje neišvengiamai reikės susidurti su tam tikros mūsų tautiečių dalies nutautėjimo pavojumi. Bandant ieškoti preventyvinių priemonių prieš šitą visų emigracijų epidemiją, — pavienių susirgimų jau ir dabar pasitaiko, — kažkodėl neprisimenama, kad **nutautėjimas yra dvasinis aktas ir kad dvasia gali būti palaikoma gyva tik nuolat jai teikiamu nauju, vertingu ir savitu dvasiniu penu.** Dėl to, šalia pastangų mūsų tėvynę išlaisvinti, pats didžiausias dėmesys turi būti kreipiamas mūsų kultūrinio gyvenimo aktyvinimui bei palaikymui ir mūsų kultūros sričių darbininkams kūrybiniam darbui įmanomų sąlygų sudarymo bei jų gerinimo.

Albinas V. Švirmickas

MOKSLAS

1949 METŲ ISTORINĖS SUKAKTYS

1249 m. Christburgo sutartis. — Nuo jos surašymo dienos 1949 m. vasario 7 d. suėjo 700 m. Tai vienas žymiausių momentų prūsų krašto pavergimo istorijoje, užbaigęs vadinamą pirmąjį prūsų sukilimą prieš kryžiuočius. Sutartis buvo surašyta sukilusiems prūsams pralaimėjus kovas su gausiais Ordino talkininkais, tarpininkaujant popiežiaus atstovui Jokūbui Pantaleonui, Luetticho archidiakonui. Ji numatė pavergtųjų prūsų ateities gyvenimo sąlygas ir santykius su kraštą užvaldžiusiu Ordinu. Nukariautojams nusilenkusiems ir apsikrikštijusiems prūsams buvo pripažinta teisė valdyti paveldėtą turtą ir perduoti jį savo įpėdiniams. Tik nesant įpėdinių žemė turėjo tekti Ordinui, o kilnojamas turtas galėjo būti užrašytas bažnyčiai arba vienuolynui. Ordinui nusilenkę prūsai šia sutartimi pasižadėjo karo metu suorganizuoti Ordinui atskirus prūsų pulkus, mokėti dešimtinę, pastatyti 22 bažnyčias, gyventi krikščioniškai ir atsižadėti pagoniškųjų papročių.

Šitų pagoniškų draudžiamųjų papročių išskaičiavimas šiandien labai dažnai yra minimas literatūroje, kalbant apie senųjų aisčių papročius, gyvenimo būdą ir kultą. Deja, iki šiol betgi sutartyje įrašytų prūsams draudžiamųjų papročių tikrumas tebėra niekeno neįrodytas. Visi, kas šio dokumento teigimais naudojosi aisčių gyvenimui apibūdinti, juos ėmė kaip tikrus. Iš tikrųjų betgi jais tenka labai abejoti. Kiekvienu atveju tenka juos vertinti labai kritiškai. Kai kurie čia suminėti papročiai, pav., mergaičių žudymas arba poligamija, nėra patvirtinti jokių kitų patikimų šaltinių. O istorijos moksle yra bendras metodologinis dėsnis, kad argumentum ex silentio negali būti lemiamas. Ir į šį dokumentą labai lengvai galėjo būti įrašyta ir tokių draudimų, kurių prūsai iš tikrųjų visai nepraktikavo. Sutarties sąlygos buvo prūsams padiktuotos. Jos buvo surašytos kryžiuočių, o moralinę gyvenimo pusę tvarkantieji nuostatai, be abejo, buvo surašyti arba bent papildyti legato Jokūbo.

Prūsų gyvenimą tada dar mažai kas tepažino ir iš kryžiuočių, kurie vos 1231 tebuvo pradėję su jais kovas ir per tą 18 metų kitokių ryšių nedaug teturėjo, o juo labiau jų nepažino legatas Jokūbas. Anksčiau lankęsis Artimuosiuose Rytuose, kur susipažino su musulmonų pasauliu, pažinęs savo meto literatūrą apie pagonis, jis bus įtaręs ir prūsus turint tų visų papročių, kokie buvo priskiriami netikėliams. Tad labai suprantama, kad ir į sutartį jis galėjo įrašyti viską, ką XIII amžiuje geras krikščionis laikė savo šventa pareiga pašalinti iš netikėlių arba naujakrikščių gyvenimo. Sunku tikėti, kad saujelė vakarinių prūsų būtų turėję skirtingus papročius, o *dar sunkiau tikėti, kad paplitę poligamijos ar mergaičių žudymo papro-*

čiai būtų išlikę nepastebėti kitais momentais ir būtų nepatekę į kitus šaltinius. Tokie papročiai greit neišnyksta, o kovos su jais pėdsakų mes vis dėlto neužtinkame nei Prūsuose nei Lietuvoje.

Taigi Christburgo sutarties teigimais remtis reikėtų labai atsargiai. Deja, ir net mūsų pačių tai labai dažnai pamirštama. Sutarties teigimais operuojama kartais net rimtų istorikų. Kritiškas jų įvertinimas dar tebelaukia rimto tyrinėtojo.

1249 — 1250 m. koalicija prieš Mindaugą. Konflikto su giminėmis ir kitais kunigaikščiais sukelta, Livonijos kryžiuočių, Haličo-Volynės ir kai kurių lietuviškųjų kunigaikščių koalicija prieš Mindaugą, Lietuvos valstybės centralizavimo bei konsolidavimo darbe buvo labai kritiškas momentas. Kaip žinoma, apsukrusis Mindaugas iš kritiškos situacijos išsisuko, sutikdamas krikštytis, tuo būdu eliminuodamas pavojingiausią koalicijos narį — Livonijos kryžiuočius. (NB. Nuo 1237 m. ir Livonijoje buvo kryžiuočiai. Be reikalo dažnai klaidingai kalbama čia apie kalavijuočius, kurie po 1236 m. Šiaulių kautynių likvidavosi ir įsiliejo į kryžiuočių ordiną, perduodami jiems ir savo vietą Livonijoje).

Šitie 1249, 1250 ir sekančių metų įvykiai Lietuvos istorijoje iškelia eilę dar galutinai neišspręstų problemų. Pirmiausia ryšy su jais iškyla Mindaugo veiklos bei jo vaidmens apibūdinimo klausimas. Senesniojoje istorinėje literatūroje jis vadinamas valstybės kūrėju. Dabar jau visuotinai pripažįstama, kad jis buvo tik centralizatorius, o valstybės pradžios reikia ieškoti daug ankstyvesniais laikais. Ji nyksta priešistorinėse miglose. 1219 m. sutartis su Volyne, kurioje išvardinama net 21 įvairaus rango Lietuvos kunigaikštis, anksčiau buvo laikoma įrodymu, kad valstybė tada dar neegzistavo. Dabar visų yra priimta H. Paszkiewicziaus tezė, kad toji sutartis yra kaip tik valstybės buvimo įrodymas. Vadinasi, Mindaugas iš tikrųjų ne sukūrė valstybę, bet ją tik centralizavo. Etnografinės Lietuvos plote jis atliko tą patį darbą, kokį po pusantro amžiaus Vytautas atliko išsiplėtusioje Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje. Kaip Vytautas naikino sritines kunigaikštijas savo didžiulėje imperijoje, taip Mindaugas jas naikino savo meto Lietuvos valstybėje, dar vos tepradedančioje plėstis už etnografinių lietuvių tautos sienų. Tai didelė mūsų istorijos mokslo problema. 1249-1250 m. įvykiai ją paliečia, bet ne jie ją iškelia. Pilnai ją apibūdinti geriau tiktų kita proga.

Su kalbamais įvykiais susiję Mindaugo krikšto ir karūnacijos klausimai taip pat atskirai aptartini. Šių įvykių 700 metų sukaktis minėsime 1251 ir 1253 m. Tiesiogiai su kalbamąja koalicija ir jos žygiais yra susijęs Mindaugo sostinės klausimas.

Daugiau kaip 30 metų Mindaugas buvo visos Lietuvos valdovas, bet jo centrinės pilies, jo sostinės, mes nežinome nė vardo. Ryšy su kalbamosios koalicijos veiksmais iškyla vardas Vorutos pilies, kurioje Mindaugas buvo užsidaręs ir gynėsi nuo puolančių priešų. Nėra visai tikra, kad tai buvo jo sostinė, bet vis dėlto galima spėti, kad taip. Jis, be abejo, užsidarė savo stipriausioje pilyje, o tokia vargu ar galėjo būti ne sostinės pilis.

Tik visa bėda, kad mes nežinome, kur ta pilis buvo. Šaltiniuose ją randame paminėtą tą vieną vienintelį kartą ir dar taip neaiškiai, kad mūsų didysis kalbininkas prof. K. Būga net yra padaręs prielaidą, jog tai nėra tikrinis, bet bendrinis vardas, to meto slavų rašto kalboje reiškęs sutvirtintą vietą, tvirtovę. Pagrindinis šaltinis apie šiuos visus įvykius yra vadinamoji Volynės kronika, kuri viena ir temini Vorutą. Tuos pačius įvykius minintčioje Livonijos Eiliuotojoje Kronikoje kalbama tik apie pilį, nenurodant nei jos vardo, nei srities, kur ji buvo. Dėl to tai spėjimų yra daug ir nė vieno iš jų tuo tarpu negalima įrodyti.

Mindaugo sostinės klausimą specialiai nagrinėjęs Kętrzynskis Vorutą lokalizuoja Uturiuose, netoli Betygalos. Kitas tyrinėtojas,Krzywickis, spėja, kad tai esanti Vereduvaitė Girkalnio valsčiuje. Bet ir vienas ir antras spėjimas atpuola, nes viskas vyko aiškiai ne Žemaičiuose. Ir Volynės kronika įsakmiai sako, kad Tautvilas nuo Vorutos grįžęs į Žemaičius. Kętrzynskis ir Krzywickis dar rėmė teoriją, mindauginės valstybės branduoliu laikusią Žemaičius. Dabar ši teorija yra visiškai atmesta. Naujieji istorikai tad ir Mindaugo sostinės ieško pietų-vakarų Aukštaičiuose, srityje, kuri viena mūsų istorijos prieaušry buvo vadinama "Lietuva", t. y. maždaug trikampyje tarp Nemuno ir Neries.

Daugumas tyrinėtojų vis dėlto kimba prie vietovardžių, savo garsais primenančių Vorutos vardą. Taip apie Mindaugą ir jo laikų Lietuvą pirmosios monografijos autorius Latkowskis Vorutą sutapatybina su Varnėnais (į rytus nuo Vilniaus), Lowmianskis ją riša su Varėnės upele, su pačia Varėna arba su Arčiūnų arba Pavartės kaimais į vakarus nuo Daugų, pasak jo, primenančiais Vorutos vardą. Zajączkowskis ir Paszkiewiczius Mindaugo sostinę atsieja nuo Vorutos vardo, prima Būgos prielaidą, tad tai bendrinis vardas, reiškiąs tvirtovę, ir nukelia ją į Kernavę, kuri yra laikoma beveik neabejotina Traidenio sostine. Antrosios monografijos apie Mindaugą autorius Totoraitis jo sostine laiko Liškiavą.

Tai ir bus visi bandymai atspėti bei lokalizuoti Mindaugo sostinę Vorutą.

Kuris iš jų patikimesnis?

Pirmiausia, kaip jau minėta, yra visai nesvarstytinos Žemaičių vietovės. Yra neabejotinų įrodymų, kad Mindaugo tėvoniškoji sritis buvo Aukštaičiuose, nors jo giminės ir buvo Žemaičių kunigaikščiais. Yra žinoma, kad ano meto Aukštaičiuose buvo kelios stambesnės kunigaikštijos, arba sritys: Upytės, Deltuvos, Nalšėnų ir "Lietuvos". Nors sienos visų yra neaiškios, tačiau pirmosios dvi yra lengviau atsekamos iš iki šiol išlikusių tų kunigaikštijų centrų — pirmosios prie Panevėžio, antrosios prie Ukmergės. Nalšėnų srities centras neaiškus, bet jis greičiausia buvo Utenos apylinkėse, o visa sritis apėmė Aukštaičių šiaurės-rytų dalį.

"Lietuvos" sritis, kurios vardas vėliau teko visam kraštui, kaip sakyta, buvo tarp Neries ir Nemuno, t. y. Aukštaičių pietų vakarų dalyje. Tai buvo Mindaugo tėvoniškos žemės. Šioje srityje turėjo būti ir Voruta. Kad ji buvo šioje srityje, galima spręsti ir iš livoniškųjų šaltinių, kur sakoma, kad kryžiuočių kariuomenė, Mindaugą apsupusi jo pilyje, žygiavusi ten per Nalšėnų kraštą. Betgi smulkesnių išvadų iš tos pastabos mes daryti vis dėlto negalime, nes nežinome nei kryžiuočių išeities taško, nei tikslių Nalšėnų kunigaikštijos sienų, nei per kurį jos kraštą buvo žygiuojama. Šita kronikos pastaba, vadinasi, neužkerta kelio nė vienai "Lietuvos" vietovei sulaukti Mindaugo sostinės vardo.

Iš aukščiau suminėtų įvairių autorių spėliojimų greičiausiai tenka atmesti Varnėnus, kurie buvo, tur būt, jau Nalšėnų srityje, ne mindauginėje "Lietuvoje" arba tikrai jos pakraštyje. Liškiava sunkiai įtikėtina dėl to, kad taip pat "Lietuvos" pakraštyje ir net kairėje Nemuno pusėje. Patikimiausi atrodo spėjimai, Vorutą rišą su centrinėmis "Lietuvos" vietovėmis, kaip Varėna arba Kernavė. Zajączkowskio primenamas faktas, kad arti Naugarduko esanti Horodišče vietovė seniau buvusi vadinama ir Vruta negali mus versti ten ieškoti Vorutos, bet greičiau patvirtina Būgos prielaidą, kad Voruta reiškia tvirtovę, sutvirtintą vietą. Juk ir Horodišče reiškia tik pilį arba tvirtovę. Taigi Vorutos lokalizuo-

ti gal nepasiseks niekad. Nebent atsirastų dar kokių naujų, ligšiol nežinomų šaltinių.

Bet yra aišku, kad Mindaugo pilis, kurioje jis gynėsi nuo priešų, buvo minėtoje "Lietuvoje". Jos ten tik ir tegalima ieškoti. Paskutiniais metais Lietuvoje labai plačiai buvo garsinama kaip Mindaugo sostinė Kernavė. Iš tikrųjų įrodymų tam nėra, bet nėra taip pat jokių įrodymų, kad ji būtų negalėjusi būti jau Mindaugo sostine. O kad ji buvo Traidenio sostinė, yra beveik tikras dalykas. Yra taip pat tikras dalykas, kad Mindaugo sostinė, jo stiprioji pilis, buvo toje pačioje srityje, kur ir Kernavė, gal netoli jos, o gal tai ir buvo ta pati Kernavė. Žinoma, nėra negalimas dalykas, kad tai galėjo būti net ir pats Vilnius.

Tokios yra išvados, nors trumpai panagrinėjus Vorutos klausimą. Reikia betgi dar prisiminti, kad Mindaugo sostinės ieškant galima laikytis ir kitokių gairių. Tik sekant jomis, žinoma, negalima prasilenkti su jau suminėtais neabejotinais istoriniais duomenimis apie Mindaugo sritį.

Pirmiausia Mindaugo sostinę galima būtų nustatyti, išaiškinus jo karūnacijos vietą. Deja, šiuo atžvilgiu duomenų yra dar mažiau negu apie pilį, kurioje jis gynėsi. Tikriau tariant, nėra jokių duomenų. Kur Mindaugas buvo karūnuotas, nesako ir netiesioginių nurodymų neduoda joks to paties meto šaltinis. Tik po 300 metų rašęs savo kroniką Stryjkowskis, o jį sekdamas ir Gustyno metraštininkas, sako, kad tai įvykę Naugarduke. Ši prielaida buvo labai populiari senesniųjų nekritiškų autorių tarpe, pasigirsta ji dar ir dabar, bet ji yra visiškai neįtikima. Mindaugo sostine Naugardukas negalėjo būti ir nebuvo niekad. Mindaugo valdymo pradžioje Naugardukas buvo valdomas Volynės kunigaikščių. Vėliau jį valdė Mindaugo sūnus Vaišvilkas, kuris 1254 m. (metai po karūnacijos) jį perleido Volynės kun. Danieliaus sūnui Romanui, kitas Juodosios Rusijos sritis atiduodamas jo broliui, savo sesers vyrui, Švarnui. Argi taip elgiamasi su sostine? Galima būtų prileisti, kad Mindaugas galėjo karūnuotis ir Naugarduke, kur galėjo būti nuvykęs kovų su Volyne metu, kur jam galėjo būti mažiau pavojaus krikščionišku karūnacijos aktu suerzinti pagonišką Lietuvos visuomenę, tačiau kad karūnacija iš tikrųjų ten įvyko, nėra jokių įrodymų, o kad Naugardukas — Mindaugo nukariautos srities centras — nebuvo jo sostinė, yra visiškai aišku. Mindaugo sostinės klausimą sprendžiant, pagaliau dar galima pasinaudoti jo dokumentų datavimu. Tačiau, deja, ir tai nedaug padeda, nes ir jo dokumentų datavimo vietų atsekti negalima. Iš 10 žinomų Mindaugo dokumentų, kurių didelė dalis, be to, yra sufabrikuota, pilnai datuotų, t. y. su vieta, tėra vos 2 — vienas 1253, antras 1260 m. Viename rašoma: "Datum in Lettowia in curia nostra...", o kitame: "Datum Lettowie in curia nostra"... Kadangi dokumentuose Mindaugas tituluojasi "rex Lettowiae", tai galima prileisti, kad ir datuojant turima galvoje kraštas (sritis), o sostinė yra bevardė pilis "curia nostra". Bet yra tyrinėtojų, kurie čia nori įžiūrėti vietovę ir bando jos ieškoti. Šia kryptimi prieš karą buvo pasukę eilė tyrinėtojų ir mėgėjų, nukrypdami į Latuvos upelės, Šventosios intako (Indrioniškio valsč.), sritį. Tiesa, kad Latuvos upelė poroje senų dokumentų (1261 ir 1392 m.) yra vadinama Lettowia ir Lettow. Negalima taip pat atmesti prielaidos, kad galėjo būti vietovė "Lietuva" ir kad nuo jos galėjo gauti vardą visa sritis ir kraštas, bet taip pat nepamirština, kad Latuvos upelė nebuvo toje srityje, kurią XIII a. pirmosios pusės šaltiniai vadina "Lietuva". Lietuvos sritis buvo Deltuvos arba gal Nalšėnų srities pasienyje. Tai nebuvo Mindaugo tėvoniškos žemės.

Suglaudžiant viską, tenka pasakyti, kad, žinoma, Mindaugas dokumentus galėjo surašyti ir ne sostinėje, gintis nuo priešų arba karūnuotis galėjo taip pat ir ne sostinėje, tačiau bent vieną tokią vietą atsekę vis dėlto prie klausimo sprendimo prieitume arčiau. Deja, kaip matėme, ir to pasiekti negalime. Mindaugo sostinės klausimas taip ir lieka atviras.

1399 m. Vorsklos mūšis įvyko rugpiūčio 12 d., tad tą pereitų metų dieną nuo to vytautiniams užsimojimams skaudaus sukrėtimo sukako 550 metų. Kaip žinoma, prieš totorius Vytautas vedė ne vien lietuvių pulkus. Valdovas Lietuvos, prieš kurią dar taip neseniai buvo skelbiami krikščioniškojo pasaulio kryžiaus žygiai, vadovavo panašiam kryžiaus žygiui prieš to meto rytų Europos musulmoniškąją pabaisą. Tegul be tunto kryžiuočių ir pavienių Lenkijos magnatų būrių didesnio skaičiaus talkininkų iš kitų kraštų nebuvo, tačiau, be abejo, tai buvo pirmas Lietuvos ir jos valdovo išėjimas į krikščioniškojo pasaulio sceną ir net ne ciliniame, bet vadovaujamame vaidmeny. Katastrofiška žygio pabaiga, kaip žinoma, Vytauto vaidmens totorių kraštuose nesumažino — jį numė to meto valstybės svoris ir udrus išnaudojimas totorių chanų rpusavio vaidų.

Pastebėtina, kad Lenkijos oficia- į dalyvavimą šiame žygyje sutrukdė karalienė **Jadvyga** ir jos aplinka. Grįžęs iš žygio, Vytautas Jadvygos jau neberado gyvųjų tarpe. Tad ir nuo jos mirties dabar sukako 550 m. Jei ne karo audros, šio jubiliejaus proga gal būtų buvęs išspręstas jos beatifikacijos ar kanonizacijos klausimas. Byla buvo pradėta ir buvo surinkta daug tam reikalingos medžiagos, bet karo metu ji visa žuvo. Dabar ji vėl nuo pradžios pradedama. Kai ji kada bus iškelta į viešumą, šiuo reikalu teks suformuoti savo nuomonę ir lietuviams. Mums, lietuviams, mat, Jogailos žmona yra ne vien asmenybė, bet ir stambus veiksnys dideliame istoriniame posūkyje. Karalienės moralinės vertybės vargu ar galėtų būti kvestijonuojamos, bet jos vardo lietuviui sunku nesieti su skaudžiais to meto politinių kombinacijų vaisiais.

1499 m. sutartis su Lenkija — 450 m. Be abejo, tai buvo vaisius Maskvos caro Ivano III agresyvios politikos, dar tais pačiais metais privedusios prie karo, su pertraukomis užtrukusio 83 m. (Oficiali jo pradžia — 1500 m.). Bet šis aktas lenkų be pagrindo vadinamas "unija" ar "1413 m. unijos" atnaujinimu. Lietuvai norint paramos iš Lenkijos, su kuria ją jau vien valdovų giminystė (broliai) berišo, lenkai reikalavo sutvarkyti abiejų valstybių santykius senųjų aktų pagrindu. Po derybų lenkų seime Piotrokavoje ir Lietuvos ponų suvažiavime Brastoje, 1499 m. liepos 24 d. Lietuvos ponų suvažiavimas Vilniuje surašė aktą, kuriame tvirtina, kad visos senosios sutartys su Lenkija tebegaliojančios, bet, lenkams prašant, jie tvirtiną savo tėvų aktą, surašytą Horodle, jį pakartodami ištisai. Kad nekiltų kokių nesusipratimų dėl valdovų rinkimus liečiančių to akto nuostatų interpretacijos, kad nebūtų jokių nesusipratimų dėl abiejų valstybių lygybės, jie paaiškiną, kad renkant bet kurio krašto valdovą turį būti atsiklausta kito krašto nuomonės. To kito krašto atstovai galį dalyvauti tame akte, jei tik jie panorės. Taigi čia tik išryškintas 1413 m. akto nuostatas, kurio iki tol nebuvo laikomasi. Ir vėlesnėje praktikoje tik vieną kartą tebuvo jais pasiremta, būtent tada, kai, mirus Jonui Albrechtui, 1501 m. lietuvių delegacija nuvyko lenkams piršti savo didž. kunigaikščio Aleksandro. Minėtasis užakcentavimas abiejų kraštų lygybės yra kontradikacijoje su kartojamojo 1413 m. akto formulėmis.

1849 m. inventoriai. Šimtametis jubiliejus 1849 m. inventorių primena pirmą realų rusų valdžios bandymą sunormuoti, išaiškinti, o tuo pačiu ir

RELIGINIS GYVENIMAS

AR DIEVAS DAR GYVAS RUSIJOJE?

Nietzschės Zaratustra, leisdamasis nuo kalno, sutiko senelį, kuris pasisakė gyvenąs miške ir savo giesmėmis garbinąs Dievą. Tada Zaratustra nusistebėjo pats sau: "Šis miško senelis dar negirdėjo, kad Dievas yra miręs".

Taip šiandien manoma ir apie Rusiją. Bet ar iš tikro Dievas Rusijoje jau yra miręs? — "Be abejo, sako Hermanowskis, oficialius Jo mirties metrikus galima pirkti už dvi kapeikas visų miestų knygynuose. Kryžiaus ženklas yra ištremtas. Viršum daugybės bažnyčių žėri užrašas 'Kinas'. E. Hello yra sykį pasakęs, kad kur kryžius viršum kraštovaizdžio ir kur varpinės bokštas nemoja kalnų keleiviui, ten gyvena žmonės, kurie vienas kitą ryja. Rusijos miestuose, pasakoja toliau Hermanowskis, aš patyriau šių žodžių teisingumą. Ant fabriko sienos tarp Garlovkos ir Stalino (miesto vardas) skaičiau daugybę kartų šias eilutes: 'Kurkite ugnį, kuri pasaulius nusiaubtų, bažnyčias ir pančius amžinai sunaikintų!'

Bet aš nenoriu čia piešti Rusijos miestų vaizdo. Kas nori atsakyti į klausimą, ar Dievas Rusijoje dar yra gyvas, turi eiti į kaimą. Mažame, toli nuo kelio tarp Charkovo ir Pavlovgrado gulinčiame kaime, mačiau 1941 m. 1 lapkričio, kad jame nėra nė vieno namo be ikonos. Lemputės prieš jas buvo, tiesa, užgesusios. Šviesos nedegė, aliejus seniai buvo išsibaigęs. Tačiau jos degė ruso kaimiečio širdyje. Čia gyveno Dievas. Tris savaites vėliau Petropavlovkoje mačiau laidotuvių procesiją. Popo nebuvo — jis gulėjo kažkur palaidotas, kaip man sakė. Tačiau priešais karstą jauni vyrukai nešė milžinišką, grubiai nutašytą kryžių. Čia buvo Dievas, keletai valandų prisikėlęs". — Toliau Hermanowskis pasakoja, kaip jis vieno valdininko bute radęs ikoną. Šis valdininkas nuvedęs jį į viršaičio butą, "švarų, moderniškai įrengtą, kurio kiekviena kertė buvo pašvęsta Kristui arba Dievo Motinai; paauksintos ir pasidabruotos ikonos švietė nuo sienų". Pagarbiai ėmė šis paprastas žmogelis jas į rankas ir rodė apsilankiusiajam svečiui. "Ikonos nebuvo jam tik praėjusiųjų laikų ženklas, kuris kybojo primindamas tradicjas ir tėvų papročius. Jos buvo gyvos". — To paties kaimo molinėje lūšnoje, kurioje gyveno senutė su savo dukterimi ir penkiais anūkais, "šioje lūšnoje buvo ypač graži ikona. Paprašiau senutę leisti man ją apžiūrėti. Tada ji prisispyrusi man ją padovanojo. Turėjau jai ką nors taip pat už tai duoti. Bet mano pasiūla jai buvo labai nemaloni. Pinigas už šventųjų paveikslus rusams yra Judo grašis. Tačiau vargas ją vertė mano dovaną priimti. Ir mažuose miesteliukuose Dievas dar anaiptol nėra miręs".

Kokia yra rusiškojo žmogaus pasaulėžiūra, gali paliudyti pokalbis, kurį Hermanowskis turėjo su vienu rusu kaimiečiu 1941 m. rugpiūčio 22 d. Pervomaiskio kolchoze. Pokalbis buvo jo draugo stenografuotas. "Rojus! Ukraina verta šio vardo. Ji yra labai derlingas kraštas. Bet pasakykite, kaip tai atsitinka, kad žmonės šiame rojuje badu miršta? — Kolchozai! — Taip, bet juk jūs sėjate ir piaunate! — Sėti sėjame. Bet piauti? Kolchozas piauna. — Vadinasi, jūs duodate duokles. — Viską. — Ir tai, kas jums reikalinga pragyvenimui? — Taip, ir tai! — Tai kuo jūs mintate? — Kukurūzais. — Vadinasi, kukurūzus jums palieka. — Ne, tik dalį, ir kasmet vis mažiau. — Žinoma, kad darbingumą pakeltų! — Mes turime kiekvienais metais vis daugiau atiduoti, nežiūrint, ar piūtis buvo gera ar bloga. To niekas neklausia. — Bet juk jums reikia drabužių ir įrankių? Ar juos duoda kolchozas? — Juos reikia pirkti. — Už ką? — Už tai, kas lieka. — O ką jūs valgote? — Arba valgis arba drabužis. Rusiška žiema yra žiauri. — Taigi dėl kolchozo jūs kenčiate. — Mes turime kęsti. To nori Dievas". Nėra jokio kito žmogaus, sako Hermanowskis, kuris turėtų tiek kantrybės ir atsidavimo, kaip rusų kaimietis. Jam tauta vis dar tebėra bendruomenė tų, kurie yra išrinkti kentėti. Gal būt, šie žmonės kada nors gausiai pasinaudos anuo Kristaus Kalno Pamokslo pažadu (palaiminti, kurie kenčia persekiojimus dėl Jo vardo), tuo tarpu kitų vad. 'krikščioniškų' kraštų gyventojai išeis tuščiomis rankomis. Ši tauta niekados nesukils prieš tiraniją, nes ji yra laiminga, galėdama kentėti. Vienas kalvis Apšerovskojoj atsakė, kai jį paklausiau apie bolševizmą, rodydamas ranka į dangų: "Klauskite Tą, kuris jį mums atsiuntė. Jis geriau žino, kodėl".

"Ar Rusijoje Dievas yra gyvas? Minėti faktai atsako į šitą klausimą. Ar rusų tauta iš tikro yra bedieviška? Rusų tauta nėra tas pat, kas ir jos valdovai. Kaip vokiečių tautos negalima sutapdyti su pastarųjų metų režimu, taip ir rusiškojo žmogaus negalima pavadinti bedieviu, jeigu jo vadai yra bedieviai. Rusų vadai atvirai eina prieš Dievą. Bet rusų tauta juos pergyvena, kaip Dievo atsiųstą rykštę. Dievas suteikė malonės jų valdžioje kentėti". Hermanowskis palieka atvirą klausimą, kokį vaidmenį čia vaidina rusiškojo charakterio pasyvumas ir kokį krikščioniškoji artimo ir priešo meilė. "Kiekvienu tačiau atveju, sako

---

palengvinti baudžiauninkų padėtį buv. Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos žemėse. Senųjų dvarų inventorius reiškė sąrašą ne tik viso turto, bet, svarbiausia, sąrašą visų dvaro pajamų — piniginių, natūralinių ir darbo jėgos. Kiekviename inventoriuje būdavo surašomi visi prie dvaro pririšti baudžiauninkai, pažymint, kokiu plotu žemės jie naudojasi ir kokių prievolių turi dvarui. Tokius inventorius turėjo visi valstybiniai ir bažnytiniai dvarai, nes kiekvienas naujas jų valdytojas turėjo žinoti, ką jis perima, bet jų neturėjo daugumas privačių dvarų, ypač administruojamų pačių savininkų. Įpėdinystės tvarka dvaro perėmimas, mat, nereikalavo jokio padėties naujo išaiškinimo. Tuo būdu privačiuosiuose dvaruose, ypač mažesniuosiuose, kuriuos administravo patys savininkai, valstiečių prievolės buvo niekur nefiksuotos ir priklausė dažnai vien nuo pono užgaidų. 1849 m. caro įsakymas surašyti visų dvarų inventorius valstiečių padėties nelietė. Jokių normų nebuvo nustatyta. Reikėjo tik fiksuoti popiery gyvenime esanti padėtis — vienam dvare viena, kitam kita. Nuo per didelio valstiečių pareigų išpūtimo bajorus galėjo varžyti tik gėda, bet ne tuos inventorius tvirtinti turėjusios komisijos, sudarytos iš pačių bajorų. Daugelis bajorų betgi tokių inventorių visai nesurašė, dar daugiau nepateikė jų komisijoms, ir visas užsimojimas buvo užmestas, buvo pradėta svarstyti naujos priemonės ir pagaliau prieita prie 1861 m. baudžiavos panaikinimo manifesto.

A. Šapoka

VISUOMENINIS GYVENIMAS

VISUOTINIS AMERIKOS LIETUVIŲ KONGRESAS

Laiminga Lietuva, turėdama lietuvybės rezervų tolimose žemėse, o ypač Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Kada Tėvynei tenka grumtis už prigimtąją šventąją teisę gyventi, jos kovos aidai spontaniškai persimeta į antrosios Lietuvos spinduliuojančius židinius.

Didelį indėlį Amerikos lietuviai įnešė į Lietuvos nepriklausomybės atstatymą anais 1918 — 10 m., kai teko laisvės kovą atpirkti savanorių krauju ir vėliau valstybės rūmą statyti entuziazmo pagautos tautos prakaitu.

Dabar, kada Lietuva gyvena tragiškiausią savo istorijoj tarpsnį, kai šimtai tūkstančių Tėvynėje ir Rytų vergų stovyklose aukoja kraują, sakydami partizanų lūpomis — "mes didžiuojamės, kad laisvę labiau mylime, kaip savo gyvybę", kada Lietuvos balsas aklinai atkirstas nuo laisvojo pasaulio tautų bendruomenės, — Amerikos lietuviai vėl stojo į kovą už Tėvynės laisvę. Ši jų kova nepaliaujamai eina nuo pat Lietuvos okupacijos pirmųjų dienų. Jai sėkmingai jau dešimti metai vadovauja Amerikos Lietuvių Taryba (ALT), apjungianti savyje visas patriotines ir didžiąsias išeivių organizacijas.

Pernai lapkričio 4 — 6 d. Visuotinis Amerikos Lietuvių Kongresas New Yorke, sušauktas Amerikos Lietuvių Tarybos, yra pati akivaizdžiausia lietuvių pasiryžimo demonstrancija už Tėvynės laisvę. Jam ruoštasi ir jėgos mobilizuota visu atsidėjimu. Kongreso tikslai aiškiausiai buvo nurodyti ALT atsišaukimuose, paskleistuose visose išeivių bendruomenėse:

1. Pareikšti nepalaužiamą organizuotosios Amerikos išeivijos nusistatymą išlaisvinti savo senąją Tėvynę iš priešo okupacijos ir tuo būdu apsaugoti lietuvių tautą nuo pražūties.

2. Pareikalauti JAV ir kitų demokratinių kraštų vyriausybes bei Jungtinių Tautų organizaciją pasmerkti nekaltų žmonių žudymą, genocido vardu vadinamą, ir padaryti visa, kad tolimesnis žmonių naikinimas tuojau būtų sustabdytas.

3. Pareikalauti, kad Amerikos valdžia verstų Sovietų Sąjungą nedelsiant atitraukti savo kariuomenę ir policiją iš jos neteisėtai okupuotų Pabaltijo žemių.

4. Apeliuoti į pasaulio sąžinę ir kviesti visų demokratinių kraštų visuomenę prisidėti savo pastangomis prie šių reikalavimų įvykdymo.

Invokacija. Pasiryžimo rimtumas ir kovos visuotinumas bei šventumas pabrėžiamas pačiu atsikreipimu į Dievo Apvaizdą, kai visų dalyvių širdis jaudinančiu invokacinės maldos žodžiu kun. K. Vasys atidaro Kongresą: "Aukščiausias Pasaulio Valdove, kaip kasdienės mūsų duonos, maldaujame Tave, išlaisvink Lietuvą, sutraukyk varžančias grandines, nušluostyk mūsų tautiečių ašaras, leisk ant jų laisvės saulei nušvisti ir vėl šioje žemėje laisvai atsikvėpti... Duok mums, į šį Kongresą susirinkusiems, išminties dvasią, bendro sutarimo dvasią, tvirto pasiryžimo dvasią, nenuilstamai kovoti už laisvą ir nepriklausomą Lietuvą"...

Kongresas — visų Lietuvių kovos veiksnių demonstracija. Kongresas, būdamas pirmoj eilėj didžiausia ir vieningiausia pačių lietuvių demonstracija kovoj už tėvų žemės laisvę, apjungė visus tos kovos veiksnius. Suvažiavo centrinių lietuvių organizacijų ir plačių vietinių bendruomenių rinktiniai atstovai, sudarydami impozantišką per 800 delegatų skaičių. Jų eiles papildė gausūs svečių būriai, visą laiką įdėmiai sekę kongreso eigą.

Prasmingai į senųjų išeivių eiles jungėsi gyvi dabartinės didžiausios Tėvynės pergyvenamos nelaimės liudininkai — **politiniai tremtiniai**, atžymėti naikinančiųjų koncentracijos stovyklų ir partizaninių kovų įspaustais ženklais. Jie, anot prof. K. Pakšto, baisios, klaikios ir galingos vergijos ūmai išmesti iš Tėvynės, nešiojasi savyje dėl jos giliausią sielos skausmą. Jų "misija laisvajame pasaulyje... yra tapti galingais ir jautriais švyturiais didžiose sutemose. Ašaromis nusakyti jų pergyvenimai turi pagelbėti ir pagreitinti laisvojo žmogaus prisikėlimą pasaulyje ir turi pavirsti galingu ginklu Amerikos laisvei įprasminti ir ginti".

Dalyvavo kongrese ir **Kanados** lietuvių centrinių organizacijų atstovai (Kanados Lietuvių Sąjungos ir Kanados Lietuvių C. Tarybos) pareikšdami: "Ir mes padėsime, kad Lietuva greičiau laisvę atgautų".

Savo mintimis bei sveikinimais įsijungė į savų tautiečių solidarumo demonstraciją ir likusio pasaulio lietuviai: Vakarų Europos bei D. Britanijos, Pietų Amerikos ir tolimosios Australijos. Kongresą sekė viso pasaulio lietuvių bendruomenės!

Į šią didžią išeivijos pasaulinę demonstraciją dėjo savo svorį ir likusieji Lietuvos Respublikos nepriklausomybės reprezentantai bei jos piliečių globėjai užsieny — diplomatiniai atstovai ir konsulai. Vieni iš jų tiesioginiu dalyvavimu bei gyvu žodžiu stiprino kongresą (min. P. Žadeikis, min. St. Lozoraitis, konsulai Budrys ir Daužvardis), antri — atsiųsdami savus sveikinimus (min. B. K. Balutis ir min. dr. K. Graužinis).

Yra didžiai simboliška, kad į gausių sveikintojų eilę įsiterpė ir Nepriklausomybės akto Vilniuje dalyvis prof. M. Biržiška. Pačiam Kongresui pirmininkavo L. Šimutis, didžiojo 1918 m. Amerikos lietuvių

---

jis, mes turime saugotis rusą vadinti bedieviu" (Plg. Georg Hermanowski S. J., Lebt Gott in Russland? in "Stimmen der Zeit", 1949 m. Oktober 69-71 p.).

KATALIKŲ PERSEKIOJIMAI ALBANIJOJE

Visos bažnyčios ir vienuolynai, visos religinės įstaigos ir mokyklos yra uždarytos ir jų turtas konfiskuotas. Pamaldos uždraustos. Religinės krikšto, jungtuvių ir mirties apeigos neleidžiamos. Shkodros pranciškonų gimnazijos mokytojai su 30 mokinių buvo išžudyti. Taip pat ir visi jėzuitai su savo auklėtiniais. Visi vyskupai nubausti mirtim, išskyrus Durazzo vyskupą, kuris nuteistas 30 metų kalėti (vyskupas turi 68 metus amžiaus!). Iš 360 Albanijos kunigų nužudyta 330. Likusieji yra pabėgę arba į užsienį arba pas partizanus į kalnus. Nuo 1945 m. birželio mėnesio, kada buvo nušautas pranciškonų provincijolas tėvas Ant. Harapi, nebuvę nė vienos dienos, kad Albanijos katalikai nebūtų teisiami ir žudomi. Tuo tarpu komunistų krašte yra tik 10%. — Ir tai vyksta šalyje, kuri jau apaštalų laikais buvo katalikiška; kuri viduramžiais turėjo klestėjusias septynias benediktinų abatijas. Tai vyksta dabartiniais žmogaus teisių laikais. (plg. Das Christentum in Albanien in: "Hochland" 1949, Oktober 87-89 p.).

seimo tame pat New Yorke sekretorius ir dabartinis ALT pirmininkas. Jų asmenyse puikiai reprezentuotas atgimstančios Lietuvos ir dabartinės jos kovos nenutrūkstamas tęstinumas.

Pačią dabartinės Lietuvos rezistenciją kongrese atstovavo Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto delegacija, vadovaujama K. Bielinio, ir nuolatinis VLIKo atstovas čionai prof. Pr. Padalskis. "Aš šventai tikiu, — pareiškė K. Bielinis, — kad mes sunertomis rankomis nunešime mūsų trispalvę į Lietuvą ir ją tenai amžinai pastatysime". Prof. Pr. Padalskis, paliesdamas Lietuvos rezistenciją, pabrėžė: "Žygis už Lietuvos laisvę yra žygis už Ameriką. Laisvė miršta, jei niekas už ją nemiršta. Bolševikai išplėšė Lietuvos nepriklausomybę, bet laisvė nemirė, nes jiems nepavyko išplėšti laisvės iš lietuvio krūtinės. Lietuvos partizanai yra didvyriai, prieš kuriuos mes lenkiame galvas, o rytoj pasaulis prieš juos lenksis. Amerikos lietuviai yra Lietuvos partizanų talkininkai, kurie laužo ir pralauš geležinę uždangą iš šios pusės. Lietuvos laisvės rytas pamažu teka... Aš tikiu, kad kitas kongresas bus rinkti delegatams siųsti į Lietuvą."

Pagaliau, prie visų šių lietuvių kovos apraiškų darnios harmonijos Tėvynės laisvinimo bare nuoširdžiai jungėsi savais sveikinimais broliškų nelaimės tautų — latvių ir estų — diplomatai atstovai ir ukrainiečių bei slovakų delegatai.

Aukščiausių JAV valdžios asmenų sveikinimai ir pasirodymai. — Dar niekados šio krašto lietuvių suvažiavimai nėra sulaukę tokio oficialių Amerikos asmenų susidomėjimo jų siekimais, kaip šiame kongrese. Pirmiausia kongresą savu šiltu raštu pasveikino pats JAV prezidentas **Truman**: "Tenka jus pasveikinti su įnašu, kurį jūs davėte mūsų demokratijai, ir jūsų troškimu, kad jūsų tautiečiai užjūry galėtų dalintis laisvos tautos gėrybėmis bei privilegijomis ir prievolėmis, kurias mes Jungtinėse Valstybėse taip didžiai branginame. Nepaisant, kad šiame pasaulyje esama tokių, kurie jėgą ir galybę stato aukščiau laisvės ir teisingumo, aš pasitikiu pasaulio žmonėmis, — tikiu, kad vyrai ir moterys tokie, kaip jūs ir aš, gali laimėti teisingą taiką visam pasauliui, paremtą laisvės ir teisingumo dėsniais, ir kad su Dievo pagalba mes laimėsime šį tikslą". Prie prezidento linkėjimų jungėsi atskirais raštais keli jo kabineto nariai, o Teisingumo sekretorius **Mc Grath** pagerbė kongresą asmenišku atsilankymu.

Didžiausių ovacijų susilaukė New Yorko valstybės gub. **Thomas E. Dewey**, kai jis įžengė į posėdžių salę ir prabilo tiesiog į lietuvių širdis: "Totalizmas reiškia mirtį, ir kol yra vienas toks kraštas, kuris totalizmo valdomas, negali būti tikros taikos šiame pasaulyje. Lietuvos žmonės yra kentėję daugiau negu kiti žmonės pasaulyje nuo pat pirmos kovos šūvio. Tūkstančiai lietuvių dabar kenčia sovietų dykumose. Ir būtų baisu manyti, kad dabar pasaulis užmirš Lietuvą ir paliks tokiame stovyje. Mes turime reikalauti, kad geležinė uždanga būtų atitraukta ir žmonės išlaisvinti..., turime susijungti mintimis ir darbais, kad nugalėtume tą mūsų didelį priešą... Laisvė kalba visomis kalbomis ir net rusiškai... Žmonės iš D.P. stovyklų turi eiti mums į pagalbą ir vadovauti kovoje prieš komunizmą". — Dviem atvejais per savo pavaduotojus kongresą pagerbė bei jį pasveikino New Yorko miesto majoras **W. O'Dwyer.** Nepaprastai prieteliškais žodžiais sveikino Maryland senatorius, senas lietuvių bičiulis **Herbert O'Connor**: "Amerika nebus išpildžiusi savo paskirties, kol nesutvarkys, kad Lietuva būtų priimta į laisvų kraštų tarpą". Kongreso bankiete nuoširdžią ir ilgą kalbą pasakė atstovų rūmų narys **Daniel J. Flood.** Raštu sveikino visa eilė kongresmanų, Lietuvos bylos talkininkų.

Kongresą aprašė ir jo garbingųjų sveikintojų kalbas citavo pati didžioji New Yorko spauda ("New York Times", "N. Y. Herald Tribune" etc.), o gub. T. E. Dewey žodį transliavo net dvi didelės radijo stotys.

Tuo būdu kongresas atliko didį istorišką žygį, sutelkdamas tiek daug Lietuvos bičiulių ir išgarsindamas taip plačiai jos laisvės bylą.

Lietuvių tautos potencialo išlaikymas. Kongresas, vykdamas po Lietuvos laisvės atstatymo šūkiu, neužmiršo skirti savo dėmesio, kaip galima būtų apsaugoti sumažintą ir išsklaidytą pasaulyje tautą nuo išnykimo. Tam buvo skirta konstruktyvi prof. K. Pakšto paskaita, iškėlusi visą eilę kategoriškų imperatyvų bei postulatų lietuvybei išeivijoj gelbėti. "Mes turime sukurti racionalų tinklą reikalingiausių organizacijų lietuvių kalbai ir kultūrai išlaikyti pasaulyje ir visą žemės rutulį apsupti lietuviškai plakančių širdžių grandine"...

Po paskaitos perskaitoma ir priimama protesto rezoliucija prieš **lietuvių tautos naikinimą Tėvynėje.** Rezoliucija tuojau pasiunčiama posėdžiujančioms tame pat New Yorke Jungtinėms Tautoms.

Kongrese neužmiršta nė likusių Europoj tremtinių įkurdinimo bei šalpos reikalų.

ALT veiklos apyskaita ir vadovybės perrinkimas. Tarybos sekretorius P. Grigaitis padarė išsamų pranešimą apie ALT veiklą Lietuvos laisvinimo bare iki šio kongreso sušaukimo. Ir jo žodžiu tryško Vykdomojo Komiteto narių atsidavimas Tėvynės bylai. Jį geriausiai galime apibūdinti adv. A. Olio, kalbėjusio po to, žodžiais: "Turime nesibaigiančią kantrybę ir nepalaužiamą valią!" Iždininkas M. Vaidyla davė finansinę apyskaitą nuo pat ALT iždo pradžios — 1943 m. iki pernai spalių 1 d. Pajamų turėta $217,403.00, išlaidų $191,588.00, kasoj liko $25,815.00. Daugiausia pajamų gauta 1947 m. ($92,736.00). Šis 1949 m. finansinis vajus kol kas davė $30,900.00 (Kongreso metu suaukota apie $15,000). Išleista: propagandai per ALT Informacijos Centrą $87,360.00, lietuvių akcijai užsieny finansuoti $50,050.00 ir kitiems reikalams.

Į ALT, sudarytą iš 34 narių daugiausia išrinkti tie patys asmenys, kurie savo ruožtu į ALT Vykdomąjį Komitetą vėl perrinko pirmininku L. Šimutį, vicep. A. Olį, sekr. P. Grigaitį ir ižd. M. Vaidylą.

Rezoliucijos. Kongresas, vykdydamas savo tikslus, priėmė eilę rezoliucijų, kuriomis kreipiamasi į UN, JAV prezidentą, valstybės sekretorių ir kongresmanus visais Lietuvos bei kitų tautų, kurias pavergė Sovietų Sąjunga, laisvę liečiančiais klausimais. Tarp kitko JAV vyriausybė prašoma: atšaukti **in toto** neratifikuotus politinius Teherano, Jaltos ir Potsdamo konferencijų sprendimus; pareikšti savo pasiryžimą atsteigti taiką, pagrįstą Atlanto Čarterio principais; reikalauti S. Rusiją atšaukti okupacines pajėgas ir policijas — partijos aparatą iš Pabaltijo valstybių ir Lenkijos; kreiptis į UN, kad būtų sustabdytas genocido nusikaltimas, S. Rusijos vykdomas Pabaltijo respublikose; paremti šiaurinių Rytprūsių gyventojų norą susijungti su suverenine Lietuva; ratifikuoti Genocido konvenciją; įvesti į "Voice of America" lietuviškas transliacijas, bendradarbiaujant su VLIKo atstovais; priimti praplėstą D.P. įsileidimo įstatymą. Pasisakyta už Jungtinių Tautų organizaciją ir reikalaujama, kad Sovietų pavergtų tautų tikrosios valios atstovai galėtų pateikti jai savo bylas prieš okupantę. Pareikšta padėka visoms D.P. atgabenimu bei įkurdinimu besirūpinančioms amerikiečių organizacijoms.

Kongresas, įvertinęs VLIKo veiklą Tautos rezistencijoj, užtikrino jam visišką pritarimą bei organizuotą Amerikos lietuvių visuomenės glaudų bendradarbiavimą, įgalindamas ALT visomis priemonėmis šį nutarimą vykdyti. Be to, "Amerikos Lietuvių Kongresas siunčia per Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą savo sveikinimus ir pareiškia savo

giliausią pagarbą narsiems Lietuvos laisvės kovotojams... ir jų draugams Latvijoje ir Estijoje".

Gaila, kad kongresas visai nediskutavo Pasaulio Lietuvių Bendruomenės kūrimo reikalo, o tik pripažino jį svarstytinu ir pavedė ALT klausimą studijuoti ir spręsti.

Maldos Valanda už Lietuvą. Pagaliau, kongresą apvainikavo didinga ir nepaprastai įspūdinga Maldos valanda už Lietuvą didžiulėj šv. Patriko katedroj, talpinusioj per 5,000 lietuvių ir kitų amerikiečių. Pamaldas celebravo prel. J. V. Miliauskas, o maldą už Tėvynę sukalbėjo New Yorko Aušros Vartų parapijos klebonas kun. J. Gurinskas. Labai nuoširdų pamokslą apie Lietuvos vargus pasakė vysk. J. F. Flannelly, Dievo prašydamas, kad Lietuvos Velykos kuo greičiausiai įvyktų.

Puikią kongreso užbaigą sudarė **muzikos ir literatūros vakaras,** dalyvaujant solistams Anna Kaskas, St. Baranauskui, Brooklyno Apreiškimo parapijos chorui, literatams B. Brazdžioniui, A. Gustaičiui ir St. Santvarui bei aktoriui H. Kačinskui, meistriškai padeklamavusiam tris dalykus.

Kongreso metu dalyviai aplankė ir Lietuvių Dailės parodą (Broadway at 44th St.), kuri per tremtinių dailininkų meną kalba didžiajam New Yorkui apie Lietuvą ir jos laisvės kovą.

Kongresas — didžiulė Amerikos lietuviams inspiracija tolimesnei kryžiaus karo kovai už Tėvynės laisvės atstatymą ir drauge pavykęs žygis laimėti laisvojo pasaulio opiniją Lietuvos bylai. —

J. Pažemeckas

TOTALIZMO PRIEŽASTYS

O. Spengleris savo garsiajame veikale "Untergang des Abendlandes" pastebi, kad vienas iš senstančios kultūros ženklų esą **cezarizmas** arba, naujoviškai sakant, **totalizmas.** Jeigu savo veikalą jis būtų rašęs dvidešimčia metų vėliau, būtų galėjęs savo tezei pasirinkti gražios medžiagos. Iš tikro, nuo 1917 metų ligi pastarojo karo beveik visos Europos valstybės, išskyrus Skandinaviją ir Šiaurės Jūros pakraščius, pasidarė cezaristinės arba totalistinės: Rusija (1917), Turkija (1919), Italija (1922), Lenkija (1926), Lietuva (1926), Portugalija (1926), Vokietija (1933), Graikija (1935), Ispanija (1936), Rumunija (1940). Kiekvienos iš jų totalizmas buvo įvairus. Jo skalė buvo labai plati. Vienur jis reiškėsi koncentracijos stovyklomis (Vokietija, Rusija...), kitur tik policine sustiprinta priežiūra (Portugalija). Tačiau visose jose demokratinės institucijos buvo panaikintos.

Todėl Paul Roth ir kelia klausimą, "kaip tai atsitiko, kad tieka valstybių pasirinko šitą kelią", kurį juk visi laikome "pavojų pilnu klystkeliu?" Pokarinis vargo ir sąmyšių metas diktatūrų atsiradimą pateisina, tačiau jų neišaiškina. Ir senovinėje Romoje bėdos metais ateidavo diktatorius. Bet jis pasilikdavo daugiausia pusę metų, nes ilgesnis jo buvimas slėpė pavojų nustumti tautą nuo viešųjų reikalų. Tuo tarpu naujieji diktatoriai kaip tik turėjo noro išsilaikyti amžinai, vieni svajodami apie tūkstantmetines imperijas, kiti apie pasaulinę revoliuciją. Jie ateidavo ne tautą iš vargo vaduoti, bet, pasinaudodami jos vargu, jie stengdavosi ją pasukti naujų, jų pačių sugalvotu keliu. Naujosios diktatūros tik iš viršaus yra panašios į senovines. Savo esmėje jos slepia visai kitokį pobūdį. Vargo metas jų išaiškinti negali. P. Roth nurodo trejetą pagrindinių veiksnių, kurie Europoje buvo sukėlę diktatūrų epidemiją ir kurie ją ateityje gali sukelti, jeigu naujoji demokratija nepajėgs atsistoti ant tvirtų pagrindų.

Mūsų laikų totalizmui būdingas veiksnys yra **masė.** Nuo 1800 metų Europoje vyksta vis didesnis sumasėjimas. Ligi šių dienų jis nėra sustojęs. O masė juk leidžiasi lengviausiai diktatoriškai vedama ir valdoma. Masėje sunyksta asmenybė, ir masės žmogus savaime veržiasi paklusti, nes absoliutinis nusilenkimas autoritetui yra vienintelis dalykas, kurį masės žmogus dar supranta ir pripažįsta. Jeigu tad Ortega y Gasset jau 1929 metais paskelbė pasauliui, kad "masių sukilimas" esąs būdingiausias naujosios istorijos bruožas, tai tuo pačiu jis paskelbė ir kelią į naująjį totalizmą. Prasiveržusios į istorinės scenos priekį ir pašalinusios nuo jos visus herojus, masės pareikalavo vadų, ir vadai išėjo aikštėn, nes masė galinga yra tik tada, kai turi vadą.

Antras veiksnys, kuris turi ryšio su pirmuoju, yra **moderniosios demokratijos sunykimas.** Nepraėjo nė 100 metų, kai europinės valstybės išsivadavo iš karaliukų ir kunigaikščių absoliutizmo, ir naujoji demokratija virto tiktai formaline sąvoka be turinio. Išlaikydama viršines institucijas, ji palaidojo tikrąją savo dvasią. Vad. "demokratinė visuomenė" pasidarė tikrovėje nebe **visuomenė,** vad. sąmoningų ir kultūringų asmenų bendruomenė, bet **minia,** vad. instinktais besivaduojančių, brutalių ir barbariškų individų suma. Naujoji demokratija ne tik neapsaugojo Europos nuo sumasėjimo, bet pati šitą sumasėjimą dar paskatino, padėdama savo pagrindan aną atbudusią masę. Tuo pačiu ji pakasė sau pačiai pamatus, nes **demokratijos pagrindas niekados negali būti masė, bet sąmoninga ir kultūringa visuomenė.** Kai tik visuomenės vietą užima masė, demokratija tuojau išsivysto į tironiją. Tai savo metu nurodė jau Platonas. Tai mes regėjome savo pačių akimis.

Trečiasis veiksnys buvo **naujosios kultūros linkmė,** pasukusi materialinės civilizacijos keliu. Gamtos mokslų, ūkio technikos išaugimas pasuko žmogų nuo jo paties į gamtą. Visas mūsų gyvenimas ir mąstymas pasidarė **gamtamokslinis.** Mes pamiršome dvasią ir Dievą ir virtome gamtos dalelėmis. Tuo tarpu gamta yra totalizmas, absoliutinis cezarizmas, kuriame nėra nei laisvės, nei teisės, nei apsisprendimo, nei atskiro individo vertės, o tik grynas dėsningumas, kuriame individas yra pajungiamas visumos reikalui. Jeigu tad žmogus yra gamtos dalelė ir jeigu visas gyvenimas vyksta pagal gamtos dėsnius, argi tad nuostabu, kad praktiškai jis apsireiškia totalistine forma? Naujosios diktatūros buvo tiktai moderniosios sugamtėjusios kultūros apraiška politinėje srityje.

Todėl P. Roth ir klausia, žvelgdamas į ateitį, ko reikia demokratijai, kad ji neišsigimtų į totalizmą. Atsakymas yra tik vienas: **vidaus turinio.** Platonas šį turinį rado gėrio ir teisingumo idėjose. Todėl jis reikalavo, kad valdantieji šitas idėjas suprastų, jomis gyventų ir jas vykdytų; kad jie būtų **filosofai** — ne kabinetine ar universiteto katedrų prasme, bet pirmykščia šio žodžio prasme: kad **jie būtų išminties mylėtojai,** nes tik išmintis gali jiems įkvėpti tikrojo valdovų meno. "Jei valstybėje filosofai nebus karaliais, rašė Platonas, ir jei šiandieniniai karaliai ir kunigaikščiai nebus nuoširdžiai atsidėję filosofijai, jei šie du dalykai — politinė galia ir filosofija — netaps viena, vargui galo nebus matyti". Šiais savo žodžiais jis ir nurodo aną demokratijai taip gyvastingai reikalingą turinį. Jo žodžiai tinka ir šiandien. Demokratija be turinio virsta gryna forma, kuri tuojau sudūžta. O turinį jai duoda kaip tik anos didžiosios idėjos: gėrio, teisės ir teisingumo, žmogaus laisvės ir jo vertės, apsisprendimo pagal savo sąžinę ir gyvenimo pagal šį apsisprendimą. Vakarai šias idėjas sėmė ir tebesemia ne iš Platono, bet iš krikščionybės. Krikščionybė yra anas didysis turinys, kuris gali išgelbėti demokratinę formą nuo sunykimo ir žlugimo. Demokratija yra nepaprastas naujosios istorijos laimėjimas. Bet jis išsilaikys tik tada, kai bus sulietas su amžinuoju krikščionybės turiniu, nes kiekviena kultūrinė vertybė išsigelbsti tik tada, kai ją pasiima saugoti krikščionybė. Europos istorija

tai žino labai gerai. (Plg. Paul Roth, Der totalitaere Staat als Symptom unserer Zeit, in: "Stimmen der Zeit" Oktober 1949, 17-24 p.).

J. MARITAIN — LIBERALAS!

Viena iš ryškiausiųjų šiandieninio katalikiškojo pasaulio asmenybių yra J. Maritain, filosofas tomistas ir sociologas, diplomatas ir profesorius, konvertitas krikščionis, šv. Povilo laiškų interpretatorius, Prancūzijos katalikų pažiba. Šalia savo grynai filosofinių raštų (La philosophie bergsonienne, Le Docteur Angelique, Les Degres du Savoir, Reflexions sur l'intelligence ir d. k.) jis yra išleidęs nevieną knygą ir socialiniais klausimais (Du regime temporel et de la liberte, Humanisme integral, Les droits de l'homme et la Loi naturelle, Christianisme et Democratie, Principe d'une politique humaniste, Pour la Justice ir k.).

Šiuose pastaruosiuose savo veikaluose Maritainas pasirodo kaip didelis sintetikas, kuris amžinuosius krikščionybės principus stengiasi suprasti ir taikyti pakitusioje laiko dvasioje, kurdamas tuo būdu, kaip jis pats sako, "gyvybingai krikščioniškąją valstybę". Išeidamas iš fakto, kad pasaulis yra atsidūręs religijos atžvilgiu į priešviduramžiškus laikus, kada net ir Europa yra vėl virtusi misijų kraštu, jis mėgina nubrėžti gaires valstybei, kurioje krikščionis, nesusikirsdamas su krikščioniškąja savo sąžine, vis dėlto galėtų dalyvauti jos kūrime ir tvarkyme ir tuo būdu persunkti ją krikščioniškąja dvasia. Todėl jis pripažįsta ir į savo sistemą įima visus teigiamus naujųjų laikų politinės, teisinės ir socialinės srities laimėjimus ir derina juos su amžinaisiais krikščionybės principais pagal pakitusios situacijos reikalus. Maritain yra įsitikinęs, kad krikščioniškoji visuomeninė kultūra kiekvieną istorijos tarpsnį apsireiškia naujais pavidalais. Viduramžiškos kultūros tipo jis nedogmatizuoja ir netiki, kad jis galėtų kada nors prisikelti, nes jis buvęs tik istorinis. Ir dabar ir prieš šį karą Maritaino idėjos rado didelį pritarimą ir susižavėjimą Europos katalikų sluogsniuose.

Bet štai, Pietų Amerikoje prieš Maritainą prasidėjo savotiška akcija: **jis norimas katalikų akyse apšaukti liberalu, ginančiu seniai Bažnyčios pasmerktas klaidas.** Julio Menvielle savo knygoje "De Lammenais a Maritain" (Nuo Lammenais ligi Maritaino — sugretinimas pats jau pasako knygos turinį!) teigia, esą, Maritaino krikščionybė slepianti savyje masonerijos idėjas, išreikštas žinoma laisvės, lygybės, brolybės triada ir gyvenime įvykdytas prancūzų revoliucijos (328 p.). Jo skelbiama Naujoji Krikščionybė esanti ne kas kita, kaip antikristo valstybė. Ta pačia linkme eina ir mons. Perez brošiūra, pavadinta "Maritain". Tuos pačius priekaištus jam daro ir kai kurie laikraščiai, ypač Čilės "El Diario Ilustrado". Iš kitos tačiau pusės Maritainas yra smarkiai ginamas. Šiuo atžvilgiu pažymėtinas yra Carlos Naudon veikalas "El pensamiento social de Maritain" (Socialinė Maritaino mintis), kuriame autorius atremia Maritainui daromus priekaištus, parodydamas, kiek jų autoriai yra neįsigilinę į šio filosofo socialinę mintį.

Kad nevienas naujas mėginimas sulaukia kritikos ir opozicijos, yra žinomas ir savaime aiškus dalykas. Tačiau nuostabu, kad Maritaino atveju yra kritikuojamos ne jo teorijos, bet **jo krikščioniškumas:** jis norima padaryti didžiuoju naujųjų erezijų tėvu. Šis dalykas, pasirodo, turi savo užkulisį, kurį mums atskleidžia Čilės žurnalas "Politica y Espiritu".

Pietų Amerika yra kontinentas, į kurį, kaip savo laiku rašė "Pax Romana", yra atkreiptos viso katalikiškojo pasaulio akys, laukdamos, kaip jis išspręs socialinį klausimą, kadangi ši problema tenai dar yra beveik nejudinta. Pastaraisiais laikais naujoji katalikų inteligentų karta mėgina socialinį klausimą ten kelti ir vieną sykį popiežiaus nurodymus įvykdyti. Ji kuria socialinius sąjudžius, kurie ryžtasi nugalėti ten įsisenėjusį kapitalizmą ir atlaikyti nuolatos augančią komunizmo grėsmę. Tačiau iš kitos pusės kapitalizmas ginasi. Kapitalizmo atstovai katalikai gina savo pozicijas dažniausiai ne tiesiog, nes jos socialiniu požiūriu yra neapginamos, bet griebiasi netiesioginių priemonių, mėgindami pakirsti pasitikėjimą tais šaltiniais, iš kurių jaunieji entuziastai semiasi įkvėpimo. Prancūzų katalikai rašytojai, kaip G. Bernanos ir L. Bloy, sociologai, kaip Mounier ir Maritain, turi Pietų Amerikos naujajai inteligentijai labai didelės įtakos: jie yra tiesioginiai jų įkvėpėjai. Todėl kapitalizmo atstovai ir stengiasi šiuos žmones diskredituoti. Maritainas čia stovi pirmoje eilėje, nes iš jo kapitalizmas jaučia didžiausią pavojų. Jis tad ir norima paskelbti liberalu, eretiku, net erezijų tėvu, kad nuo jo nusigrįžtų katalikų inteligentija, netekdama pagrindo, kuriuo ji remėsi. Minėtojo straipsnio autorius todėl ir baigia savo išvedžiojimus šitokia išvada: "Čia nėra jokios nei teologinės nei grynai politinės problemos. Menkiausia studijėlė parodo, kad antimaritainiška teologija yra ne kas kita, kaip socialinė kapitalistinė ekonomija. Maritaine nėra kaltinamas nei "liberalas" nei "kitatikis" Maritaine yra kaltinamas tiktai katalikiškasis mąstytojas, kuris, atsirėmęs į labiausiai ortodoksinę katalikiškąją mintį, atidengia ir atskleidžia dabartinės socialinės santvarkos nežmoniškumą ir nekrikščioniškumą. Bet kadangi nėra jokių argumentų, nei mokslinių tyrinėjimų, nei katalikiško tikėjimo, kuriais galėtų pasiremti, norėdami nuneigti labiausiai prasikišusį mūsų dienų filosofą tomistą, tai kritikai griebiasi 19 šimtmečio enciklikų, perkreipia jų prasmę ir pamiršta, kad jie yra pirmieji, kurie davė ir duoda nežabočiausio liberalizmo pavyzdį" (245 p.) (Plg. Jaime Castillo, Jacques Maritain y el liberalismo, in: "Politica y Espiritu" nrs. 35, 236-245.).

KATALIKIŠKOSIOS ŽMOGAUS TEISĖS

Šį rudenį Ispanijos San Sebastiane buvo tarptautinis katalikų teologų suvažiavimas, kuris norėjo priimti ir paskelbti katalikiškąsias žmogaus teises. Tačiau suvažiavimas pasiskirstė į du blokus, kurių suderinti pasirodė nesą galima. Pirmasis blokas atsirėmė į objektyvinę katalikiškąją tiesą, į katalikiškosios religijos, kaip vienintelės teisingos, principą, reikalaudamas, kad tik šiai tikrajai religijai būtų pripažinta pilna laisvė ir tikroji teisė, o visos kitos religijos ir pasaulėžiūros būtų valstybės tiktai toleruojamas jos nustatytomis sąlygomis. Antrasis blokas atsirėmė į žmogaus sąžinės laisvę ir jos pagerbimo principą, reikalaudamas, kad valstybė pripažintų kiekvienam žmogui laisvę ir teisę jam pačiam politinių organų atžvilgiu apsispręsti už savą pasaulėžiūrą ir kad šis apsisprendimas valstybės atžvilgiu nebūtų maltretuojamas.

Šių dviejų blokų išsiskyrimas buvo toks radikalus, kad jokios rezoliucijos nebuvo galima priimti. Katalikiškosios žmogaus teisės liko nepaskelbtos. Jos dar yra tik ateities lūkestis. Objektyvinės tiesos ir subjektyvinės sąžinės principai dar laukia suderinami (plg. Les conversations de Saint-Sebastien: "La vie intellectuelle" 1949, octobre, 294 — 296 p.).

MISIJŲ DARBININKAI

Kat. Bažnyčios misijose dirba: 22.000 kunigų, 9.000 pasauliečių brolių, 54.000 moterų vienuolių, 94.000 katechistų, 5.000 gydytojų, 2.000 pasauliečių slaugių, 33.000 padėjėjų. Misijų kraštai turi 200 spaustuvių, kurios leidžia 500 laikraščių ir žurnalų, turinčių per 1.500.000 skaitytojų.

— Oficialiomis Congregatio de propaganda Fide žiniomis šiuo metu pasaulyje yra 497,000 kunigų. Iš jų 250,000 priklauso įvairioms vienuolijoms.

POLITIKA

PASAULIO POLITIKA 1949 METAIS

Bendri bruožai

Pasaulis 1949-tuosius metus pasitiko susirūpinusiu veidu: pusketvirtų metų praslinkus po karo pabaigos, horizontuose niekur nesimatė balandžio su alyvos šakele. Šaltasis karas su sunkėjančia Berlyno blokada vis labiau kaito, ir kai kam atrodė, kad jis suliepsnos į gaisrą.

Daug vilčių dėję į JAV vykstančius prezidento rinkimus, sovietai staiga įsitikino, kad jų trokštamas kandidatas negavo nė vieno balso ir kad rinkimų kova nesuskaldė vieningos dvipartinės užsienio politikos. Reikėjo tad surasti naujų būdų, kaip migdyti Amerikos visuomenę, vis labiau bundančią nuo svaiginančio sovietiškos taikos slogučio. Kai po sausio 20 d. inauguracinės prezidento Trumano kalbos pamatė, kad Amerikos užsienio politika žada būti kieta, sovietai tuojau vėl griebėsi mosikuoti alyvos šakele ir pasiūlė Stalino pasimatymą su Trumanu, kuriame vienu mostelėjimu bus išspręstos visos pasaulio painiavos (sausio 30). Trumanas pareiškė, kad jis sutinkąs su Stalinu pasimatyti, jei tasai atvyks į Washingtoną. Kremlio valdovas teisinosi negalįs per toli važiuoti nuo savo namų.

Praraja tarp Rytų ir Vakarų nesumažėjo. JAV savo užsienio politikai vairuoti paskyrė naują žmogų — Dean Achesoną (sausio 7), netrukus ir Maskva pakeitė savo kietą ir užsispyrusį Molotovą į judrų ir suktą Višinskį (kovo 4). Nors naujų žmonių atėjimas į dviejų didelių ir priešingų valstybių užsienio vadovų postus jokių ypatingų atmainų neatnešė, tačiau abi pusės pradėjo intensyviai ruoštis "apsigynimui".

Rytų ir Vakarų skilimas didėja

Marshalo planas gerokai sustiprino ekonominę Europos padėtį. Tačiau, nepajėgiant sudaryti sąlygų pastoviai taikai, jos ateitis vis netikra. Rusijos propagandai ir grėsmei prieš Vakarų pasaulį augant, atsirado gyvas reikalas suorganizuoti karinį Vakarų kraštų vieningumą. Ir tai tapo pirmuoju Amerikos valstybės sekretoriaus Dean Achesono rūpesčiu. Po keleto mėnesių kruopščių derybų išaugo vadinamas Šiaurės Atlanto Paktas, kurį Washingtone balandžio 4 d. pasirašė Jungtinės Amerikos Valstybės, Kanada ir dešimt Europos valstybių. Pagrindinė pakto mintis yra ši: "Paktą pasirašiusios šalys sutarė, kad ginkluotas užpuolimas ant kurios vienos šalies laikomas ginkluotu užpuolimu ant visų".

Paktą pasirašius ir jį ratifikavus, vis buvo neaišku, kiek bus efektyvi Amerikos pagalba, jei kiltų konfliktas. Dėl to vėl ėjo ilgoki pasitarimai tarp karinių vadovybių ir politikų, kol galutinai JAV Kongresas rugsėjo 28 d. patvirtino Savitarpinės Apsigynimo Pagalbos aktą ir paskyrė $1.3 bilijono kariniam sąjungininkų apginklavimui. Tai suteikė Atlanto paktui tikrą galybę, apie kurią jau buvo pradėta manyti, kad tai būsianti tik popierinė baidyklė Rytų šmėklai pagąsdinti.

Rytų ir Vakarų Europai atsiskyrus, pasidarė neįmanomas jos gaminamų gėrybių pasidalinimas. Pramoningieji Vakarai buvo priversti pirktis trūkstamą maistą dolerio kraštuose. Turimos dolerių atsargos sumažėjo tiek, kad labiausiai pramoningoji Anglija atsidūrė beveik ties ekonomine suirute. Ji ėmė šauktis turtingojo Dėdės Samo pagalbos. Pradžioje rugsėjo į Washingtoną suvažiavo Anglijos ir Kanados politikos ir ekonomijos vadai ir tarėsi su JAV. To pasitarimo vaisius buvo anglų svaro nuvertinimas, paskelbtas rugsėjo 18 d. Svaro vertė nuo $4.03 krito ligi $2.80. Svaro nuvertinimą pasekė per 20 kitų valstybių ir tokių būdu susidarė sąlygos išvežti daugiau gaminių į dolerių kraštus ir už juos pirktis sau reikalingų dalykų.

Vakarų valstybėms lygiuojantis į karinį ir ekonominį gynimąsi nuo komunizmo, sovietinė Rusija taip pat ėmė veržtis saitus savo satelitiniuose kraštuose.

Prieš Marshallo planą pastatytasis Molotovo planas satelitiniams kraštams jokios gerovės neatnešė. Stoka pramonės gaminių ir kasdieninio vartojimo reikmenų paliko tokia pat kaip buvusi tuoj po karo. Atskira kiekvieno krašto pramonės politika nesiderino į bendrą Maskvos stambiosios ir ginklavimosi pramones planą. Todėl Maskva pasišovė suvienyti rytų Europą ekonomiškai ir sausio 25 d. įsteigė Savitarpinės Ekonominės Pagalbos Tarybą, kurios uždavinys jungti satelitų pramonę taip, kad kuo daugiausia gaminių plauktų tiesiog į Maskvą.

Politinėje srityje vienijimo darbas pasireiškė kovoje su Katalikų Bažnyčia ir su tautiniu elementu, kuris apšauktas buržuazine, taigi išnaikintina, liekana. Pirmąja tos brutalios kovos auka tapo Vengrijos kardinolas Juozapas Mindszenty, pasmerktas kalėti ligi gyvos galvos (vasario 8). Paskui panašūs dalykai dėjosi Bulgarijoje. Birželio mėn. prasidėjo tautinio mąsto kova prieš Bažnyčią ir dvasiškiją Čekoslovakijoje, kuri baigėsi paliaubomis, ar geriau pasakius šaltojo karo pradžia tarp valstybės ir Bažnyčios. Tas pats ir Lenkijoje, kur tikėjimas žmonėse gana gyvas ir atsparus.

Kovoje su "buržuaziniu ir tautiniu elementu" daugiausia kėsinamasi į ūkininką, kuris ant savo žemės tariasi dar esąs šeimininkas. Vasario mėn. Rumunijoje uždaryta smulkiųjų ūkininkų partija ir suimti jos vadai. Spalių mėn. tokia kova prasidėjo Čekoslovakijoje. Tai pirmieji mėginimai suvaryti ūkininkus į kolchozus, kaip Sovietų Rusijoje ir jos okupuotuose Baltijos kraštuose.

Tautinis elementas yra laikomas vienu iš didžiausių nusidėjėlių prieš socialistinę santvarką ir kacapišką politiką. Dėl to okupuotuose kraštuose, kaip Pabaltyj ir vakariniuose Sovietų Sąjungos pakraščiuose vykdomos nuolatinės deportacijos į Sibirą ir koncentracijos stovyklas, o satelitiniuose kraštuose eina partijos valymas nuo pačios baisiausios "zarazos" — Tito pasekėjų.. Tautinis komunizmas yra vienas didžiausių Maskvos priešų, todėl nenuostabu, kad Maskva imasi visu priemonių Titui likviduoti.

Jo pasmerkimas ir atsišaukimas į Jugoslavijos komunistus jį nuversti paveikė priešingai: juvoslavus sutelkė apie jų vadą, nors ir komunistą, bet savą.

Vengrijoje spalių 15 d. už titiškus dalykus pakartas komunistų partijos vicepirmininkas Laszlo Raijk ir keli jo draugai, Lenkijoje iš valdžios atstatytas Gomulka ir visa kariuomenės vadovybė atiduota į Sovietų maršalo Rokosovskio, lenkiškos kilmės, Mozės išpažinėjo, rankas (lapkričio 7). Bulgarijoje už tokias pačias nuodėmes pakartas (gruodžio 16) ne mažiau reikšmingas už Raijką komunistų vadas Traicho Kostov. Taigi, revoliucija ryja savo vaikus. Kruvinos Kremlio akys dabar jau nukreiptos į Čekoslovakiją.

Kova dėl Vokietijos

Komunistai nesislepia, kad jie siekia po savo valdžia sujungti visą Europą. Amerika griežtai pasisakė neleisianti jiems toliau plėstis. Dėl to ir susidarė du priešingi blokai, kurie vieni kitus kaltina karo kurstytojais. Toje dviejų milžinų kovoje labai svarbią vietą užima karo nualinta ir išdraskyta, bet 65 milijonus energingų galvų turinti, Vokietija. Joje tad milžinai remiasi savo pečiais, ir tame susirėmime yra Europos ateities likimas.

Rusijos mėginimas išstumti vakariečius iš Berlyno nepavyko. Jų pradėta Berlyno blokada ir vakariečių kontrblokada čiulpė ne tik vakariečių pinigus ir energiją, bet lygiai skaudžiai atsiliepė į rusų išteklius. Reikėjo tad ieškoti išeities ir nuolaidų. Už pažadą dar kartą susėsti keturiems dideliems už bendrojo stalo pasitarti Vokietijos likimo reikalu, Sovietai sutiko nuimti Berlyno blokadą (gegužės 12), kuri truko dešimt mėnesių ir dvidešimt dvi dienas.

Keturių didžiųjų konferencija Paryžiuje (geg. 23 — birželio 20) pasiekė tik tiek, kad galutinai konstatavo Vokietijos suskaldymą į rytinę ir vakarinę. Rusai ir vakariečiai ėmė organizuoti savas zonas į atskiras valstybes. Vakarinėse zonose įvykę rinkimai daugumą suteikė krikščionių demokratų partijai. Jos vadas Adenauer tapo naujai sukurtos Vakarų Federalinės Vokietijos (rugsėjo 7) valdžios galva. Rusai tuojau suorganizavo savo zoną ir spalių 7 d. paskelbė Demokratinę Vokietijos Respubliką su komunistų vadu Grotewohl pryšaky. Pastaroji respublika tuojau pasikeitė diplomatiniais atstovais su Maskva.

Lenktyniuodami dėl vokiečių simpatijų, rusai paskelbė amnestiją visiems buvusiems nacių ir kariuomenės vadams, o vakariečiai nusprendė atleisti okupacinės kontrolės varžtus (Achesono, Bevino ir Schumano susitikimo Paryžiuje lapkr. 8—10 d. išdava) ir sustabdyti dirbtuvių ardymą.

Rytinėje Vokietijoje rusai suorganizavo komunistišką miliciją iš 300 tūkstančių vyrų ir žada atitraukti savo okupacinę kariuomenę, skatindami vakariečius padaryti tą patį. Žinoma, tokį "kilniaširdiškumą" rusai parodė tik paskyrę maršalą Rokosovskį Lenkijos kariuomenės vadu.

Komunizmo plitimas Azijoje

Atsimušę į kietą vakariečių atsparumą Europoje, Kremlio vadai nukreipė visą dėmesį į tolimų rytus, į Kiniją, kur jau nuo pat karo pabaigos ėjo varžytinės tarp nacionalistų ir komunistų. Maskvos remiami, raudonieji kinai pavasarį pradėjo didžiąją savo ofensyvą, kuri per trumpą laiką pasiekė Kinijos istorijoje nematytus laimėjimus. Pusę Kinijos ploto ir žmonių valdžiusi Chiang-Kai-šeko vyriausybė šių metų pradžioje, jų pabaigoje visai neteko žemės po savo kojomis ir išbėgo į Formozos salą (gruodžio 8).

Greitas raudonųjų įsigalėjimas didžia dalimi vyko ir dėl Amerikos politikos. JAV politikos vadai nusprendė, kad nacionalistų režimas yra supuvęs ir nevertas tolimesnės paramos. Jie taip pat manė, kad Kinijos raudonieji nėra jau tokį raudoni ir kad titoizmui dirva čia būsianti gana palanki. Bet raudonosios Kinijos vadas Mao Tze-tung nedvejodamas tuojau nuvyko (gruodžio 16) į Maskvą nusilenkti ir padėkoti Stalinui ir parsivežti iš ten amžiną draugystę ir mokslą, kaip smaugti savo tautiečius titoistus.

Kinija Maskvai atnešė milžiniškus naujų žemių plotus su puspenkto šimto milijonų žmonių, kurie ateities komunizmui sudarys didžiulę kariuomenę. Demokratiniai kraštai, okupavę svetimą šalį, paprastai turi daug rūpesčio, kaip išmaitinti alkanas burnas ir atstatyti tvarką. Šito rūpesčio neturės Maskva. Leidusi badu išmirti dešimčiai milijonų savų žmonių 1930-1932 metais, Maskva nė kiek nepagailės kinų, kurių juk vis vien reikės daug likviduoti kaip kenksmingų naujai "liaudies" respublikai.

Komunistai prisiartino prie gan jautrių pietinės Azijos dalių, kur skurdas teikia palankią jiems dirvą. Pirmas taikinys yra Siamas, Indo Kinija ir Burma, kuri pirmutinė pripažino raudonąją Kinijos Liaudies Respublikos valdžią (gruodžio 17). Toliau eina Indija, kurios premjeras Pandit Nehru neseniai lankėsi JAV.

Dabar visų akys nukrypo į Formozą, kur susitelkė nacionalistų likučiai į salą, kuri rytiniame Ramiojo vandenyno pakraštyje užima labai svarbią strateginę poziciją. Komunistinė Kinija pasiryžusi tą salą pulti.

Azijos ir Afrikos gyventojų lygiui iš skurdo pakelti, prezidentas Trumanas Kongrese (sausio 20) pasiūlė vadinamą Ketvirto Punkto programą. Tai irgi būtų savotiškas Maršalo plano pratęsimas į tuos plotus, kur prasiveria durys komunizmui. Bet ta programa turi ir kitą pusę: pakeliant aukštą kraštų gyventojų materialinį pajėgumą ruošti pirkėją savo prekėms.

Jungtinių Tautų bejėgiškumas

Jungtinių Tautų autoritetas daug greičiau susmuko negu jų pirmtakūnės Tautų Sąjungos. Pastaroji bent apie dešimtmetį laikėsi savo principų, ir jos žodis buvo svarus daugelyje tarptautinių painių ginčų. Gi dabartinės Juntinės Tautos suklumpa ant kiekvieno žingsnio, kur jų nutarimas nepatinka kuriai nors paliestai ar suinteresuotai šaliai.

Aiškiausiai Jungtinių Tautų bejėgiškumas pasireiškė paskutinėje sesijoje (rugsėjo 13 — gruodžio 10). Tiek visuotinio susirinkimo posėdžiuose, tiek Saugumo Taryboje dominavo tas pats Vakarų ir Rytų kirtimasis, tarsi kartojamas iš tų pačių senų plokštelių.

Kai Kinijos atstovas, vienas iš penkių didžiųjų Saugumo Tarybos narių, apskundė Sovietų Sąjungą, kitą didįjį narį, kišantis į Kinijos reikalus ir remiant raudonuosius, tuojau ieškota būdų jį aptildyti, nes rusas pareiškė, kad galite kalbėti ką norite, tas jo nesaisto. Ir skundas padėtas į neišspręstų klausimų bylą.

Senas atominės kontrolės ginčas pasiliko toks pat, neatsižvelgiant į faktą, kad Rusija turi atominę bombą, apie kurios sprogimą oficialiai pranešė pasauliui prezidentas Trumanas rugsėjo 23 dieną.

Dvylikos punktų taikos programos priėmimas nei nešė nieko naujo.

1949 metų balansas

Paminint dar keletą smulkesnių įvykių, kaip Darbo partijos (socialistų) pašalinimą nuo valdžios Naujoje Zelandijoje po keturiolikos metų viešpatavimo (lapkričio 30 d. rinkimai) ir Australijoje po aštuonerių metų valdymo (gruodčio 10 d. rinkimai) ir Amerikoje vykusius didžiuosius plieno ir anglies pramonės streikus, tenka pabrėžti, kad ištisi 1949 metai visame pasaulyje praėjo po vienu bendru ženklu: kovoje tarp demokratinio ir komunistinio pasaulio. Ta kova, apskritai vadinama šaltuoju karu, ėjo ne tik Maskvoje, Berlyne, Londone ar Washingtone, — ji ėjo visame pasaulyje. Ir ji nė kiek neatslūgo. Ji tarsi buvo vainikuota Stalino gimtadienio minėjimu gruodžio 21 dieną, kur pasaulio koncentracijos stovyklų įkūrėjas ir didžiausias žmogžudys buvo apšauktas genijum ir visos žmonijos vadu ir pagerbtas, kaip niekas ligi šiol iš gyvųjų žemės valdovų. Komunizmui kelią užtvenkti pasigirdo ir kitas balsas, tai popiežiaus Pijaus XII balsas atidarant Jubiliejinius Metus gruodžio 24 dieną Romoje.

Taigi, 1949 metai baigėsi gan simboliškai materialinės ir dvasinės jėgos manifestacijomis, palikdami 1950 metams pasaulį galutinai suskilusį į dvi priešingas dalis, besiginkluojantį ir galvotrūkčiais riedantį į žūtbūtinį susikibimą kovoje dėl laisvės ir vergijos.

A. K.

AIDŲ BIČIULIAI — PLATINTOJAI

JUNGTYNĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE:

California

Rev. J. Jankauskas, 2704 S. George St., Los Angeles 27, Calif.
Irena Truškaitė, 1044 W. Washington Blvd., Los Angeles, Calif.

Connecticut

Pr. Kliorikaitis, 287 Robin St., Bridgeport, Conn.
Dr. J. Kazickas, 1290 Chapel St., New Haven, Conn.
Rev. J. Matutis, 396 Church St., New Britain, Conn.
Eug. Pažemeckienė, 58 Trumbull St., New Haven, Conn.
Antanas Diljonas, 80 Nilan St., Hartford 6, Conn.
J. Giedraitis, 435 Park St., Hartford 6, Conn.
Dr. V. Šmulkštys, 179 Congress Ave., Waterbury, Conn.

Illinois

P. Abromaitis, 7152 S. Artesian Ave., Chicago 29, Ill.
Dr. Kaz. Bobelis, 2320 E. 93rd St., Chicago 17, Ill.
Vaclovas Dragūnas, 5710 W. 65th St., Chicago 38, Ill.
Dr. P. Kisielius, 2419 W. Potomac Ave., Chicago 22, Ill.
K. Kleiva, 5334 S. Spaulding Ave., Chicago 32, Ill.
Rev. Dr. J. Prunskis, 3230 S. Lituanica Ave., Chicago 8, Illinois.
Kazys Račiūnas, 6749 S. Oakley Ave., Chicago 36, Ill.
J. Sakevičius, 10838 S. Wabash Ave., Chicago 28, Ill.
J. Savaitis, 2334 S. Oakley Ave., Chicago 8, Ill.
Ona Stikliūtė, 7137 S. Washtenaw Ave., Chicago 29, Ill.
Pr. Urbutis, 3415 S. Leavitt St., Chicago 8, Ill.
A. Baronas, 1345 S. 49th Ave., Cicero 50, Ill.
Rev. Dr. A. Deksnys, 1509 Baugh Ave., E. St. Louis, Ill.
Rev. P. Patlaba, 1515 S. 50th Ave., Cicero, Ill.

Indiana

K. Mončys, 3811 Ivy St., E. Chicago, Ind.
Edv. Vilutis, 3736 Pulaski St., E. Chicago, Ind.

Maryland

K. Bradūnas, S. Marlyn Ave., Box 437, Baltimore 21, Md.
Donatas Buračas, 750 Lexington St., Baltimore1, Md.
C. Surdokas, 1917 W. Baltimore St., Baltimore, Md.

Massachusetts

Edv. Eitavičius, 38 Sawtelle Ave., Brockton 39, Mass.
Rev. A. Klimas, 20 Webster St., Brockton, Mass.
Sim. Sužiedėlis, 46 Huntington St., Brockton, Mass.
Dr. B. Budreikaitė, 109 Inman St., Cambridge, Mass.
D. Giedraitis, 1615 Dorchester Ave., Dorchester, Mass.
Dr. J. Gimbutas, 250 Columbia Road, Dorchester, Mass.
Dr. J. Leimonas, 105 Concord St., Lawrence, Mass.
Dr. A. J. Vasiliauskas, 6 Lea St., Lawrence, Mass.
Vl. Paulauskas, 537 Lawrence St., Lowell, Mass.
Pulk. J. Andrius, 16 Vinton St., So. Boston 27, Mass.
Dr. P. Kaladė, 665 E. 7th St., So. Boston 27, Mass.
St. Lušys, 137 H St., So. Boston 27, Mass.
J. Vaitkevičius, 1 Pages Ct., So. Boston 27, Mass.
J. Leonaitė, 48 Aetna St., Worcester, Mass.
Isabelė Savickaitė, 1109 Millbury St., Worcester, Mass.

Michigan

Inž. P. Čečkauskas, 13196 Stoepel, Detroit 21, Mich.
Inž. J. Mikaila, 16870 Stoepel, Detroit 21, Mich.
Kazys Naščius, 17593 Monica Ave., Detroit 21, Mich.
E. Paurazienė, 17403 Quincy, Detroit 21, Mich.
M. Šimonis, 2040 Central St., Detroit, Mich.

Nebraska

Rev. J. Jusevičius, 5412 S. 32nd St., Omaha, Nebr.
Bened. Sulskis, c/o Savickienė, 3721 X St., Omaha, Nebr.

New Hampshire

N. Antanavičius, 8 Gorman Ave., Nashua, N. H.

New Jersey

Rev. W. Karalevičius, 15 East 23rd St., Bayonne, N. J.
A. Pocius, 48 W. 30th St., Bayonne, N. J.
St. Dzikus, 71 Bond St., Elizabeth, N. J.
Zenonas Kungys, 189½ New York Ave., Newark, N. J.
Ant. Masionis, 428 E. 18th St., Paterson, N. J.
Rev. B. Ramanauskas, O.F.M., 147 Montgomery St., Paterson, N. J.

New York

Rev. Kęstutis Balčys, 260 Main St., Amsterdam, N. Y.
Vyt. Maželis, 422 Manahan St., Brooklyn 27, N. Y.
Dr. P. Minkūnas, 105 Grand St., Brooklyn 11, N. Y.
P. Minkūnas, 105 Grand St., Brooklyn 11, N. Y.
Rev. V. Pikturna, 213 S. 4th St., Brooklyn, N. Y.
Ign. Kazlauskas, 25 North St., Great Neck, L. I. N. Y.
B. Krakauskas, 520 Hundson Ave., Rochester 5, N. Y.
M. Sodonis, 510 Elmgrove Road, Rochester, N. Y.

Ohio

Kazys Gaižutis, 953 Mand Ave., Cleveland, Ohio
Ramutė Nasvytis, 3302 Woodbridge Ave., Cleveland, Ohio
M. Palubinskas, 1351 Giddings Road, Cleveland 3, Ohio
Kazė Sakalienė, 1146 Dallas Road, Cleveland 8, Ohio
Rev. V. Katarskis, 1922 Leo St., Dayton 4, Ohio

Pennsylvania

Ant. Vainius, 56 N. Locust St., Easton, Pa.
St. Gabalauskas, 3923 Ellsworth Ave., Munhall, Pa.
L. Eitmanavičiūtė, 219 Wharton St., Philadelphia 47, Pa.
Rev. St. Raila, 324 Wharton St., Philadelphia 47, Pa.
V. Volentas, 1529 S. Second St., Philadelphia 47, Pa.
Rev. V. Gidžiūnas, O.F.M., Box 246, Bridgeville, Pa.
Rev. B. Mikalauskas, O.F.M., Box 246, Bridgeville, Pa.
Dr. A. Kučas, 2087 N. Main St., Scranton 8, Pa.
Leon Dambrauskas, Edgemont P. O. Del. Co., Philadelphia, Pa.

KANADOJE:

Hamilton, Ont.

M. Bagdonaitė, 25 Whitton Rd.
Rev. Dr. J. Tadarauskas, 58 Dundurn Nord.
J. Tirkšlevičius, 540 John St. N.
P. Žymantienė, 88 Manchester Ave.

London, Ont.

M. Zarembaitė, 26 Chalmes Ave.

Montreal, Que.

Rev. Vilkaitis, 3426 Parthenais St.
Rev. Dr. Kl. Žalalis, O.F.M., 5750 Blvd. Rosemont
L. Barauskas, 10170 St. Denis St.
V. Rimgailaitė, 1449 Letowineux St.
A. Vaičiunaitė, 2165 Hogan St.

Toronto, Ont.

St. Dargis, 83 Euclid Ave.
V. Aušrotas, 3 Montrose Ave.

St. Catharines

Rev. Juvenalis Liauba, O.F.M., 73 Rolls Ave.

Winnipeg, Manit.

Rev. Placidas Barisa, O.F.M., 233 Carlton St.
St. Bujokas, 359 Notre Dame Ave.

PIETŲ AMERIKOJE:

Argentina

Rev. Dr. P. Brazys, Mendoza 2280, Avellaneda, Buenos Aires
J. Kėkštas, Mendoza 2280, Avellaneda, Buenos Aires

Brazilija

Rev. P. Ragažinskas, Caixa Postal 4118, Sao Paulo

Columbia

J. Totoraitis, Calle 66#45 - 131, Medellin
Rev. N. Saldukas, Collegio Salesiano, Bogota

Venecuela

V. Baronas, Calle El Control 96, Maracay
Rev. A. Sabaliauskas ir J. Kukanauskas, Collegio Salesiano, Apartado 369, Caracas

AIDAI — Cultural Magazine — ECHOES

Published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine.

Subsription $5.00 yearly in U.S.A.; single copy 50c.; Canada $5.50, single copy 55 c.; Foreign, $6.00.

Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine January, 1950, under the Act of March 3, 1879.

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
Administracijos Adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine.

Neleiskime užgęsti
LIETUVIŲ KULTŪROS ŽIBURIAMS
Kultūros žurnalo

AIDŲ

PLATINIMO VAJUS

Sausio, vasario ir kovo mėnesiais

Kas sielojasi

lietuviška kūryba, krikščioniškai-tautine kultūra, tautos išlikimu ir Lietuvos laisve,
Skaito, remia ir platina
VIENINTELĮ PASAULIO LIETUVIŲ MOKSLO, LITERATŪROS BEI MENO IR VISUOMENINIO GYVENIMO MĖNESINĮ ŽURNALĄ

AIDUS

KULTŪROS ŽURNALAS AIDAI

buria aplink save aktyviausius mokslininkus, rašytojus ir menininkus ir savo puslapiuose talpina naujausius jų kūrybos darbus

AIDŲ

PRENUMERATOS KAINA METAMS:

JAV ir Pietų Amerikoje — $5.00;
Kanadoje—$5.50; kituose kraštuose—$6.00.
Atskiras numeris —
JAV — 50c.; kitur — 55c.

AIDŲ PLATINTOJAMS BUS SKIRIAMOS DOVANOS

Prenumeratas ir aukas siųskite sekančiu adresu:

AIDAI, Kennebunk Port, Maine

TENELIEKA NE VIENO LIETUVIO, KURIS NESKAITYTŲ KULTŪROS ŽURNALO AIDŲ

AIDAI